

Не хочу, щоб він помирав

Джеймс Олдрідж

НЕ ХОЧУ, ЩОБ ВІН ПОМИРАВ

ЧАСТИНА ПЕРША

В ЖИТТІ

"Довкола не було ні душі, як ми й сподівалися. Загони лежали у відведених їм укриттях. З'явився той, кого ми мали вбити, і в нього полетіли кулі...

Я повернувся додому й кинувся на ліжку; голова моя палала, як у вогні, серце стискалось від докорів сумління. У вухах ще відлунювали стогони, крики, благання про допомогу...

Збентежений і розгублений, я сказав собі: "Ось ми мріємо про велич нації. А що важливіше — щоб пішов у небуття той, кого не повинно бути, чи прийшов у життя той, хто має прийти?"

І раптом я мимоволі скрикнув: "Не хочу, щоб він помирав!"
Гамаль Абдель Насер "Філософія революції"

РОЗДІЛ 1

— Сержанте Сен дере!

— Слухаю, сер.

— Ви дзвонили ветеринарові? Як там мій бідолашний сетер?

На набожному обличчі сержанта Сендерса проглядала солдатська хитринка.

— Ні, сер. Ще не дзвонив.

— Подзвоніть, поки він не гайнув кудись пиячити. Цього грека після одинадцятої вже не дошукаєшся, а мені треба знати, скільки Шейла привела щенят. Зрештою, той негідник міг би й сам подзвонити. Можна подумати, що він на протилежному кінці Африки, а не Каїра. Треба було мені доручити цю справу нашому армійському ветеринарові або товариству захисту тварин.

— Так точно, сер.

Біля ніг полковника Пікока ворухнувся сетер-пес. Пікок тихенько копнув його носком замшевого чобота:

— Надто самовдоволений вигляд у тебе, друже. Лежиш, мов той праведник.

Пітер ліниво змахнув шовковистим білим хвостом, і сержант Сендерс з огидою побачив, що собака зачепив його чорні начищені чоботи,— сержант боявся бліх.

— Можна йти, сер?— запитав Сендерс.

— Ідіть,— сказав полковник.

Сержант Сендерс уже попрямував до виходу з відгородженої картонною стіною*напівкімнати, прихопивши з дротяної корзинки підписані накази про

передислокацію та видачу платні, як раптом полковник згадав:

— Хіба на сьогоднішній ранок нічого більше не намічалось?

— Тільки капітан Скотт, сер.— Сержант вимовив це ім'я, ніби виправдовуючись ("Я ж не винуватий, сер").

— А, "трубопрокатник",— благодушно сказав Пікок.— Кличте його сюди.

— Він уже пішов, сер. Ви призначили йому на десяту. Він почекав чверть години й пішов. Я в цьому не винен, сер. Я ЙОМУ казав, що ви недовго затримаєтесь.

Пікок засміявся:

— Не біда, Сендерс. А що капітан сказав?

— Нічого, сер. Зовсім нічого.

Полковник Пікок кивнув. Він знав цю мовчазність. Він добре відчував її навіть зараз — цю глуху, непробивну безмовність.

Пікок поглянув на коричневу перегородку, що відділяла в цій приміській віллі його кабінет від кімнати сержанта й архіву, і відчув сором. Кабінетові зшню бракувало солідності реквізованих приміщень головного штабу.

Тут також був штаб, але штаб шляхово-топографічного загону, який складав карти і провадив свою дослідну роботу в нерозвіданих пустелях Північної Африки аж до Тріполітанії, розмічав траси і наглядав за ними по Кіренащі та лівійських пустелях і не стільки на території, зайнятій англійцями, скільки далі на захід, де були німці. Загін не входив до складу регулярної армії і навіть у Каїрі не підлягав розпорядкові, встановленому для управління військово-топографічної служби в Набітаті. Приємно було відгородити оцими стінами свою незалежність від армії, та тільки-но Пікок згадав про Скотта, кімната раптом здалась йому пасткою.

Проте хоч Пікок і відчував певну незручність, по-справжньому він не усвідомлював цього. Він був бездоганно зодягнений і молодий; він був таардійцем і не знав, що таке сумніви.

Думка про Скотта недовго турбувала його.

— Значить, оце Скотт намірився так поводитись?— сказав він. По тому додав уже обережніше: — Розшукайте, сержанте, його по телефону і скажіть, щоб він прийшов =еюди. Скажіть....

— Не турбуйтеся,— пролунав голос за картонною перегородкою.— Я тут.

— Ви ігуть? Ну що ж, заходьте!— І додав, коли капітан Скотт з'явився у дверях: — Анітрохи б не здивувався, якби ви втекли назад у пустелю.

— Та ні. Я тут.

— Як завжди — там, де вас найменше чекають, Скотті. Видно, цим ви й берете. Але поберегли б такі штучки для своєї пустелі.

Полковник чекав, що Скотт відповість так само в'їдливо. Але той —змовчав.

— Сержанте, ідіть виясніть, що там з Шейлою. Мені треба негайно довідатись, як там її щенята. Тим часом, Скотті, займемося нашими справами.

Капітан Скотт мовчки кивнув.

Пікок раптом відчув, що йому слід пояснити своє запізнення.

— Бачите, вправді я так запрацював з заступником начальника розвідки?, що не встиг навіть поглянути на свою собаку. Вона оценилась, і сам господь бог знав, що там натворив шалапутний грек-ветеринар. В тутешньому кліматі краще не розводити англійських сетерів, якщо не можеш віддавати їм увесь свій час і, так би мовити, тримати їх за ручку, неначе даму. І все ж таки...

Скотт слухав мовчки. Він і хотів би поспівчувати собакам Пікока, проте не знав, як це зробити.

На вродливому обличчі Пікока майнув вираз роздратування, але він засміявся:

— Ви надто довго жили на відлюдді. Три місяці? Надто довго, Скотті. Треба було приїхати, коли я посилав по вас першого разу. Навіть заgonи далекої дії і ті повертаються мало не щомісяця.

У Скотта, що був вищий на зріст, молодший, кремезніший, риси обличчя здавалися невиразними. Його до самих кісток пропекло сонце, і всі світлотіні були немов випалені. Трохи вирізнялися тільки пересохлі губи, потріскані в куточках рота, а під вяцвілими й насупленими бровами ховалися запалі очі — надто багато потрапляло до них піску, надто часто сліпило їх сонце. Пустеля зістарила і ніби стерла його обличчя, висушила все його тіло.

— Знаєтег що тут про вас зараз плещуть?

Пікок навіть запгарівсл від задоволення; тепер, коли ця людина була поруч, його байдужість поступилася місцем симпатії.

— Хто плеще? — запитав Скотт, силкуючись підладитися під тон полковника.

— Та кажуть, що вас нелегко побачити, але ще важче почути! — Пікока аж розпирало від доброго гумору.— Вигляд у вас такий, ніби ви неспроможні видушити з себе навіть паршивенького слівця. Не можна так довго сидіти в пісках. У вас спопеляться всі нутрощі! Кт... краще ходімо звідси. Давайте провідаємо Шейлу, а дорогою і побалакаємо.

Скотт став повільно надівати кашкет; він щільно натягав його на голову, ніби то був середньовічний лицарський шолом.

Пікок узяв шкіряний стек і застібнув ремінь поверх добре скроеного похідного кітеля, розглядаючи при цьому Скотта уже доброзичливіше і з цікавістю.

— Ви не завжди були таким сухарем, Скотті. Раніше й у вас, бувало, помітиш смішинку.— Шкок знав, коли сталася зміна,— Ясно — і досі не можете забути отієї історії в Джало. Я знаю, як ви любили Пікерінга і своїх товаришів по загону.— Він похитав головою.— І мені все це далось нелегко. Але що сталося, того вже не поправиш,

— Це так,— погодився Скотт.

Він силкувався одігнати гнітючі думки. Але не міг перейти на легковажно-жартівливий тон — навіть заради того, щоб не показувати Пікоку своїх переживань. Надто свіжими були ті події в його пам'яті.

— От і гаразд. Дуже радий, що й ви зі мною згодні. Ми не можемо собі дозволити, щоб ця історія весь час нас розділяла. Подобається вам чи ні, але нам доведеться

працювати з генералом Черчем, хоч ви і вважаєте його кривавим убивцею. Нічого ми не досягнемо, якщо не будемо ладнати один з одним. А я вже постараюся, щоб ми поладнали, треба тільки забути минуле. Заради вас самих...

— Ходімо, подивимось на ваших собак,— люб'язно мовив Скотт, але голос зрадив його: в ньому звучав протест. І посмішка, яка зібрала його обличчя в найхімерніші зморшки, була не дуже дружелюбною, бо все, що він робив і говорив, повертало його до болісних спогадів.

"Хамбер" з роздутими від спеки балонами помчав їх задушними осінніми вулицями Каїра, де свіжістю пахло тільки від англійських новобранців, які здивовано дивилися на відкриту штабну машину, коли та з жалібним стогоном одривала колеса від липкого асфальту. Двоє офіцерів, що мовчки сиділи позаду шофера, зовсім не цікавили їх.

Та й самі офіцери ще до ладу не знали, який інтерес вони являють один для одного.

— Собаки,— сказав Пікок, розглядаючи трьох цуценят, чисто викупаних, гладких, неприродно рожевих, як і всі щойно народжені, але мертвих,— ніколи не можуть дати людині справжнього задоволення. Чомусь з ними завжди щось та трапляється. То в них глисти, то вуха гнояться, а то, бач,— отаке. Мертві щенята. Просто не знаю, чому я з ними воловоджуся!

Проте не він, а Скотт дав Шейлі облизати свою руку. В очах у суки був сором. Вона відданим поглядом стежила за Пікоком, який, гидливо одійшовши назад, задумливо чухав потилицю своїм ремінним стеком.

Скотт пестливо погладжував собаці ніс.

— Їй не можна більше мати щенят,— мовив грек Мітропулос, одганяючи знавіснілих від спеки мух і водночас загортаючи кожне цуценя в чисту газету й акуратно вкладаючи пакуночки у дротяну корзинку. Потім, наказавши хлопчикові-египтянину віднести цуценят геть, він пояснив:

— У ділянці тазу в неї якийсь нарід. І, розумієте, коли собака тужилась, щоб звільнитися від щеняти, вона просто ламала йому хребет... Розумієте, ось так...— і він жестом показав, як щось ламається.

— Хіба ви не бачили цього, коли перше щеня народилося мертве?

— Бачив, але що я міг зробити?

— Кесарів розтин. Ви що, не знаєте, як роблять таку операцію?

Мітропулос покірливо кивнув головою і пояснив:

— Я б занапастив собаку. Пологи вже почалися.

— Ну гаразд, тепер цим все одно не допоможеш. Поставте її на ноги, та не здумайте знов напихати вашим паскудним місивом. Навіть якщо це дуже корисно. Воно смердить, потім і до собаки не підступишся. Якщо вже так необхідно, годуйте її ослиатиною.

— Гаразд. Хай буде так. Адже собака ваша. Пікок розправив Шейлі Ьуха, кілька разів провів по

них пальцями, уникаючи вибачливих, присоромлених дотиків язика, буркнув: "Що ж, так і буде!"— зітхнув і дав Скотту знак іти за ним.

— Я ніби відчував, що станеться якась біда,— сказав він на порозі.

РОЗДІЛ 2

Полковник Пікок представив Скотта низенькому червонощоктому генералові Черчу, в якого, як говорив Скотт, руки були по лікті в крові.

— Адже ви знаєте Скотті, сер,— веселий голос Пікока здавався жіночним і якимось страшенно невійськовим у присутності цієї суворої й рішучої людини.— Якщо пригадуєте, Скотт був єдиним з загону Пікерін-га, кому пощастило повернутись назад.

— Так, пригадую,— мовив кривавий Черч, незворушно кивнувши головою.

Скотт мовчки і за всіма правилами віддав честь. Руки один одному вони не подали.

— Сюди,— наказав генерал.

Вони зайшли до кімнати, де були розвішані карти. Генерал кинув сержантові:

— Можете йти!— Він відпустив свого ад'ютанта, сказавши, що той більше не потрібний.— Оцей сектор,— показав він Скотту розбиту на сектори карту Джало — Агейли.

— Знов якась метушня навколо Джало,— весело зауважив Пікок.

Скотт мовчки кивнув; його аж занудило, коли він побачив карту й почув назву цієї місцевості.

— Так,— підтвердив генерал.— Тільки цього разу треба бути обережнішими.

— Ну ще б пак!— з цинічним глузуванням погодився Скотт.

Та ніхто не дошукувався тут прихованого смислу слів.

— Не буду вам говорити, навіщо все і^е потрібне,— ні на що не зважаючи, без запинки й жодного виразу в голосі промовив генерал.— Ви повинні намітити трасу по цій дузі, придатну для тягачів, зручну, безпечну і пряму. Ясно вам, Скотт?

— Аякже. Ясно.

— Ми хочемо, щоб ви позначили дорогу настільки чітко, щоб по ній могли їздити навіть поодинокі вантажні машини без провідників. Але ставте розпізнавальні знаки так, щоб їх одразу не розгадав супротивник. Оскільки нині ця частина пустелі майже на двісті миль углиб зайнята ворогом, вам потрібна легенда, чому ви там опинилися. Інакше кажучи: якщо вас викриють або ж захоплять у полон, ви повинні знайти пояснення тому, що ви там робите. Конче треба обманути ворога, це вам зрозуміло?

Скотт кивнув. Він уже здогадувався, що буде далі.

— Для цього ми домовилися, щоб повітряні сили дали нам один "харрікейн", в якому поки що немає особливої потреби; він зробить вимушену посадку десь у цьому районі. Га? Що ви сказали?

— Нічого, сер.

""Харрікейн"? Ач куди загнув!" Такого навіть Скотт не чекав.

— Ми маємо пілота-француза, який знає місцевість. Він гадає, що зможе дістатися пішки до того кам'яного стовпа, якого склав Пікерінг, а ви прихопите його з собою на зворотному шляху. Він уже раз побував там, зробивши справжню вимушену посадку. Тому наш вибір і зупинився на ньому. Тепер він зробить удавано вимушену посадку поблизу нафтових цистерн у Джало. Це за добрих п'ятдесят миль від найближчого шосе

та й взагалі будь-яких комунікацій. А коли німці вас виявлять, вони подумують, що ви розшукуєте "харрікейн". Адже він приземлиться без пошкоджень і буде вартий того, щоб його рятували. Ну, приміром так, як ви колись вихопили ото^ч> "лізандера" !. Літак, якщо це буде можливо, треба врятувати. Ясно?

— Так точно, сер.

— Звичайно, ворог може вас і не помітити, якщо ви будете обережні. Тим краще. Коли ж він виявить літак на землі і знищить його — це гірше, але нічого не зробиш. Будемо вважати, що літак відслужив своє, а ви примусили німців повірити, ніби хочете врятувати чудову машину. Найголовніше — ввести в оману ворога. Адже ви добре знаєте дорогу, Скотт?

— Так, сер. Ц

— Ось чому ми й хочемо доручити цю операцію вам. Вона начебто нагадує підготовку до ще одного обхідного маневру зліва, щоб зайти у фланг Роммелю. Як того разу, коли ми втратили загін Пікерінга. Але насправді це не так. Мета тут зовсім інша, і ми вам її пояснимо, коли завдання буде виконано.

— Це все?— запитав Скотт.

— Ні. Не зовсім. Але найголовніше я вам сказав. Ви підлягаєте особисто мені через полковника Пікока. Ваше завдання — розмітити трасу, визначити час проїзду по ній і відвернути увагу ворога од вашої справжньої мети, удаючи, ніби ви таємно просуваєтесь до

1 Невеличкий моноплан.

місця посадки "харрікейна". Насправді ж ви повинні просто намітити трасу, по якій можна пустити наші вантажні машини без провідників. Тільки ворог цього не повинен розгадати. Ясно?

— Так точно, сер.

— Детальніший план операції розробите з полковником Пікоком. Запитання є?

— Звичайна річ, генерале...

звичайна. Погодите їх з Пікоком. Але й я про одне мушу вас запитати, Скотт,

Генерал уперше глянув Скотту в обличчя своїми голубими очима, в яких нараз промайнуло щось подібне до мук сумління. Все-таки він був солдат.

Скотт чекав; він раптом відчув свою поразку, і туга знову стисла йому серце.

— Що вам найбільше може загрожувати в глибокому тилу ворога?

— Майже напевне — його літаки.

— Чудово. Було б небажано, коли б ви привернули до себе увагу наземних патрулів. Ми не хочемо, щоб вони нищпорили в цьому районі. Літаки нас менше за все непокоять.

— Атож. Куди приємніше, Скотті, коли вас пристукне німецький штурмовик,

Пікок усе збагнув, але прикинувся, ніби до нього нічого не дійшло. А Черч повторив ще раз, що полишає на них самих домовитись про всі деталі.

— Звідки я можу знати, що наші власні літаки не атакують нас, помилково вважаючи за ворожий патруль?— різко запитав Скотт у Пікока, який міряв кроками

свій кабінет.

— А ми попередимо повітряні сили.

— І ви певні, що це допоможе?

певен. Чого це ви раптом...

— Пригадуєте нещодавній випадок у Тобруці, коли Олердайс закладав міни в італійській Савойї, а англійські літаки налетіли й стали бомбити? Хтось із начальства забув попередити наших, і Олердайсу довелося віддуватися.

— Ну, Скотті, таке могло трапитися лише один раз. І більше не повториться.

— Звідки мені знати?

— Ви, звичайно, знати цього не можете. Вас її самих обстрілювали наші літаки. Але навіщо згадувати про це зараз? Хіба це не та сама звичайна небезпека, на яку весь час наражаєтесь і ви, й загони "військ пустелі", розгулюючи за спиною у ворога? Чогось раніше я не чув, щоб це вас непокоїло.

— Я непокоюсь, коли ваш брат, вигадуючи для нас роботу, часто-густо забуває про головне. Нехай мене обстріляють наші літаки — але тоді, коли в цьому ми винні самі. Ви вимагаєте, щоб ми виконали певне завдання. Гаразд! Зо мною буде троє чи четверо моїх людей, і я бажаю знати, що ви забудете передбачити цього разу. Я не довіряю вашій розпорядливості або принаймні не зовсім довіряю.

— Ви перебільшуєте, Скотті.

— Анітрохи. В пустелі немає жодної людини, яка б вірила хоч слову з Каїра. Понадійся на вас — і тебе спіткає біда. Особливо, коли до справи причетний Черч,

Пікок неспокійно ходив з кутка в куток по кімнаті, умовляючи незвично розгніваного Скотта заспокоїтись і бути розсудливим.

— Я достатньо розсудливий,— сказав він.

— Так, але ви даремно турбуєтесь про те, що повинно турбувати тільки нас.

Скотт не став перечити. Пікок був не винен.

— Не можна, тільки через те, що Пікерінг та ще двадцять чоловік з вашого загону підірвалися на мінному полі і винуватий, по-вашому, в цьому генерал Черч, піддавати сумніву все, що ми робимо. Переборіть у собі це, Скотті.

— Я тільки хочу бути певен, що все передбачено.

— Може, вам взагалі не дуже хочеться виконувати завдання?

Відчужений погляд Скотта упав на Пікока.

— Ви робіть своє, а те, що належить мені, я зроблю.

— Ну от і слава богу. Ми з свого боку зробимо все, що треба.

— Гаразд, давайте уточнювати деталі,— примирливо буркнув Скотт.

Пікок з полегкістю зітхнув:

— Ми домовилися з загоном далекої дії, щоб вони залишили для вас пальне на своїх складах. Зв'яжетеся з ними самі. Отже, все зводиться до того, що вам треба взяти звідси, з Каїра.

— Нічого. Все нам потрібне є в Сіві. Хіба що роздобудете кілька нових теодолітів та два-три пристойні світні хронометри. Підійдуть і добрі кишенькові годинники з великим

циферблатом.

— І все?

— Ви кажете, з нами поїде ще наш пілот?

— Так. Він спробує пригнати літак назад.

— А чому б нам не підібрати по дорозі французького пілота й не доручити йому пригнати машину назад? Навіщо брати зайву людину?

— На те, що так вирішило начальство,— пояснив Пікок мляво-байдужим голосом.

— На біса Черчу і тут знадобились ускладнення?

— Уяви не маю. А яка вам різниця? Ну скажіть, хіба це вас зачіпає, Скотті? Черч просто бажає, щоб лише кілька довірених осіб знали про ваше завдання. Він не хоче посилати з вами француза, щоб той був свідком, як ви намічаєте трасу. Це може просочитися до ворога. Французові наказано посадити літак в пункті "А", а потім пішки добиратися до пункту "Б". Більше він нічого не повинен знати.

— Чому? Через те, що він француз?

— Е, та ви ж знаєте, які вони люди! Je m'en fouts! ¹ Не розуміють, що таке обачність.

— Мій штурман — єгиптянин, а радист — сірійський єврей. Може, Черчу це теж не сподобається?

— Зовсім забув про Сема й Атию! Ви не обійдетесь якось без них?

— Ні.

— А може, позичите на цей час кількох хлопців з загону далекої дії?

— Ні,

— Ну, що ж, генерал про них також забув, а я йому нагадувати не збираюсь.

— Я нагадаю йому сам.

— Бога ради, не треба! Адже в нас уже все готове* Навіщо ж вставляти нам палиці в колеса? Ви, певне, справді не хочете їхати, Скотті?

— Краще ви мене про це не питайте,— відповів Скотт.

— Доводиться,— заперечив Пікок.— Ви стали нестерпно жовчним. Надто довго сиділи в пісках. Після

¹ Мені наплювати! (Франц.).

цієї операції вам неодмінно треба гарненько потертися серед людей. І прийняти підвищення, запропоноване вам Черчем після трагедії з Шкерінгом. Коли б ви забажали, вас давно вже призначили б на його місце...

— Як відчіпне за те, що я його пережив?

— Ви так ніколи й не зможете цього простити, га, Скотті?

— Я цього не можу забути,— відповів Скотт спокійно і без жодного виразу.

— Гаразд... Важливо, щоб завдання було виконано. А ви єдиний, хто здатен це зробити як слід.

— Завдання буде виконано. Тільки коли я з ним упораюсь, залишіть мене в Сіві або десь іще далі — на свій вибір. Я не хочу сюди повертатися. Там мені значно легше.

Пікок знизав плечима:

— Вам краще знати. Але у вас такий вигляд, ніби вам добре залили сала за шкуру.

Скотт кивнув:

— Ваша правда. Мені таки його залили.

Скотт був невисокий, але міцно скроєний, жилавий чолов'яга. Муляр, який над ним працював, либонь, потрудився на совість. А вкладаючи мозок у його черепну коробку, також не пошкодував матеріалу. Через те, коли Скотт скаржився, це звучало як жарт і тільки смішило Пікока.

РОЗДІЛ 3

Командир бригади Пелхем Пікерінг загинув майже рік тому, але що більше минало часу, то більше про нього точилось розмов. Його молода дружина, свіжа, мов дівчина, що все своє життя прожила на селі, і досі мешкала в тій самій квартирі в Замалеску 1 — на квітучому островці магнолій та акацій. Будинок був сучасний, білий і такий чистий, що годився б для приватної лікарні; там було тепло взимку і прохолодно влітку. В під'їзді працював ліфт; квартира була умебльована скупю і скромно, в ній незмінно панував добропристойний порядок. Від завжди брудного, неохайного Пікерінга тут не залилося й сліду. Пам'ять про нього

1 Фешенебельний район Каїра, розташований на острові Гезіра.

була надто дорога дружині, щоб вона дозволила захаращувати квартиру його речами.

Люсіль Пікерінг була напрочуд жіночна. Життя в Каїрі не зробило її крихкотілою, як багатьох гарненьких англійок; вона здавалася зовсім юною і непохитно вірила у правоту своїх поглядів. Та їй тепер і залишалося вірити тільки самій собі. Коли Пікерінг загинув, усі гадали, що вона ніколи не оговтається від цього страшного удару. Тиждень її ніхто не бачив: вона не виходила в ці дні з дому і перестраждала те, що їй судилося перестраждати, на самоті, без свідків. Люди знали, що вона навела в квартирі порядок, заховала всі речі покійного, прийняла ванну, поплакала, навчила хлопчика Абду, що прислуговував їй на кухні, прасувати блузки краще, ніж це робили в місцевих пральнях. А потім з'явилася на люди, ніби нічого й не сталося.

Життя її ввійшло в звичну колію. Вона пишалася своєю витримкою. Але їй так хотілося повернути своє щастя, бо хто ж знав краще за неї, що вона народжена бути щасливою?

— Скотті!— вигукнула Люсі, коли він увійшов, і поцілувала його в щоку.— Я саме вкладаю Джоанну спати. Чи не могли б ви розказати їй казочку?

Він відчував, що Люсі робить це навмисне. Їй хотілось зблизити його з людьми, хоча б з маленькою Джоанною, допомогти йому подолати свою сором'язливість, свою відлюдкуватість, закам'янілість і німоту.

Джоанні сповнився п'ятий рочок. Друга дочка, восьмирічна Естер, вчилася в школі у Палестині. Люсі була справжньою жінкою, але Скотту здавалося, ніби вона ще не досить споважніла, щоб бути матір'ю восьмирічної дочки. Тіло її ще не наситилося материнством.

Люсі дала Скотту синю бавовняну піжаму Джоан-ни. Скотт незграбно схилився над

маленьким серйозним дівчатком, щоб натягти їй через біляву голівку кофтинку та одягнути штанці на пухкі, округлі ноженята. Дівчинка не зводила з нього очей: вона не звикла до таких сором'язливих незнайомців, проте, як і її мати, знала, як з ними обходитись.

— Скільки вам років?— спитала вона.

Скотт не вмів поводитися з дітьми просто й невимушено.

— Не знаю,— сказав він серйозно.— А що?

Скотт любив маленьку Джоанну і йому хотілося, щоб і дитина його любила. Мати виручила його з біди.

— Скотті незабаром сповниться десять,— сказала вона.— Він тільки з вигляду старший. Поцілуй його і йди спати. Та не лягай у туфельках. І не проси нічого їсти. Сьогодні середа, а їсти в постелі можна лише у п'ятницю. Ну, тепер усе. Не буде тобі ні води, ні яблучка, ні книжок. І віконниці я позачиняю. Гайда!— Вона поцілувала дочку, і Ом Алі, чорна нянька з Судану, забрала її до спальні.

Стояла рання осінь, і хоч це було не ввечері, а відразу ж після полудня, проте дівчинка, за англійським звичаєм, мала спати удень дві години. Так було заведено. І досягалось це, як було відомо Скотту, тільки завдяки тому, що Джоанна здорова й спокійна дитина. За це її Скотт і любив.

— Сідайте,— запропонувала Скотту Люсі.— Я вас чим-небудь погодую.

— Не хочу. Краще я поброджу по квартирі, подивлюсь, що ви робите,— сказав Скотт, стежачи за тим, як вона підбирає розкиданий одяг Джоанни, її взуття та шкарпетки.— Я оце зараз від Шкока...

— Бідолашний Тім! Він так весь час за вас переживає. Сьогодні він прийде до мене обідати.

— Он як?

— Не треба ревнувати, любий мій Скотті,— промовила вона з ніжністю.

Стосунки між ними не були настільки інтимні, щоб виправдати його замішання.

— Ви уже там не працюєте?— запитав Скотті.

— Ні. Тепер я у шифрувальників. Саме моя робота. Дещо доводиться перекладати з французької та грецької. Цікаво. До Тіма Шкока мене взяли тільки тому, що бажали зайняти хоч якоюсь роботою. Я наперед знала, що довго там не втримаюсь.

— Неправда,— заперечив Скотт.— По-моєму, вас приставили до Шкока, щоб ви могли залишитися з нами. З тими, хто вижив.

Вона повела його в кухню, де мешкав, удаючи, ніби йому це до вподоби, чистенький, зодягнений в галабію 1 чотирнадцятирічний єгиптянин Абду. Скотт привітався

1 Довга пряма сорочка.

до нього по-арабськи і почув у відповідь привітання по-англійськи. Люсі добре вишколила свого боя.

Вона поставила перед Скоттом: склянку молока та салат і примусила його їсти. Колись вона примушувала й Шкерінга їсти зелень: він без упину жував сиру моркву й

салат, коли повертався додому після довгого перебування в пустелі. Пробувши там місяць, Пікерінг мав такий змучений вигляд, ніби з нього до краплі висотали життєві соки. Інакше було із Скоттом. Сухорлявий з природи* він почував себе в пустелі, мов риба у воді, і вигляд його ніскільки не говорив, що йому потрібні соки, якими його так наполегливо пригощала Люсі.

— Ну ради чого мені залишатися в шляхово топографічному загоні?— питала вона з гіркотою, якої не приховувала тільки від Скотта.— Коли Пікерінг помер, треба було й мені з ним померти. Хоча у мене й діти.

— Не смійте так говорити.

— Іноді я дуже гостро це відчуваю, Скотті. Слово честі. Проте з цього аж ніяк не випливає, що я повинна стати живим пам'ятником Пікерінгу в серцях його друзів. На світі існував тільки один Пікерінг, іншого ніколи не буде. Але його вже немає, і я мушу починати життя заново. Мушу!

Її слова стривожили Скотта. Він хотів їй заперечити, але йому забракло потрібних слів.

— Вас дратують такі розмови?— спитала вона. Він знову відповів ухильно:

— Ні, щиро кажучи, ви просто виявляєте більше здорового глузду, ніж я. Вранці я не дуже-то ввічливо розмовляв з Пікоком, бо у мене над душею висить ця історія. А Черча я зовсім не переношу. Очевидно, я й зараз не здатен сприймати речі так розважливо, як ви.

— Мабуть, даремно я повела з вами таку відверту розмову,— сказала вона.— Адже тільки я одна знаю, Скотті, який ви сентиментальний. І тільки я знаю, що нам обом довелося починати життя заново, від того самого місця, де нас залишив Пікерінг.

Він кивнув. Тут вона в чомусь була права. Однак заважала йому не сентиментальність — хто-хто, а він це добре знав. І гнітила його теж не сама лише пам'ять про Шкерінга.

30

— Ви, певне, гадаєте, що я надто холодна,— вела вона далі.— Не сперечайтесь! Може, ви й маєте рацію. Але я змушена була стати такою. Смерть Пікерінга забрала дуже багато. В єдину мить, в одну-однісіньку мить все кінчилось так само й для мене.— Вона говорила майже байдужим голосом.— Настав кінець усьому. І я не збираюся прикидатись, ніби моє теперішнє життя замінює мені те, що я мала раніше. Я животію, а не живу, і серце моє холодне. Коли б не оця холоднокрівність, я б не витримала і збожеволіла. Незважаючи ні на що, навіть на дітей. Моїм життям був тільки один Шкерінг. І він давав мені все, чого бажало моє єство.— З її очей викотилась скупа сльоза.— Хоча,— додала вона, зусиллям волі опановуючи себе,— Скотт також справжня людина, тільки по-своєму.— Вона пильно подивилася йому в обличчя.— Вірте мені, Скотті: ви теж якийсь особливий, не схожий на всіх інших.

— На кого?

— Та на всіх отих виродків, з якими я щодня зустрічаюся в штабі. На всю оту шатію! Був тільки один Шкерінг. І є тільки один Скотт. Не дивіться на мене з таким

осудом. Хіба я погано до вас ставлюся?— Вона просунула руку йому під лікоть. Коли він притулився до камінної дошки, щоб погрітися біля вмонтованої в камін гасової грубки, вона на мить пригорнулася до нього.— Як шкода, що ви ще трішечки не підросли. Тоді б ви саме були по мені.

Вони були однакові на зріст; неприступну фортецю сором'язливості Скотта пом'якшувала соковита зелень луків, яку нагадувала Люсі,— положисті пагорки, вкриті жовтцями, напоєні соками землі... Досить було його ліктеві торкнутись її руки, і Скотт відчув усю ніжність її тіла, проте на більше не зважився. А вона його не підохотила. Мить — і все зосталось позаду.

— Знаєте, куди я вас поведу?— спитала вона. Її блакитні очі намагались його розвеселити, а біло-рожеві щоки сміялись.

— Нікуди. Я прийшов до вас,— запротестував він. * — Знаю. А я вас поведу на весілля.

Він умів вислизнути у неї з рук.

— Я вас проведу, а сам піду додому,— скоромовкою сказав він.

— Нічого не вийде! Ейлін — єдина дочка генерала Уоррена і моя близька подруга. Сьогодні вранці вона повинчалася з льотчиком Клайвом Бентінком. Ви підете зо мною, бо вам треба побувати серед людей. А ще тому, що я цього хочу. А ще тому, що мені наказано вас привести. А ще тому, що генерал Уоррен може для вас знадобитися.

— Генеральська дочка...— почав він.

— Ну, Скотті, ходіте, дуже вас прошу!

Він здався, і Люсі пішла переодягатись. Прихилившись головою до камінної дошки, Скотт потроху заспокоювався. Люсі вийшла до нього, вбрана у щось жовте, бежеве чи блякло-коричнєве — в кольори осені. Скотт бачив її разів п'ять за останній рік та ще з десяток раз до цього, проте ніколи вона не здавалася такою по вінця сповненою життя, як тієї миті, коли чекала його похвали. Й одразу ж розсміялася з себе. Вона не усвідомлювала того, що сміється від щастя.

Серед трояндових кущів та буйнотравих газонів навколо білокам'яної вілли походжало близько сотні гостей: тут були вищі офіцерські чини з генштабу й англійські дами — дами у військовому й дружини англійських військових; особливою вродою відзначались іноземки, що повиходили заміж за рум'янощоких англійських вояків.

Скотт, одягнений в такий самий мундир, як і всі присутні чоловіки, раптом засумнівався, чи знайде спільну з ними мову. З'юрмившись купками, взуті у замшу, вони перекидалися дружніми прізвиськами, і, стоячи серед них, таких ошатних та підтягнутих, Скотт після довгих місяців, проведених у пустелі, прислухався до їхніх балачок, як до незнайомих, уперше в житті почутих звуків.

— Як ваші справи, Скотт? — неголосно поцікавився генерал Уоррен, так і не спромігшись подолати дистанції армійського табеля про ранги. Він тепло привітався до місіс Пікерінг: — Хелло, дорога Люсі! — Й додав: — Дуже радий, що ви умовили Скотта прийти.

Манірний і сором'язливий, Уоррен ніби жував слова, ховаючи від співрозмовника

очі. Він стояв поруч дружини, яка з неприхованою цікавістю зазірала кожному гостю в обличчя. Вона поцілувала Люсі, показуючи всім своїм виглядом, що знемагає від утоми,

Скотту вона подарувала усмішку, ніби підбадьорюючи його частіше бувати з Люсі, допомогти їй розважитись.

— То ви і є той самий Скотт? — запитала вона. Генералові принесли депешу; він глянув на неї

і кивком голови відпустив ординарця-солдата. Війна була війною і тут. Скотт відчув страшенну самотність. Довкола топталися генерали й полковники, майори і ад'ютанти — гусари, гвардійці, сині, жовті,— лунали мляві голоси й миготіли випещені обличчя англійців з привілейованих класів, голоси й обличчя множились і повторялись у цьому трояндовому саду. А Роммель тим часом маневрував десь за Трік Капуццо, всіляко уникаючи зустрічі з четвертою бронетанковою бригадою.

— Хелло, Люсі!

Це привітався до неї кривавий Черч, Скотта він ніби й не помітив.

— Ну як, усе гаразд? — запитав Черч у Люсі.— От і прекрасно! Чули — ми вчора виграли чверть фіналу? Я навіть не думав, що наші справи підуть так добре.

Партнери ще трохи поговорили про теніс, після чого Скотт удостоївся побіжного кивка — його впізнали й здивувались. Люсі повела його далі.

— А онде сама Ейлін з Бенті.— Молодята були дуже юні, вони стояли в оточенні цілої юрби гостей, які пили шампанське з келихів, розставлених на покритому білою скатертю столі.— Бенті — простий льотчик, йому немає ще й двадцяти,— повідомила Люсі квапливим шепотом.— Та йому і двадцяти не даси, правда? Він останній нащадок лордів Лоуренсів. Бідолашний Бенті! Такий молодесенький, але дуже милий.

Скотт відчув, як його" руку міцно стискає цей високий юнак з тонким горбоватим носом, з гострим кадиком на шиї та довгими гривастими кучерями. Бенті заговорив до нього, як до давнього знайомого, ніби ця близькість обом їм була конче потрібна.

— Ми дуже щасливі, друже, що ви все-таки завітали!

Цей безвусий двадцятирічний хлопчак явно намагався виявити до Скотта виняткову приязнь і шану.

Дівчина не встигла ще набути округлих жіночих форм, проте здавалася значно дорослішою за свого чоловіка.

2 Дж. Олдрідж

33

— Хоч би вже швидше це скінчилося,— пошепки сказала вона Люсі, взявши її під руку.— Я почуваю себе жахливо.

— Вигляд у тебе чудовий,— відповіла їй Люсі. Вона говорила правду. Наречена була щаслива.

Скотт не дуже до неї придивлявся — він знав, що його знов оцінює розглядають і підбадьорюють. Посміхнувшись до нього, Ейлін сказала чоловікові:

— Це Скотті.

— Налити шипучки? — запитав Бентінок у Скотта.— Випийте з нами шипучки.

На більше в них забракло часу: з юнаком привітався якийсь маршал авіації, і йому виявили ту саму честь, що й Скотту:

— Ми дуже щасливі, сер, що ви все-таки завітали!

Скотту випала можливість поблукати на самоті серед троянд, поки Люсі не розшукала його знову,— він стояв, заклавши руки за спину. Вона посміялася з його неприкаяності, а він відповів, що йому, мабуть, час уже додому.

— Ви стоїте серед цих троянд, мов лицар, закутий у панцир,— сказала вона.— Побудьте ще трохи.

— Я тут зайвий.

— О, ніскілечки! Всі вони так бажали подивитись на вас.

— Чому? — Скотт не повірив їй і навіть обурився.

— Тому, що ви той самий дивак, який завжди пропадає бозна-де. В піщаному океані. Для всіх них ви загадка. Ніхто не поводитьсь так, як ви.

Він крутив порожній келих від шампанського в своїх обгорілих на сонці пальцях.

— Незрозуміло,— сказав він.— Чому б їм тоді не запросити сюди загони далекої дії, солдатів Стерлінга й усіх тих, хто не вилазить з пустелі?

— Та не про це ж ідеться! Ви зовсім не такий, як усі, ви особливий. Це правда, Скотті, повірте.

Скотт розумів, на що вона натякає: Шкерінг був чимсь незрівнянно більшим, ніж звичайним трасувальником та мінером. І він, Скотт, так само. Тінь, яку відкидав на нього Шкерінг, робила і його незвичайним. Для всіх цих людей Шкерінг був своїм, він жив серед них і все ж таки існував десь поза ними, далеко від них. У Пікерінга був той самий голос, і вийшов він з того самого класу, проте він був незалежний від них,

і це дозволяло йому виявляти до них зневагу. Своїх думок він їм не відкривав і не давав до себе підсту-питися — знову ж таки через зневажливе ставлення. А вони розуміли й поважали зневагу, коли ця зневага йшла від когось із "своїх". Тепер Люсі передавала Скотту спадок Шкерінга. У нього була підозра, що Люсі насаджувала його в їхньому товаристві, як відгомін Шкерінга, як його луну,— роль, від якої вона сама відмовилась.

— Ви, безперечно, не підходите до цього кола, як не підходив до нього й Пікерінг,— сказала вона.— Погляньте на себе.

Він справді був інший, тільки не в тому розумінні, в якому вона гадала. Може, він і здавався їй закутим у лицарський панцир, але сам Скотт розумів, що він погано одягнений, що його формені брюки грубо накрохмалені й надто широкі внизу, що могутні плечі роблять його схожим на бізоца, а ці люди вигодувані й викохані численними няньками та мамками і пристосовані до того життя, яке їх оточує. Навіть кривавий недоросток Черч.

— По щирості,— сказав він їй,— я тут біла ворона, і ви це знаєте.

— Авжеж. У цьому й уся принадність.

— Мені тут, бачите, робити нічого. Краще я піду.

— Тоді і я піду з вами,— сказала вона.— Мені просто хотілось, щоб ви тут

показалися. Це конче треба, Скотті. Це може вам пізніше стати у великій пригоді...

Скотт не зовсім розумів, що криється за словами Люсі. Ясно одне: вона напихала його не тільки молоком та салатом, але й товариством, щоб підлагодити його після пустелі. В цьому йому знову причувся відгомін дивацтв покійного Шкерінга.

Скотт запропонував їй залишитись.

— Ні,— сказала вона.— Мені треба на роботу.

— Навіщо? Увесь каїрський штаб тут.

— Це правда. Але ж я не штабне начальство. Прийдете до мене сьогодні обідати разом з Пікоком?

— Ні,— сказав він.— Увечері я їду.

— Знаю, але ви встигнете пообідати. Прийдете, га?

Люсі нахилила голову, щоб зазирнути в його зняковіле обличчя. Вони йшли по пішохідній доріжці мосту Каср-ель-Ніл, від якого на обидва боки ріки вилива-

2*

35

лися потоки й струмки людей, одягнених у довге біле вбрання. Люди товпилися й зіштовхували одне одного на проїжджу дорогу, де їх тільки чудом не давили англійські військові тягачі. Люсі трохи, було, не відтіснили від Скотта, але вона міцно вчепилася йому в руку.

— Невже Тім Пікок так ото вас дратує? — запитала вона.

— Я й сам не знаю,— признався він.— Проте щоразу, коли я приїжджаю в Каїр, вся та історія в Джало оживає переді мною знову. Очевидно, мені нагадує про неї Черч, а можливо, навіть і Пікок. Але я нічого не маю проти Шкока, якщо вас він не злить.

— Мене він не злить. Тім мені подобається.

Вона глибоко вп'ялася в його руку кінчиками пальців. Цим потиском вона не виказувала своїх почуттів до Шкока — вона протиставляла Скотта Пікоку, підтримувала Скотта, піднімала його, формувала його ставлення до навколишнього світу.

— Та хай йому всячина, яке тепер це має значення! — сказав він.— Ваша правда. Шкерінг помер. І з цією історією все вже покінчено. Боюся тільки, що Черч повторить її заново. Біда в тому, що в пустелі гостріше відчуваєш усі промахи і всю бездарність тих, хто залишився в тебе за спиною, в тилу. І найсправж-нісінька наша біда в тому, що ми наперед знаємо, яке неподобство вони нам готують знову. І знову ж таки той самий Черч. Кому заманеться вплутувати своїх людей у чергову витівку Черча? Прибувши до Каїра, ви відчуваєте, БІ знаєте, що на вас уже чекає якесь нове головотяпство.

— Так, я це знаю. Але тепер за справу взявся сам Уоррен. У нього вона повинна пройти краще.

— Повинна б... Але ми й цього разу залишаємося в руках у Черча.

Вона не стала вести далі розмову. їй не хотілося знову розворушувати того, що, на її думку, і так уже добре покалічило душу Скотта після смерті Пікерінга.

— Гадаю, що вас цими днями чекає приємна несподіванка,— сказала вона.—

Уоррен страшенно зацікавився вами. А тепер посадить мене в таксі і йдіть куди хочете. Та будьте обережні. І повертайтеся в Каїр, коли виконаєте завдання Черча. Не залишайтеся в Сіві. Прошу вас! — Вона знала й про це.— Мені потрібні саме ви, Скотті, і я дуже непокоюсь, коли вас не бачу.

Він посадив її в старенький "крайслер", де аж кишіли блохи, і вона сама по-арабськи сказала шоферові, куди їхати. Коли шофер став заводити машину, вона раптом спитала Скотта:

— В чім справа, Скотті? Що вас тривожить? У вас такий пригнічений вигляд...

— Знаю,— відповів він.— Та це дурниці. На все добре, Люсі.

— Неодмінно повертайтеся до Каїра,— наказала вона, від'їжджаючи.— Неодмінно! "Повертайтеся до Каїра!"

Незважаючи ні на що, завжди хочеться повернутись до цього міста. А чому б і ні? Він купив денний випуск французької газети й розгорнув сторінку останніх вістей. Ніяких новин не було.

Дуже легко повернутися до Каїра, коли йде така дивна війна. Її загнали, мов у тупик, в лабіринти колючого дроту, між укріплених пунктів і нерухомих військових таборів. Навіть Роммель ще й досі сидить по той бік Найтсбріджу. В газеті так і сказано: "Роммель чекає: а може, щось трапиться, і з хитрістю лиса уникає будь-яких сутичок".

Роммель — хитрий, мов лис! Газета заздрила, що ворог має такого полководця. Кожен хотів би мати при собі Роммеля. Що не вояка — то й лис. В такій ситуації завжди можна було гайнути в Каїр. Скотт стенив плечима, відганяючи геть ці думки, і віддав газету тому самому босоногому хлоп'яті, в котрого її купив.

Як і кожен солдат у пустелі, він любив Каїр і бажав повернутись до нього.

РОЗДІЛ 4

Надвечір, коли місто обвівав прохолодний вітерець, Скотт пішов обідати до свого штурмана, в його глинобитний будиночок. Він застав цього сина єгиптянки й суданця у звичайному для нього настрої. Атия криком кричав на п'ятьох із своїх восьми братів та сестер, що вони розтягли його інструмент.

— Бачите, що вони зі мною роблять,— поскаржився він Скотту.— Життя від них немає, та й годі.

— Т-с-с! — сказав у відповідь Скотт, взявши його за руку.

Велика, з шапкою тугих кучерів голова Атії струснулася від гніву. Але з поваги до Скотта він приборкав свій шал. Його мати-єгиптянка радо привітала гостя. Два роки тому Скотта тут зустрічали в німому мовчанні; до нього мовчки виходив Атия і частував склянкою шербету; ні мати, ні батько, ні інші члени родини навіть не показувались на очі. Тепер він, вітаючись, потискував матері руку й обмінювався довгими арабськими фразами ввічливості з йа Сітт Розою та йа Абду Е ф ф е н д і висохлим від старості батьком Атії.

— У вашого сина вдача не покращала,— сказав Скотт батькові.

— Діти беруть його речі,— прошамкотів старечим голосом Абду Еффенді.— Вони ще

нічого не тямлять.

— А треба тямити! — гаркнув Атия.

— Т-с-с! — лагідно мовив його батько, і Скотт зрозумів, від кого він перейняв звичку говорити оце гортанне "хос-с-с!", заспокоюючи запального безумця Атию.

Атию в його власній сім'ї ласкаво називали наві-женим.

— Атия ніколи не розкажує нам, що він робить,— жалібно скаржився батько. Абду Еффенді, як завжди, сидів, згорбившись на стільці, з фескою на голові, спираючись на товсту палицю, і дивився просто перед себе сльозавими очима.

Скотт випив поданий йому солодкий сироп.

— Бачите! — вигукнув Атия, підкреслюючи, як його тут дратують.

Скарга старого була не новою.

— Атия показує нам дорогу в пісках,— пояснив Скотт. Через те, що він розтлумачував це вже не вперше, потреба говорити докладніше відпадала.

— Але це дуже небезпечно? — тонким голосом запитав Абду Еффенді.

— Як коли. Іноді страшенно небезпечно. Ви й самі це знаєте, йа Еффенді. Атия був тяжко поранений. Але здебільшого — набагато безпечніше, ніж перейти вулицю в Каїрі.

— А як же тепер буде з його роботою? Чому його забрали з державної служби?

Пан, пані (араб.).

Атия через силу стримався від грубого слівця. Скотт йому співчував. Але Абду Еффенді треба було заспокоїти.

Покійний Пікерінг розкопав Атию в Єгипетському топографічному управлінні. Пікерінг відкрив у Атії дві визначні якості: відчуття пустелі й природжені математичні здібності, які, хоч і не були розвинуті початковою освітою в арабській школі, проте під керівництвом Шкерінга та Скотта стали для них неабиякою підмогою.

Скотт так і не второпав до ладу, як пощастило Пі-керінгу перевести Атию в англійську армію і чи знає англійське командування, що один з її кращих картографів у пустелі, якому платять за день роботи додатковий шилінг як штурману,— убогий син старезного й убогого єгипетського чиновника. Абду Еффенді сповнилося шістдесят вісім років. Відставний службовець управління залізниць Судану, він жив у Каїрі на місячну пенсію в дванадцять фунтів. Його дружина Роза, дебела, товста темношкіра жінка, дочка суданки та єгиптянина, була набагато молодша за нього. Атия був найстарший серед її десяти дітей, за ним ішли переважно дівчатка.

— Коли Атия повернеться на роботу в топографічне управління,— сказав Скотт,— він напевне буде кращим топографом у Єгипті.

— Навіщо ви все це їм говорите? — втрутився Атия.— Вони все одно нічого не розуміють. Та й до чого воно їм?

— Т-с-с! — мовила мати, запрошуючи їх до столу.

— Т-с-с! Т-с-с! Т-с-с! — передражнив її Атия. Мати засміялася.

Вони сіли до застеленого скатертиною столу. Прислуговувала Еррофа — лантух могутніх кісток, затягнутий в широченну чорну галабію. Цій представниці одного з

поневолених суданських племен років було не менше, ніж Абду Еффенді. Вона обносила овочевими стравами господаря дому та його дружину. Скотту й Атії подали по два голуби.

— Отої — з щирим задоволенням промовив Скотт.

— Атия — хороший син,— сказала мати.

Скотт зрозумів, що голуби були проявом сімейної пошани до Атії. Батько його, вже давно ні до чого не здатний, крім догляду за дітьми, не міг прогодувати сім'ю на мізерну пенсію. І Атия утримував п'ятьох малолітніх сестер та братів на свою армійську платню.

Четверо з них стежили за обідом дорослих з дальнього кутка кімнати. Потім ввійшла і п'ята дівчинка, сміливіша за інших, несучи в руках велику живу курку, але мати наказала їй випустити птицю у двір. Дівчинка викинула курку за двері і, потягнувшись до столу, стала навшпиньки, щоб подивитись, як Атия і Скотт їдять голубів.

Атия зажадав, щоб дітей вигнали з кімнати:

— Ох, мамо! Ну що це таке!

Але дітей підбадьорювало сміливе, сяюче обличчя їхньої сестрички, таке саме одчайдушне, як в Атії, тільки чорніше й життєрадісніше. Вона не зводила блискучих оченят з чотирьох голубів, яких збиралися з'їсти ці два чоловіки.

— Біжи до своїх курчат, бо кішка їх похапає,— сказав Атия.

У відповідь на цей незграбний маневр дівчинка лише зневажливо хитнула головою і ще пильніше заглядала в їхні тарілки.

Атия обсмоктав лапки. Він розламав тушку першого голуба й почав був оббирати з кісток тоненькі смужки коричневого м'яса, як раптом терпець йому знов увірвався.

— А-а-а! — зарепетував він з суто арабською нестриманістю і затарабанив кулаками по скронях, мало не плачучи.— Це вже занадто! Бери! Хочеш щоб я подавився? На! — він роздер надвоє птицю, до якої ще не торкався, розділив половинки на шматочки й роздав їх п'ятьом дітям.

— Цок, цок, Атия! — обурилась мати.— Отак перед гостем?

— Ну, знаєш! — очі й голос Атії в розпуці звертались до неба.

— Вони вже обідали. І їли більше, ніж ти!

— А голуба вони мали? Чи їм неодмінно треба заглядати мені в рот, як я його їм?

— Т-с-с! — мовив батько.

— Цок, цок,— сказала мати.

Скотт знав, що йому належить їсти далі, мовби нічого не сталося. Атия — навіжений. Він порушував несхитні звичаї арабської сім'ї. Діставши по шматочку голуба, діти гайнули на подвір'я.

Чорношкіра суданка Еррофа, справжня господарка в цьому домі, що його вона обслуговувала, розсердилася не на жарт:

— Клянусь, Атия, більше не готуватиму тобі голубів. Чим хоч поклянусь—не засмажу ніколи. Ось побачиш! Слава богу, капітан знає, як треба їсти, маючи від цього

насолоду.

Скотт був вдячний їй за те, що вона прилучила його до сімейної сутички. На його англійському обличчі зуби раптом засяяли не гірше, ніж у самої Еррофи. Видовище було таке рідкісне, вигляд у нього був такий щасливий, що Еррофа приписала всю заслугу собі.

— Бачиш! — сказала вона Атії.

— Ах, облиште ви мене! — нещасним голосом пробурмотів Атия, якому вже стало соромно; він присмирніло став доїдати голуба.— Швидше б звідси поїхати та пожити спокійно.

— Т-с-с! — мовила мати, і всі з насолодою заходилися коло своїх тарілок.

Другий солдат, якого Скотт привіз з собою до Каїра, Сем Гассун, також служив у покійного Шкерінга і також був живим прикладом того, що Пікерінг умів робити з людьми.

Сем був борцем, плавав матросом на грецьких шаландах, що перевозили цибулю, працював механіком у грецьких гаражах, і Пікерінг, побачивши, як він спритно лагодить приймачі в грецькій майстерні, забрав його в такому незайманому вигляді з собою в пустелю, де взявся виховувати з нього першокласного механіка-радиста, яким, на думку Шкерінга, Сем мусив стати. А той і не пручавсяг. Сам він не дуже в собі розбирався, не знав, боягуз він чи просто невдаха, непутящий чи надто компанійський хлопець... Сем тільки знав, що друзі його люблять. Він з легким серцем програвав свій заробіток і захоплювався Атією, який віддавав усі гроші сім'ї.

Осіннього вечора, о дев'ятій годині, Скотт натиснув кнопку дзвінка на дверях квартири над взуттєвою крамничкою, біля трамвайної лінії, де мешкав Сем з чотирма своїми незаміжніми сестрами. Двері відчинив хлопчина-служник, і Скотт опинився у великій, тьмяно освітленій кімнаті, з потертим килимом на всю підлогу. Згодом до нього вийшла сестра Сема Аліса й невесело привіталася. Вона була рада його бачити, але до радості у неї завжди домішувався смуток: доля її обділила щастям, і вона вже давно зрозуміла, що бути щасливою зовсім не просто. Аліса була старшою в сім'ї.

Скотт підхопився:

— Пробачте, Алісо, що я так пізно.

— Чому ви так довго до нас не приходили? — запитала Аліса англійською мовою.

— Та все часу не було.

— А ми за вами дуже скучаємо.

— Я ще до вас прийду,— зніяковіло пообіцяв Скотт. Він завжди почував себе ніяково в цій кімнаті, в цьому тихому, похмурому домі, коли тут не було Сема або інших сестер, які враз починали щебетати французькою, італійською та єврейською мовами, навперебій виявляючи свою радість, і навіть кокетували з ним, чого, звичайно, не можна було брати всерйоз, хоч це й подобалося Скотту.

Скотт підтримував з Алісою ввічливу розмову про хвороби та різні сімейні справи, аж поки нарешті зважився запитати:

— Сем уже готовий?

— Сем? Сем подався в кіно,— відповіла Аліса.— Хіба він має зараз кудись їхати?

— Та нічого. Я, мабуть, забув його попередити. Ви знаєте, в яке кіно він пішов?

— Ні, але гадаю, що в якийсь із літніх кінотеатрів, тут поблизу. Вони ще працюють. Сем частенько ходить туди з своїми греками. Вони сидять у кепках і зчиняють страшенний галас. Шукайте їх у передніх рядах...

Скотт попрощався.

Він наказав шоферові зупинитися біля першого ж кінотеатру на вільному повітрі. Підійшовши до білетера, що стояв при розчиненій хвіртці, Скотт загорлав, намагаючись перекинути американців з екрана:

— Сем! Сем Гассун!

В такий же спосіб йому довелося горлопанити ще біля двох кінотеатрів, перш ніж знайшовся Сем. Щоразу у відповідь летіли непристойні жарти: йому давали поради, як краще вчинити з тим Семом. У третьому кінотеатрі в двох перших рядах очеретяних стільців одразу ж знялась якась метушня. З темряви вигулькнув Сем; його брита голова блиснула в промені кінопроектора, коли він пробирався по захаращеному проходу в супроводі своїх трьох друзів-греків.

— Ви мене? — обізвався Сем, ще не знаючи, хто його гукає.

— Атож,— відповів Скотт.— Виходьте. Нам уже час.

— Уже? О господи, і справді час. Одну хвилиночку, капітане.

Сем попрощався з трьома борцями-греками й сів на заднє сидіння віліса, бурмочучи собі під ніс:

— І як я міг забути? Ще б пак, цілісінький день боровся з хлопцями. Зовсім забув.

— Ви там не баріться, Сем,— сказав йому Скотт, коли машина зупинилася біля взуттєвої крамнички.

— Тоді ходімо зі мною.

Щоб не гаяти часу, Скотт піднявся сходами нагору. Сем гукнув сестру, й Аліса вийшла до них. Вона стала картати брата з своєю постійною сумовитою смиренністю :

— Поглянь, на кого ти схожий! Невже тобі неодмінно треба одягатися так, як оті грецькі підмайстри?

Вона звернулася за підтримкою до Скотта:

— Хіба він не повинен носити форму, коли приїжджає у місто? Чому ви дозволяєте йому вештатися скрізь з цими греками, та ще в такій кепці?

— Чого це ти напускаєшся на моїх друзів? — сказав Сем, заходячи до кімнати в накинутому поверх блакитної сорочки кітелі; під пахвою він тримав згорток з форменими брюками, сорочкою та кашкетом.— А ми хто — не халіби? 1 Чи, може, наші не говорять так само про мене, що я єврей з Алеппо і що зі мною соромно зустрітись на Еулиці? Такі людці не зайдуть до тебе в крамничку, щоб купити з твоїх рук пару черевиків. І це ж твої євреї!

— То зовсім інша справа,— сказала Аліса. Цілуючи її на прощання, Сем засунув руку в кишеню.

— Бачиш! — він ляснув пачкою грошей об стіл.— Не витратив жодного піастра! —

Задоволений з своєї витримки, він пояснив це тим, що забився на килимі.—

1 Євреї з Алеппо.

Ось так! — із неймовірною силою гепнув себе кулаком у потилицю.

Скотт потиснув Алісі руку і вийшов слідом за Семом.

РОЗДІЛ 5

Вперше за два з половиною роки, проведені в пустелі з шляхово-топографічним загоном Шкерінга, Скотт не відчував ні приємного піднесення, ні раптової гострої насолоди, коли два його грузовики звернули з Га-мудського тракту, щоб почати прокладання двохсот-мильної військової траси через зайняті німцями райони. Кам'янисті, усіяні галькою, обласкані вітрами простори його не вабили. Мінливі рожево-лимонні обрії не тішили зору.

— Ще півгодини,— сказав він Сему Гассуну, який сидів за рулем,— і на сьогодні досить.

— А хіба ми не поїдемо далі після обіду? — запитав Сем.

— Туману майже немає, видимість добра,— відповів Скотт.— Ми не можемо ризикувати, щоб нас виявили так скоро, особливо тут.

Були й інші причини, але він не міг їх назвати. Страх за безпеку загону став переслідувати його, мов якесь наслання: він не вірив більше у передбачливість командування. І не тільки генералові Черчу, а всім їм: він не міг забути тих провалів, які зводили нанівець тяжку працю солдата, його власну нескінченну гру зі смертю, проте ніскільки не турбували каїрське начальство.

Загін був другий день у дорозі. Сьогодні вони вирушили за три години до схід сонця. Та тільки тепер, звернувши з широкої, розбитої колесами траси з численними слідами шин, вони почали справжній похід по ворожій землі.

Скотт поглянув через плече на другий грузовик.

Сем також озирнувся й промовив:

— Знову взяли те відро? Скотт відра не помітив.

Раніше, бувало, в ту саму мить, коли для них починалося справжнє діло, його хвилювала кожна дрібниця. Світанковий час. Гаряче, просякнуте запахом іржі дихання брудно-жовтого капоту грузовика б'є в обличчя, перемішуючись з випарами пустельної роси. Липка волога наситила повітря, прибила пісок, приглушила всі звуки. Він прислухається до низького рокотання моторів "шевроле" і раз у раз поглядає через борт грузовика на лейтенанта Куотермейна, перевіряючи, чи все там гаразд...

Грузовик з похідною рацією, що йшов позаду, нічим не відрізнявся від попереднього, в якому їхав сам Скотт, коли не зважати, що лейтенант Куотермейн вів його напрочуд вправно, безшумно переключаючи швидкості. Коли треба було щось зробити, ви могли бути певні, що Куотермейн це зробить. Саме тому Шкерінг і витяг у свій час лейтенанта з інтендантського складу — цього армійського місця заслання для неб л агона дійних. Куотермейн скаржився, що військові власті сприйняли його політичну діяльність набагато серйозніше, ніж він сам. Так це чи ні, а його запроторили на інтендантський склад, куди Шкерінг одного разу вчинив наскок, і

Куотермейн видав йому всю місячну норму, не зажадавши, ніякої цидули, бо йому здавалося логічним, щоб Шкерінг ту норму одержав. Такий вчинок, на думку Пікерінга, свідчив про неабияку тямучість, і він прихопив Куотермейна разом з провіантом, пославши начальству вимогу про його переведення заднім числом. Листування з цього приводу тривало понині, і Куотермейн мав намір не припиняти його до кінця війни, а якщо буде можливо, то й довше. Увага військових властей його ображала й гнітила, і він робив усе можливе, аби вони зменшили серйозність свого ставлення до нього.

— Він надто притискається до нас,— сказав Сем, — Що це йому заманулось?

— Я наказав порівнятгїѳа з нами на повороті. Не хочу, щоб, коли почнуться піски, ми видиралися на дюни один за одним. Так ми раз уже втратили джип.

Скотт озирнувся на грузовик Куотермейна і помітив відро. Проте цього разу його не потішили глибоко цивільні нахили лейтенанта, які, до речі, саме й робили його таким умілим і цінним працівником, хоча нерідко страшенно дратували інших.

Сем лузав динне насіння, якого йому мало вистачити ще днів на два, й ліниво вів грузовик, ніби катався вулицями Каїра. Пустеля для нього не була безлюдною. Він поглядав на всі боки, неначе кожної миті сподівався уздріти поруч своїх друзів-греків.

Скотт чув, як гримотять на їхньому грузовику залізні смуги, що їх підкладають під колеса, щоб вони не грузли в піску, проте сьогодні й це було йому байдуже. Він ні про що не думав, навіть про себе, і, звичайно, зовсім забув про жениха, молодого Бентінка, який їхав разом з ними, щоб полетіти назад "харрікейном".

— Ну, як ви там? — гукнув він Бентінку, нехотя згадавши про нього.

— Змерз, мов цуцик,— не обертаючись до Скотта, відповів юний лорд, зіщулившись і тремтячи в своєму новенькому цигейковому комбінезоні.— Невже мені трястись отут ще цілих два дні?

— Та вже ж. Більше вас нікуди посадити.

— А не могли б ми час від часу мінятися місцями?

— Будь ласка, якщо ви зможете показувати курс грузовикам у пустелі.

— Єдине, що я можу вести по курсу,— це клятий літак,— зітхнув Бентінк, з нещасним виглядом пригортаючись до закріплених мотуззям ящиків з боєприпасами і позираючи на обрій, де раптова заграва обернула легенькі пір'їни хмар на рожеві пелюстки і наблизила загрозу появи літаків.

— Ось воно і зійшло! — вигукнув Бентінк, коли жовтий краєчок сонця вплив над обрієм. Хлопець був ще такий молодий, що схід сонця в пустелі сповнював його рожевими надіями.

Сем, який умів готувати, мов справжній грек, підсмажив їм на сніданок консерви — жирну тушковану свинину в томаті. Було роздано тверді морські галети, просочені жиром, та апельсини — дрібні, поморхлі, але солодкі. Кожному припало по ложці полуничного варення.

— Вас годують краще, ніж нас у льотній частині,— мовив до Скотта юний Бентінк, не одриваючи від їжі голодних очей.— Дайте мені ще одну галету,— наказав він Сему.

— Просто у нас порядок,— сухо відповів Скотт і показав німецькою трофейною

виделкою на Куотермей-на.— Він нічого не забуває.

— Ви, бачу, молодець, Куоті,— по-панібратськи доброзичливо сказав Бентінк.

— А от ви дуже плямкаєте,— одрізав йому лейтенант Куотермейн.— Час би вже навчитися пристойних манер.

Скотт подивився спочатку на одного, потім на другого; його цікавило, чи знають вони обидва, що гра, на яку вони перетворили свою нерівність (у першого — перевага в походженні, у другого — в знаннях та досвіді), породила між ними справжню близькість. Куотермейн ніби виконував роль наставника наслідного принца і міцно прибрав хлопця до рук.

— Сьогодні ви знову збираєтесь цілісінький день пролежати під грузовиками? — запитав Бентінк Скотта.— Невже вас не судомить від нудьги?..

У Скотта раптом прокинулась симпатія до молодого Бентінка.

— А хіба вас не попереджали — Пікок чи хто там Еас посилав,— що тут буде нудно?

— Пікок мене не посилав.

— А хто ж?

— Та я ніби сам себе послав,— сказав Бентінк, йому було і приємно, що Скотт нарешті виявив до нього цікавість, і разом з цим кривдно, що це сталося з таким запізненням: цілковита байдужість до нього протягом двох діб здавалась йому образливою.

— То як же ви цього домоглися? Через генерала Черча?

— Не зовсім так. Кривавий Черч ділився своїм задумом з батьком моєї дружини, генералом Уорреном, за недільним обідом. Той має звичку запрошувати щонеділі до себе на обід генералів. Я сказав, що коли я літаю на "харрікейні", то Зому б мені не поїхати перегнати сюди машину,— адже француз зробить посадку? Тоді я навіть у думці не мав, що ваш брат тільки й знає, що повзати по пустелі на животі, впововж усього дня ховаючись, а з опівночі трястися через піщані дюни...

— Ви можете хоч зараз повернутися,— сказав йому Куотермейн, звівшись на ноги й показуючи рукою назад.— Ідіть по наших слідах, за десять днів якраз дочвалаєте.

— Кому ж це наверзлося послати вас в день вашого весілля?— запитав Скотт.

— Не знаю. Довелось їхати. Дисципліна. Ми не могли відкласти весілля. А генерал не міг заради мене порушити свій план.

— Чому?— запитав Скотт.— Досить було вам чи вашій дружині хоч слівцем натякнути генералу Черчу, і він порушив би все, що завгодно. Для нього це, як раз плюнути!

Бентінк звів на нього здивований погляд:

— Ну, друже, це вже ви перегнули. Не зганяйте свою злість на мені.

— Всю свою злість Скотт зганяє на Черчу,— підправив його з свого грузовика Куотермейн.

— Справді? Ну, тут я його розумію і не дивуюсь. Цей червонопикий пігмей Черч — йолоп з йолопів,— фальцетом проскандував Бентінк.— А втім, весілля й не мало такого великого значення. Мушу сказати вам, сер,— пояснив він з шанобливою обережністю,

яку несвідомо викликала в ньому суворість Скотта,— якщо вас це дуже непокоїть, наша близькість з Ейлін почалась, так би мовити, ще до весілля...

— Ну, годі про це!— крикнув з грузовика Куотермейн.

— Так, годі,— вирішив Скотт, бо Атия і Сем не могли взяти участі в подібній розмові. А це вносило в їхню групу нерівність, якої не мусило бути. Вже сама присутність Бентінка їх розколола: для Атії і Сема виключалася спільна з ним мова.

Атия дочекався, поки розмова остаточно вщухла, і підійшов до Скотта.

— Послухайте, капітане. Я хочу пошукати цистерну Хойля.— Він тицьнув пальцем у позначку на одній із своїх карт.— Пам'ятаєте її?

— Пам'ятаю, Атия. Тільки туди не можна їхати машиною.

— Та навіщо мені машина? Я пішки,— нетерпляче відповів Атия.— Це забере дві з половиною години, не більше. Я можу дійти до тракту і повернутися назад через прохід Вільямса.

— Гаразд. Не заблудіться ж. І не затримуйте нас Глядіть, щоб вас там не злапали.

— Е-е-е!— за браком гумору гидливо буркнув Атия.

— Візьми свою рушницю, може, що встрілиш нам на печеню,— гукнув йому Сем.

— А-х-х!— огризнувся Атия.

Він застібнув плащ, розсовав по кишенях записні книжки, складені карти й пішов прямо в безмежжя пустелі. Черевики в нього були надто великі й погано зашнуровані, з кожним кроком вони голосно хляпали, і йому доводилось волочити потонулі в них худі ноги.

— Куди він подався?— запитав Бентінк.

— Перевірити орієнтир,— відповів йому Куотер-мейн.

— Який орієнтир може знайти цей недоумкуватий виродок серед абсолютної порожнечі?— невгавав Бентінк.

Куотермейн терпляче йому пояснив:

— Атия пішов шукати черепки й цистерну, яку один німець, на ім'я Хойль, начебто бачив тут у 1890 році; крім нього, більше ніхто їх не бачив — не могли точно встановити, в якій саме точці на них наскочив Хойль.

— І ви гадаєте, що ваш божевільний встановить?— Хлопчисько зареготав з тією жорстокою безсердечністю, що так властива підліткам і звичайно проходить за юнацьких літ, але не завжди, особливо коли цю недугу підживлює високе соціальне становище.

— Неодмінно встановить, якщо орієнтир взагалі існує,— переконано запевнив його Куотермейн, помітивши з вигляду Скотта, що тому явно не до душі дитяча легковажність Бентінка.

А Скотт не слухав ні Бентінка, ні Куотермейна. Він думав про те, що ще, може, рік тому він напевне, пішов би разом з Атиєю, але тепер його нікуди не тягне.

Бентінк звівся на ноги:

— Мабуть, я піду з ним. Ви не проти?

Скотт лежав долілиць, спершись на лікоть,— він насилу терпів Бентінка. Потріскані

губи ледь ворухнулись.

— Вас зацікавили черепки, Бентінк?— запитав він.

— Ні, сер. Але я не можу сидіти цілісінький день, як ви, чекаючи вечора. Я до такого не звик. Можна мені піти?

— Ні. Залишайтеся тут. Ви йому тільки заважатимете. За вами треба дивитись, а він — погана нянька.

Куотермейн пом'якшив його різкість:

— Атия навіть за собою доглянути не може. Щиро кажучи, Бенті, я не плекаю великої надії, що ми його знову побачимо.

Закінчивши нарешті надзвичайно складне маскування свого грузовика, Куотермейн підійшов до них з квартою в руці.

Всі учасники походу, за винятком Бентінка, були приблизно одного віку, але Куотермейн видавався старшим як на свої роки через густу чорну чуприну та чорні і трохи обвислі вуса. Зате Куотермейн був акуратистом, що вигідно відрізняло його від решти товаришів і навіть од Бентінка, який, хоча й намагався бути схожим на своїх неголених, обшарпаних супутників, проте це йому не зовсім вдавалося, бо в ньому говорила кров численних добре одягнених поколінь. Коли не зважати на густі чорні вуса, обличчя у Куотермейна було завжди чисто виголене, погляд напрочуд ясний, а поведження навдивовижу поступливе. Вдача у нього була така легка, що Пікерінг якось спересердя запитав його:

— Чи є на світі хоч що-небудь, чого ви по-справжньому не любите? Чи є хоч хто-небудь, кого ви ненавидите?

І Куотермейн не за?либлюючись відповів:

— Ні, щось не пригадую.

Його темне волосся мало такий вигляд, ніби його щойно підстригли й напонамадили в каїрській перукарні.

— Ви схожі на іноземця,— сказав йому юний Бентінк, запитавши, чи справжній він англієць. Куотермейн зовсім не реагував, коли його ображали ненароком, без злого умислу. Йому взагалі мало що дошкуляло. Він ніколи не кутався в шинелю, як інші, й за будь-якої погоди лиш застібав до самої шиї гарно пригнаний бавовняний френч,

— Та й непосида ж ви,— зауважив лейтенантові Скотт, бачачи, як той метушиться біля грузовика.— Успіх маскування залежить від загальних обрисів, а не деталей. Чого ви там вовтузитесь?

Куотермейн використав останню краплю свого чаю на те, щоб вичистити піском свою квартиру й натерти її до блиску.

— Звичка,— сказав він,— не можу сидіти без діла.

— Завтра замість відра поставте нагорі кулемет.— Скотта дратувала його благодущність,

— Кулемети у мене під рукою, в особливому чохла, між запасними шинами. Не брудняться і не б'ються один об один,— безтурботно відповів Куотермейн.

У нього завжди на все була відповідь. Цей за словом у кишеню не полізе?

Сем Гассун заліз під маскувальну сітку грузовика з рацією і став настроюватись на хвилі інших кочових загонів пустелі, виявляючи таку саму чутливість, що й за бубликом автомобіля. З найменшого тріску, з най-слабкішого писку морзянки він уже знав, з КРІМ має справу. Його власні сигнали завжди були трішечки плутані, але сповнені жвавості, нагадуючи ту милу недбалість, з якою французи розмовляють по-англійському. По них безпомилково можна було впізнати Сема, і їх варто було послухати.

— На п'ятнадцяти метрах я намацав Джоллі,— повідомляв він Скотта з задоволеним виглядом.— Що, капітане, можливо, я передам йому сьогоднішнє зведення?

— Не треба, Сем. Економте батареї.

— Ви не хочете, щоб вони знали, де ми перебуваємо?

— Вони й без цього знають. Бережіть батареї. Сем вимкнув передавач і розчаровано вибрався з-під

сітки; він важко опустився на землю недалеко від капітана. Глянувши на його засмучене обличчя, Скотт сказав:

— Увечері встановите антену і, як зумієте, зв'яжетеся з Кашінгом. Передасте йому наші координати.

— Якщо вам треба, я зумію зв'язатися навіть з Сі-вою.— Сем відчував гостру потребу, щоб друзі в нього вірили.

— Гляньте на нього!— сказав Куотермейн, показуючи на Бентінка, який лежав навзаки й хропів під палючим промінням сонця; його пухкий і ніжний, мов трояндовий пуп'янок, ротик був напіввідкритий, з благородного дворянського носа вилітав свист, а свіжі гладенькі щоки пашіли жаром.— Кого він вам нагадує, Скотті?

Скотт обернувся до хлопця і заслони́в очі від сонця книжкою, яку читав лежачи.

— Він скидається на одного з тих щенят, яких пробував розводити Пікок,— сказав він.— Порода добра, але хребет зламаний при народженні.— Скотт промовисто ляснув палітурками, як тоді ветеринар пальцями:— Ось так!

Чорні очі Куотермейна дружельюбні, сміялись.

— Біда, по-вашому, в його походженні? Скотт здивувався:

— Я про це не думав.

— Ні, думали. І ненароком обмовились. Скотт поморщився:

— У Бентінка єдина біда: він просто сисунець.

— Згоден, але який сисунець! Минуло двісті чи триста років, а бентінки так і лишились бентінками. Подумайте про все їхнє поріддя: про лордів-командуючих, лордів-губернаторів, лордів-канцлерів, про віце-королів, земельних магнатів, бездарних генералів — про всю цю галерею нікчемних, ні до чого не здатних людей, де на довершення колекції з'являється такий ось Бентінк. Як ви гадаєте, що для нього лишилось? Нічогісінько, Скотті. Коли закінчиться війна, молодий Бентінк опиниться при розбитому кориті.

— А хто ж у нього все забере?— запитав Скотт.

— Сем,— відповів Куотермейн.

Сем хропів під брезентовим тентом, накривши обличчя сіткою від мух.

Скотту надокучила розмова:

— Ви хоч попередьте про це Сема. Ручаюсь, йому навіть не сниться, що він має видерти з-перед самого носа Бентінка цілий світ...

— Він сам про це дізнається. І ви теж, і я. Світові Бенті приходить кінець. Народжується світ Сема. Все вже вирішено й підписано, Скотті. Це історія, мій любий капітане. Історія! Треба й вам приставати до якогось берега, інакше ви потонете в хаосі.

— Якщо це історія, то ми вже потонули в хаосі. Бо що таке війна, як не хаос історії?

Куотермейн ліг, збираючись поспати.

— Ну, війна надовго не затягнеться. А для вас, Скотті, найголовніше зараз — це вирішити: який же ви бачите смисл у житті особисто для себе? Що ж до мене, то я вже зробив свій вибір між гнобителями й гнобленими багато років тому. Однак, якщо не рахувати кількох політичних колотнеч у районі Клеркену-елла і в усіх офіцерських їдальнях від Александрії до Багуша, користі з мене було як з козла молока. Широ кажучи, на більше мене просто не вистачало. А коли ви станете на чийсь бік, то, знаючи вас, я певен — ви підете несхитно до кінця, і нехай лиш хто спробує вас зупинити!—З легким дрожем Куотермейн вимовив: — Б-р-р!— І по тому додав:— Можливо, мені слід було б постаратися повернути вас до праведної віри. Але Черч далєбі зробить це краще за мене.

— Черч? До якої ж віри може повернути мене Черч?

— Не прикидайтесь, ніби не розумієте.

Для Скотта Черч і жарти взаємно виключались.

— Я не можу прикидатись, коли мова заходить про Черча...

— Знаю. Але в обуренні, яке накопичується у ваших грудях проти цього паршивого виродка, є дещо більше, ніж звичайна неприязнь до нього особисто. Признайтеся, що вся ота шатія в Каїрі здається вам збіговиськом мерзокапосних черчів...

— В пустелі кожна людина дивиться так на Каїр...

— Ви певні?— багатозначно мовив Куотермейн.— А що, початок непоганий, га?

— Початок чого?

— О господи! Класова боротьба — це класова боротьба!

— Он куди потягли!— розчаровано промимрив Скотт.— Адже ви знаєте, якої я думки про вашу теорію. Вся справа в людині, Куоті. Тільки в самій людині! Якщо Сем кращий за Бентінка, він кращий як людина. Якщо Пікерінг був кращий за Черча, він був кращий теж як людина...

— Вашими устами говорить Пікерінг.

— А хіба Пікерінг не довів цього на ділі? Хіба кожен, хто працював з Пікерінгом, не був передусім людиною і тільки потім уже якоюсь соціальною одиницею?

— Так, але Пікерінг був диваком. Ваша правда — він любив людей і знав, як з ними поводитись. І все-таки для свого класу він — одщепенець. До того ж зважте: підсвідомо його завжди більше тягло до людей з нижчих класів, а люди з вищих класів, по суті,

були йому духовно чужі. Те саме можна сказати й про вас. Ви віддаєте перевагу Семові над Бентінком. Ви віддаєте перевагу Атії над Черчем. Ви підсвідомо робите вибір, тільки при цьому засмічуєте собі голову теоріями Пікерінга про людину взагалі. Ніхто не заперечує! Авжеж, людина — велика цінність! Однак це тільки початок розв'язання питання, а не кінець. Люди поділяються на імущих і неімущих — ось в чому суть!

— А я, наприклад, хто такий?— запитав Скотт.— Імущий чи неімущий?

— Це залежить од вас,— відповів Куотермейн радісно, проте не дуже впевнено, бо здивувався раптовій цікавості Скотта до розмови, якої той завжди уникав.— Бачите, Скотті, британці утвердили себе на двох китах: на лицемірстві й на техніці. А це — ви. Я хочу сказати, що ви — це техніка. Інженер, прокладач шляхів, лоцман — ось хто ви є. Це ваш батько прокладав канали й оснащував технікою цю країну, щоб вирощувати тут дешеву бавовну. Це ваш п'яниця дід, який, за вашими ж словами, ще вдома, в Перті, намагався так тонко розкатати сталеві листи, щоб вони годилися для обшивки китобійних суден. Ось такі пасинки, як ви, й побудували Британську імперію, але ви побудували її для Черча та компанії... І вони ж накинули вам хомут на шию, щоб ви заробляли для них гроші. Розумієте?

— Ні, я...

— Хіба ви не бачите, що їхні переконання куди небезпечніші для вас, ніж насильство, яке може знищити вас? їхні подачки куди страшніші для вас, ніж уся їх злочинна непередбачливість. Вони віддають вам лише те, чого їм не шкода, а решту забирають собі. Ви побудували Британську імперію, але володієте нею не більше, ніж володіє Букінгемським палацом робітник, який копає поруч нього котлован...

Скотт потягнувся:

— На біса мені здалась та імперія, коли в ній такий розгардіяш. А ви б хотіли нею володіти?

— Це не має значення. Ви своє зробили. Але день уже закінчується і підкрадається ніч. Вам треба вирішити для самого себе, чиїми руками все це зроблено. І тоді виявиться, що ви неімущий, подобається вам це чи ні.

Скотт пересмикнув плечима. Він майже не слухав свого співрозмовника. Його хилило на сон.

Роззувши черевики й підклавши під голову книжку та планшет, він став чекати, чи прийде до нього той сон, чи прийде до нього взагалі хоч що-небудь.

Але прийшло лише бедуїнське прислів'я: "Пустеля оберне й тебе на пустелю, якщо ти ввійшов у неї непроханим, всупереч бажанню тієї, що живе у шатрі й благає тебе її не покидати". Ніхто не напнув для Скотта шатра ні тут, ні в якомусь іншому місці; немає у нього й тієї, що благала б його залишитись. Єдиний голос, який він міг би почути, залишався далеко, далеко...

Атия розшукав-таки черепки й цистерну. Він намірився був узяти лопату і повернутися для невеличких розкопок, але Скотт пообіцяв, що вони це зроблять на зворотному шляху. Сем попередив про небезпеку. В надвечір'ї, коли бруднувато-рожеве

марево розпливалось аж до зеніту, він поставив мачту своєї антени.

— Капітане! Кашінг говорить, що південніше через піски просуваються два італійських "дизелі". Вони десь там, за барханами.

— По якій трасі вони йдуть?— здалеку запитав Скотт.

— Він не сказав.

— З'ясуй, Сем. Хоча не думаю, що це стосується нас. От завтра, напевне, нас турбуватимуть літаки. Про всяк випадок вирушимо о сьомій. Зночі почнемо мітити трасу для Черча.

Поки Атия визначав по зірках їх місцезнаходження, Скотт пірнув у темряву, щоб намітити початок траси, а решта йшли слідом за ним, ставлячи майбутні дорожні знаки. Там, де зустрічалися скелі, вони складали з каміння піраміду. Наступного дня, коли група просувалась далі на захід, скелі зникли, потяглись вапнякові положисті схили, і вони проорювали по них борозни, прив'язавши невеличкий човновий якір до заднього моста грузовика. Тільки одному Куотермейну було відомо, звідки взявся цей якір, і ради жарту він зберігав його два роки, поки всім не надокучило питати, як цей якір до нього потрапив.

На третій день вони позначили контур ескарпу, посипавши його схили білим вапном, а внизу порозкидали уламки згорілих танків, що навряд чи могли знадобитися бедуїнам. Для людей втаємничених усі ці знаки були віхами, а для тих, хто нічого не знав, вони здавались абсолютно випадковими і не пов'язаними між собою.

Опівдні четвертого дня, коли вони лежали без усякого прикриття серед низеньких кам'янистих пагорків, за якими важко було сховатися, їх помітив літак з акулячою пащею, намальованою на носі.

— "Мессершмітт-109",— сказав Бентінк.— Щось він надто низько летить, га? Може він нас побачити?

— Вам це краще знати,— відповів йому Скотт.

— В усякому разі, він завертає.

Рятуючись від безперервних подувів холодного вітру, вони лежали горілиць на твердому й відкритому ложі. Їм було видно, як "месершміт" розвернувся через тупо обрубане крило й пішов просто на них.

— Якщо він хоч трохи опустить донизу ніс,— вигукнув Бентінк,— ми пропали!

Скотт наказав їм лежати тихо.

— Не ворухіться. Він нас побачив і візьме на приціл.

Тільки-но літак зробив круг і почав пікірувати на їхню схованку, Скотт раптом підвівся й неквапливо побрів до лопати, встромленої у пісок. Він поклав її на плече і з спокійною безтурботністю пішов геть. Задерши голову, він подивився на літак, що просвистів повз нього на висоті двохсот футів, здригаючись крилами проти сильного вітру.

Коли шум мотора віддалився, Скотт підвів свою групу й наказав усім походжати довкола, нібито нічого не сталося. Скотт, як завжди в пустелі, був простоволосий, а на Куотермейні тепер стирчала м'яка гостроверха пілотка італійського зразка, яку він

беріг для подібних випадків, і коли "месершміт" повернувся, щоб остаточно упевнитись, чи нема тут чогось підозрілого, Куотермейн, не ховаючись, довбав якусь ямку. Він подивився вгору й помахав дружелюбно рукою, широко усміхаючись білозубим ротом під чорними вусами.

— Вас, мабуть, прийняли за італьяшку,— сказав Бентінк.— Ви на них дуже скидаєтесь.

— Це правда,— озався Куотермейн.— Якщо ворожий літак повертається, мені завжди щастить в такий спосіб переконати льотчиків, ніби я свій. Проте лише бог один знає, за кого вони прийняли вас, Бентінк. Це якесь чудо, що вони через вас не перестріляли всіх нас. Вигляд у вас саме того, ким ви є насправді.

— А що нам робити тепер?— запитав Бентінк, коли німецький літак зник з очей.

— Вибиратися звідси,— сказав Куотермейн. Скотт погукав до себе Сема й Атию, які вже сиділи

на грузовиках біля кулеметів.

— Якщо цієї ночі літаки помітять "харрікейна", коли машина йтиме на посадку, вони змикитять, що до чого. Завтра або щонайпізніш післязавтра ви, Бентінк, займетеся своєю справою. Ми повинні дістатися до "харрікейна" завтра вночі.

— Сподіваюсь, француз посадить машину так, що я зможу взяти розгін,— мовив юнак.— Для мене вистачить двохсот ярдів. І ґрунт потрібен твердий.

— Ну й вітрюган,— сказав Скотт, підставляючи спину під холодні удари вітру.— Він вам дуже заважатиме?

— Та ні. Якщо не буде надто поривчастим, може навіть допомогти, коли я злітатиму.

— Він може здійснити піщану бурю,— сказав Скотт.— А це нас затримає. Отож давайте краще рушати. Як пощастить, вночі доберемось до ескарпу,— сказав він Куотермейну й почав стягати маскувальні сітки з грузовиків. Тим часом Сем зняв кулемети з станків і засунув їх, не розряджаючи, під тент.

Але Сем не міг утриматись, щоб не покрутити перед дорогою свого приймача.

— Хочете послухати вечірні вісті?— запитав він.

Ніхто й незчувся, як він уже впіймав Бі-бі-сі; далекий голос то завмирав, то раптом сповнював пустелю тріскотливими звуками: йшла передача коротких повідомлень. Роммель, говорилося в них, все ще стримує свої війська, ніби чогось очікує. В Європі англійці й американці також чекають, готуються і бомблять ворожі тили. Навіть на російському фронті випало затишшя. Японо-американський фронт зовсім завмер: там теж очікують.

— Видно, довга це буде війна,— сказав Куотермейн.

У війні настав той момент, коли одна сторона очікувала через те, що опинилась перед загрозою втратити ініціативу, яку мала спочатку, а друга сторона очікувала, бо знала, що ця ініціатива невдовзі й так має перейти до неї і що це приведе її до перемоги.

— Довга, виснажлива й кривава війна,— озався у тон Куотермейну Бентінк, коли

Сем вимкнув радіо.

Так, це аж ніяк не був той момент, коли можна було б передбачити її кінець.

РОЗДІЛ 6

У темряві неможливо було розгледіти обрисів ескарпу: по той бік його вгору здіймалась якась тінь — оце й усе, що було видно. А десь попереду, в сухій долині ваді на покручених залізних шпичаках іржавіли плутані спіралі колючого дроту.

— За дріт не ходіть,— попередив Скотт Бентінка.— А краще взагалі нікуди не рипайтесь.

— Чому? В чім справа?

— Та ні в чім. За колючим дротом мінне поле, і ніхто не знав його меж. А найменше той, хто його мінував.

Голос, яким Скотт промовив останні слова, тільки заінтригував Бентінка. Він став допитуватись, чи це англійське мінне поле, а якщо так, то хто ж його мінував.

— Ваш приятель Черч,— пояснив йому Куотермейн, бо Скотт не відповів нічого.— Улюблене мінне поле самого генерала Черча.

Скотт чекав, чи знайде в двадцятилітній душі офіцера його величності, льотчика Бентінка хоч якийсь відгук те, що перед ним прозвучало.

— Це тут загинув чоловік Люсі Пікерінг?

— Пікерінг і чимало інших,— відказав йому Куотермейн.— Двадцять два чоловіки, за п'ятсот кроків од ваді.

— Правда, що Пікерінг розгулював з флейтою за поясом?

— З флейтою?— перепитав Скотт, а потім сердито ревнув до Бентінка: — Он що, тепер це вже стало флейтою! Раніше казали — з губною гармошкою.

— Як же Пікерінг допустився такої помилки?

— Якої помилки?

— Хіба його не занесло на це мінне поле?— Бентінк з насолодою уминав приготовану Семом печеню і перед тим, як знову наповнити рот паруючим м'ясом, додав, щоб зробити приємне Сему:—Ви, греки, смачно вмієте приготувати все, навіть таку гидоту.

— Я єврей, а не грек,— уточнив Сем, мов підкреслив, що комплімент сказано не на адресу.— І Пікерінга не занесло на це мінне поле, його туди загнали.

1 Сухі долини в пустелях Аравії та Північної Африки протяжністю іноді в кількасот кілометрів.

— Годі, Сем,— сказав Скотт.

— Нехай знає правду,— огризнувся Сем.

— Це ні до чого, Сем. Облиш.

Бони не думали більше про Пікерінга, поки не закінчили чаювання⁴. Скотт заявив, що, коли споночіє, він піде за дріт. Інші можуть його супроводжувати, але точно по його слідах, бо інакше наразяться на міни. Атия сказав, що залишається на місці.

Поминувши дротяне загородження, Скотт повів їх по твердій і слизькій стежці вздовж укосу ескарпу.

Вони вийшли в горловину ваді, перегороджену рядами колючого дроту. Коли схили долини розступилися, Скотт із своїми супутниками опинився над невеличким пересохлим озерцем, порослим кущиками тамариску та солончакових трав, від яких у вологому нічному повітрі злегка тягло приємною цвіллю.

— Ото бочки із смолою,— промовив Скотт, показуючи на темну пляму внизу.— Почекайте тут, я знайду проходи. Хоча ви, Куоті, можете піти зі мною.

— Та ні, я почекаю,— відповів Куотермейн.— Навіщо йти далі.,>

Скотт знову рушив уперед, і Сем пішов за ним.

— А він знає дорогу?— запитав Бентінк.

— Піде по снарядних воронках.

— Що їм там треба?— знову запитав Бентінк, стомлений пітьмою, чеканням і тривожним смутком, який раптом охопив їх успіх.

— Нічого. Просто хочуть подивитись на це місце.

— Для чого?

— Та помовчіть ви,— спокійно відрубав Куотермейн.

— Пробачте, Куоті...— пробелькотів Бентінк.

— Гаразд, нічого,— сказав Куотермейн, і хоч він також відчував тугу, однак ця туга не була такою гострою, як у інших,— скоріше покірливість долі, ніж розпач.— Ви маєте хоч якусь уяву, що тут трапилось?

— Знаю тільки, що Шкерінг тут вклепався...

— Черч одурів від страху минулого року отам, біля ескарпу,— розповів йому Куотермейн.— А все окотилося на Пікерінгу. Бочки із смолою стали йому могилою.

Бентінк мовчав.

— Ви полетите додому завтра або післязавтра,— повернув на інше Куотермейн.

— Слава тобі господи,— відповів Бентінк.— Для мене ваше життя надто повільне і нерозважливе.

Куотермейн кивнув:

— Мабуть, таке воно і є. Коли ви повернетесь додому, ви зможете зробити Скотту послугу. Якщо, звичайно, захочете.

— За що ж це я повинен робити йому послуги? Куотермейн опустил на укіс ескарпу й запитав:

— Як ставиться до Скотта генерал Уоррен? Та й що вони всі про нього думають, коли на те пішло? Адже ви, напевно, чули, що про нього говорять.

— Про Скотта?

— Атож.

— Знаєте, нічого не говорять. Просто називають його ім'я — Скотт, як це робите ви, ніби самим його ім'ям уже все сказано. Не знаю, як Черч, але генерал Уоррен, по-моєму, пустив мене на цю прогулянку тільки тому, що вірив, ніби я у вашого Скотта мов у бога за пазухою. Він не віддав би в руки дурневі свого щойно спеченого зятя.

— Ясно. А що ви чули ще?

— Всі переконані, що в Люсі Пікерінг з ним щось-таки є. Люсі, звичайно, може

завести роман з першим-ліпшим ідіотом у Каїрі, це її право, але єдиний мужчина, з яким у неї є якась близькість,— це Скотт, так принаймні говорять. Моя дружина, наприклад. Вони й до мене на весілля прийшли разом.

— Це нікого не стосується,— з несподіваним роздратуванням сказав Куотермейн.— Я вам ось про що: Скотту потрібен друг, близький до Уоррена, і ви можете стати саме такою людиною.— Тепер Куотермейн уже не повчав, він наказував.

— Я? Та на біса мені здався ваш Скотт?

— О, не варто так норовитися. То в нього така манера розмовляти.

— Я й не думаю норовитися.

— До цієї самої історії в Джало Скотті не був таким відлюдком. Не було в нього й такої підозріливості. Щоправда, він не з балакучих, зате й не рядова людина, йому це можна вибачити. Адже ви не бачили його в ділі, Бентінк.

— Який жаль!

— Не говоріть дурниць. Треба, щоб там у вас нарешті зрозуміли: Скотт досі не може забути вбивства Пікерінга та інших своїх товаришів. Думка про це штовхає його казна на що.

— Який жаль!— повторив Бентінк.

— Перестаньте кривлятися! Біда в тому, що Скотт зараз дуже підозріливий, він усе ще сушить голову над цією проклятою історією. А знаючи Скотті, можу вам наперед сказати: коли він докопається до самої суті, він не сидітиме склавши руки. І найгірше, що він підходить до всього з точки зору особистої відповідальності. В усьому винуватить Черча. Треба, щоб вони це зрозуміли, поки не пізно.

— А що ж тут розуміти? Що він, по-вашому, може зробити?

— Звідки мені знати?— відповів Куотермейн.— Тільки богу відомо, що в нього на думці. Мабуть, Черч. В кожному разі Скотта чекають неприємності. Я просто відчуваю, як він ось-ось нахромиться на них. І тоді йому дуже потрібні будуть друзі.

— Гаразд. Чого ви хочете од мене? Сказати Уоррену, що він мій друг?

Куотермейн ніби й не чув його зневажливого тону.

— Вам, мабуть, не раз доводилося чути про Шкерінга...

— Ще б пак! Не людина, а якесь чудо!

— Він і справді був чудом. В тім-то й біда. Але половина цього чуда — Скотт. Скотт — це реалізація задуму і його успіх. Сам Пікерінг був невдахою. Він був оригінал, бунтівник, дивак і джентльмен. І завжди по зав'язку напханий всілякими талановитими, але вкрай навіженими ідеями. Проте, як правило, втілював у життя ці ідеї Скотт. Коли Пікерінг домовився з французами про трасу через пустелю, від озера Чад і просто через розташування італійської армії, і коли він перший двічі перетяв пустелю на півдні, і коли він здійснив свій знаменитий перехід по Тріполітанському шляху мало не під німецьким конвоєм,— задумано все це було Пікерінгом, але здійснено, і до того ж блискуче здійснено, Скоттом. Саме Скотт розробляв плани, вів загін, складав карти і приймав рішення. Пікерінг вигадав перший шляховий патруль, що діяв за триста миль од фронту, в тилу в італійців, але повів нас туди Скотт і вивів

звідти непоміченими також він. Пікерінг задумував, а Скотт робив справу. Вони чудово доповнювали один одного. І прикро бачити, що Пікерінг став героєм легенди, а про Скотта — людину надто скромну, щоб на це претендувати, і геть позбавлену марнославства,— ніхто так і не знає. Хоча й це неважливо. Адже сам він ніякої кривди не відчуває. Але зараз, коли Скотті свідомо накликає на себе біду, треба декому нагадати про все це.

Бентінк був невдоволений.

— Та я ж ніщо,— сказав він.— Велика цяця — зять генерала! І все-таки я не розумію, що ви знайшли в цьому Скотті такого незвичайного? Кого він цікавить?

— Мене й багато інших. Скотті люблять, бо на нього можна у всьому звіритись. І людина він незвичайна тому, що робить свою справу краще за інших.

— Що ж, по-вашому, він також чудо?

— Не в цьому річ. А в тому, що Черч його безумовно ненавидить, бо даремно ж і Скотт так ненавидить Черча. І я намагаюся використати ваіе, щоб якось пом'якшити ставлення до Скотта Уоррена або тих, хто стоїть над Уорреном, якщо їм до нього хоч трохи не байдуже.

Бентінк знизав плечима:

— А кривавий Черч таки послав Пікерінга на небо? Це правда?

Повертатися до минулого було важко, і Куотермейн нервово торсав губу під густим чорним вусом.

— Схоже на те, що правда,— сказав він.— Черч потрапив тут у скрутне становище. Роммель перехитрив його обманним маневром на півночі. Він же нездара, цей кривавий Черч. Кинув усе, що мав, на північ, а потім зрозумів, що його ввели в оману і що йому нічим затримати німців, а їхні моточастини пруть через цю vadі, відрізаючи шлях до відступу і йому самому, й усім іншим. Під руками не було нікого, крім шляхово-топографічного загону Пікерінга, який прибув із Сіви, коли бої вже почалися. Черч наказав Пікерінгу удержувати підступи до ескарпу будь-якою ціною, забувши попередити, що район всуціль заміновано. Перші два грузовики підірвалися на мінах. А потім ударила наша артилерія, яку Черч у паніці теж забув попередити; вона спрямувала весь свій вогонь на це місце й рознесла на шмаття те, що лишилося від Пікерінга та його загону. Після того Роммель пройшов через ескарп безперешкодно.

— Але ж Скотт залишився живий і ви так само,— докинув Бентінк.

— Сем і я через поломку грузовика застряли миль за сто звідси. Скотт і Атия примчали з пустелі, щоб приєднатися до Пікерінга. Вони приїхали сюди на джипі, коли все вже було майже закінчено — лишилось криваве місиво. Довколишня місцевість була схожа на бойню. Наш загін завжди був нечисленний і міцно спаяний. Всі ми були друзями. І ті з наших хлопців, кого не пошматувало біля бочок із смолою, лежали вздовж бруствера траншеї з жахливими ранами, з смертельними ранами, а Скотт і Атия нічим не могли їм допомогти, бо Черч на цей час уже відвів свої війська і бої пересунулися в інше місце. Скотт не мав рації, тому не міг сподіватись на допомогу повітряних сил. Та й живих лишилося тільки четверо. Вони знайшли тіло Хікерінга,

або, точніше, те, на що воно перетворилось, розкидане по всіх цих бочках із смолою. А тих, що їхали в першому грузовику, ніби й не існувало; дихали тільки Джек Тейгі та поляк Цізельський — їм обом одірвало ноги вище колін. Близький друг Скотта Мозес Броді — інженер з рудою чуприною й рудою бородою, вищий од вас на голову і вдвоє за вас огрядніший, — Сем, бувало, боровся з ним, аж поки вони один одному мало всіх кісток не поламають, — Мозес був ще живий, але йому одчахнуло пів-обличчя і спалило всю шкіру на тілі. Він попросив Скотта, щоб той його дострелив. Скотт так і зробив.

— Господи...

Тоді Атия пішов через мінне поле, щоб винести одного з наших шоферів, Керрі — молоденького шотландця ваших років, який так і сидів у канаві, скоцюрбившись за баранкою грузовика: вибуховою хвилиною йому ввігнало кермо у живіт. Атия відбився щасливо: він втратив тільки два чи три пальці на нозі та половину сідниці. Скотт залишився з трьома пораненими, — вони були ще живі, — й Атиєю, який ледве повз, заливаючи все довкола власною кров'ю. Скотті сьак-так навантажив усіх у свій джип і подався на розшуки переднього краю — байдуже чийого. Їх обстріляли наші літаки. Одному з поранених, кращому нашому механіку Тік-так-Сімпсону куля прошила голову. Другий також помер. Коли Скотті нарешті натрапив на свою частину, в живих були тільки Атия та ще один солдат, новозеландець Понтінг. Але в Понтінга були вибиті очі й пошкоджений мозок, і хоч він не віддав богові душу, досі валяється в якомусь госпіталі, — краще б йому померти.

— А що Скотті сказав потім цьому виродкові Черчу? — запитав Бентінк. — Бач, який паршивий недоносок!

Куотермейн розім'яв у руці кілька стеблин солончакової трави й кинув порох на вітер, який тепер майже зовсім ущух.

— Деякий час Скотті не розумів, що саме сталося. Справу намагалися зам'яти. Але Скотті не так-то легко збити з пантелику, і поступово він допетрав, що тут до чого,

— І не здійняв шуму?

— Він зустрів Черча в пустелі деякий час по тому; Черч був у гусарів і сидів на приступці командирського броньовика. Він ввічливо привітався до Скотта й навіть вдав на обличчі смуток. Скотт втратив самовладання і просто в вічі обізвав його кривавим убивцею.

— І Черч це чув?

— Половина армії це чула. Бо чому ж, по-вашому, його прозвали кривавим Черчем? Скотті прокричав йому це в обличчя і пішов геть. Там був гусарський полковник, якийсь Сент-Джон, ви його, мабуть, знаєте, бо він, напевне, витанцьовував на вашому весіллі разом з усією цією зграєю... Так от, цей самий Сент-Джон сидів у броньовику; він вискочив і хотів узяти Скотта під варту. Але Черч, попри весь його ідіотизм, цього разу виявив здоровий глузд і не дозволив. "Відставити!" — наказав Черч і пояснив Сент-Джону, що арешт Скотта не допоможе їм виграти битву. Він сказав, що в них із Скоттом свої рахунки і що тепер вони квити...

— Молодець Черч! — вигукнув Бентінк, в ньому заговорив інстинкт спортсмена,

який поважає чесну гру.

Куотермейн відчув це й сказав:

— У школі вам вбили в голову різні дурниці, Бентінк. Циніки плещуть, ніби Черч побоявся віддати Скотта до військово-польового суду, не бажаючи, щоб той виклав там усе, що думає відносно влаштованої ним бойні.

— І це правда?

— Можливо.

— А Скотт так би й зробив?

— Очевидно, ні, принаймні тоді. Скотт розпалюється дуже повільно. Але, як і всі небагатослівні сакси, кінець кінцем, доходить до кипіння. Зараз він майже визрів. І через те я глибоко переконаний, що Скотті щось замишляє. Для нього це пахне неабиякою небезпекою, бо, раз вирішивши, Скотт уже не відступить, а винуватцем усього він вважає певну людину, одного ідіота, хоча ніякої різниці між Черчем і будь-яким іншим генералом в усій цій чортовій британській армії не було й немає...

— Та що ж він може зробити Черчу тепер? Ну, дасть йому по пиці, а далі?

— Не знаю, Бентінк. Певен тільки в одному: Скотт зробить те, що підкаже йому сумління...

— А ви не можете його переконати, що вже занадто пізно?

— Та я, їй-право, не дуже схильний його зупиняти. Я хочу тільки заручитися, що йому не скрутять в'язи. І якщо ви неспроможні нічого для нього зробити, то, може, щось вийде у вашої приятельки Люсі Пікерінг? Поговоріть з нею про Скотті.

— З Люсі? А чому б вам не поговорити з нею самому? — здивувався Бентінк.

Куотермейн похитав головою:

— Не можу.

— Чому? Ви її не любите?

Куотермейн надовго задумався. Потім до нього знову повернулося почуття гумору, яке, здавалося, в нього забрали глибокий сум, оця корислива підмова і та місцевість, де вони зараз були. Він посміхнувся.

— Люсі — чудова, — спроквола мовив він. — Колись вона була ніби матір 'ф для нас усіх. Їй це подобалось. Коли загін повертався в Каїр прямо з пустелі, Пікерінг сповіщав її наперед по радіо, і вона зустрічала нас на дорозі, поблизу Мени, у відкритому фордику з своїми двома дітьми і з величезним ящиком апельсинів та лимонів. Нам було це дуже приємно. Пікерінг з покошланим волоссям, з брудною сивою бородою, в неймовірному одязі, і ми, наче зграя голодних шакалів, а поруч — ця молода сонячна жінка з двома гарненькими дітьми... Так велося, коли з нами був Пікерінг...

Вони зачули ходу Скотта і підвелися.

З Дж. Олдрідж 65

— Ну що? — запитав Куотермейн.

Скотт простягнув йому дві міні — круглі, вкриті іржею й грязюкою.

— Ось що мені було потрібне, — сказав він. — Як, по-вашому, схожі вони на німецькі, ці "тарілки"?

Куотермейн відповів, що в темряві йому важко розібрати, хоча він добре бачив, що міні англійські.

— Навіщо вам це потрібно? Ми й так не сумнівалися, що поле замінували англійці.

— Я хотів мати докази.

— Для чого?

Скотт заходився витрушувати пісок з черевиків:

— Пікок намагався довести мені, що Роммель замінував цю місцевість задовго до того, як сюди прийшов Черч. Сем для певності прихопив ще дві штуки.

— А де Сем?— запитав Куотермейн.

— Ось я, йду,— відгукнувся Сем, важко пересуваючи своє громіздке тіло по укусу. Під пахвою він ніс дві пласкуваті міні, а його неголене грецьке обличчя здавалося в пільмі безкровним і змарнілим. Спогади залишили на ньому свої сліди: біль, блідість і слюзи. Викопуючи міні, він увесь запорошився, і тепер від очей до великих тремтячих губів у нього тяглися мокрі смуги.

— Я помітив з того краю якийсь стовпчик,— сказав він, звертаючись до Скотта,— і пішов подивитись, що то таке. Італійці поставили там хрест.

Коли вони повернулися до грузовиків, Атия не спав; він очікував їх, лежачи з розплющеними очима на брезенті. В ямці він розпалив багаття з сушняку і варив у мідному котелку каву по-турецьки. Атия поставив перед кожним по маленькій мідній чашечці, та коли Скотт запропонував йому теж випити кави, він мовчки одвернувся.

РОЗДІЛ 7

Скотт думав про Люсі Шкерінг: думки про неї все ще його не залишали, як це завжди бувало раніше після кількох днів, проведених в пустелі. Навпаки, вони починали його непокоїти дедалі більше.

Ні, не обличчя з таким ніжним овалом і не ясні довгасті очі, Скотта непокоїв темперамент Люсі. Ця жінка ніколи не давала собі волі. Якось одного разу

Пікерінг попросив Скотта піддержати маленьку Естер. Скотт перейняв від Пікерінга і його поривчасту, дивакувату любов до дитини: він одразу ж потягся до дівчатка, як тільки воно потяглося до нього. А Люсі — ні, вона завжди прагнула, щоб з дітьми в неї все було як розписано. Такої ж певності стосунків вона бажала між собою і Скоттом. Так чинилося типове для англійців насильство над власною душею — аби тільки все було наперед визначене і розписане. З Пікерінгом це було їй справді потрібне, але зараз краще б вона обходилася без цього...

— Далеко ще?— перебив його думки голос Бентінка.

Скотт вів Бентінка до плато, звідки вони мали побачити "харрікейн". Ще не світало, і вони просувалися в темряві. Йшли уже цілу годину, мовчки, важко пересуваючи ноги. За цей час Скотт встиг прийняти рішення, а Бентінк втратити всякий терпець.

— Останній бархан, і ми його побачимо,— запевнив Скотт і додав: — Якщо хоч трохи розвидниться.

Бентінк поскаржився, що змерз як собака, що йому остогидла пустеля, остогидло плентатись і ховатись, а потім знову кудись іти без будь-якого сенсу і без мети.

— На літаку,— говорив він,— завжди маєш надію, що кудись прилетиш, а потім повернешся назад. А ви йдете в нікуди, ніколи й ні до чого не доходите і завжди бачите довкола себе тільки саму порожнечу. Навіть якщо ви кудись прагнете, ви все одно прагнете в нікуди.

— Звичка,— сказав Скотт. Думки його були зайняті зовсім іншим. Він не міг більше тримати їх у собі: — Ви одразу ж повернетесь у Каїр?— запитав він.

— Одразу, як тільки —віджену цей "харрікейн" у Багуш. Звідти — прямим ходом у Геліополіс. Моя ескадра ще там. А що?

— Ви, мабуть, побачите Люсі Пікерінг?

— Ах, ви про це, друже... Отже, справа лагодиться?

— Перекажіть їй від мене кілька слів,— мовив Скотт, як завжди суворо і без вагань, хоч йому явно нелегко було це зробити.

— А чому б не передати через мене листа?— послужливо запропонував Бентінк.

Та ця пропозиція тільки збентежила Скотта, і тепер йому важко було договорити до кінця.

3*

67

— Справа по суті дріб'язкова,— видушив він.— Скажіть їй, що я повернуся в Каїр, очевидно, тижнів за два-три. Оце й усе.

— Вона чекає вас, друже?

— Справа зовсім дріб'язкова,— настійливо повторив Скотт.— Захочете — скажете, а ні, то й ні — як ваша ласка.

— Не турбуйтеся, Скотті,— засміявся Бентінк,— я їй неодмінно скажу.

Він почав наспівувати, і Скотт зрозумів, що рожеві щічки, пухкі губи й дитячі замашки взяли своє. Якось Куотермейн запитав його, чому він недолюблює Вентінка, але Скотт промовчав і тільки знизав плечима. Тоді Куотермейн засміявся і пояснив:

— Підсвідомо, Скотті, ви вже майже пристали до певного табору. А Бентінк — симпатяга. Він просто ніяк не може стати дорослим. У нього на це не було часу...

Бентінк перейшов на свист, і Скотт сказав, щоб він замовк.

— Гаразд, друже!— добродушно погодився той.— Не буду!

Вони підійшли до піщаного пагорба.

— Його тут нема,— мовив Скотт, думаючи про "харрікейн".

Перші проблиски світання — бліде, мов заволочене прозорими брижами перистих хмарок, сяйво ранкового неба — відкрили перед ними плоску поверхню плато, руду і всуціль укриту піском — ніде ані кущика, ні камінця. Плато починалося десь у них за спиною і поступово знижувалось попереду, ген-ген переходячи в глибоку долину, за якою, здавалося, простяглася море, хоч до моря звідси було близько ста миль.

— Де ж він мав сісти?— запитав Бентінк.

— Та де-небудь на тому плато,— відповів Скотт. Бентінк взяв у Скотта бінокль і оглянув далечінь.

— Добре мені діло!— сказав юнак.— Стільки відмахати, і все даремно. Де ж він ще

може бути?

— Не знаю, і ми не станемо марнувати час, гадаючи про це.

— Триклятий француз!— сказав Бентінк.

— Триклятий Черч!— заперечив Скотт і рушив далі.— З самого початку це була безглузда витівка. Надто складна, надто ризикована...

Він зупинився.

— Ну що ж. повертаймо назад,— стомлено запропонував Бентінк.

— Є ще одна можливість,— сказав Скотт, силкуючись викинути з голови все образливе, що він думав про Черча.— На цьому плато вітер завжди дме дужче, ніж у будь-якому іншому місці пустелі. Вчорашній вітер міг здатися французу надто рвучким.

— І він полетів назад?

— Або ж приземлився нижче, на захищеному од вітру схилі,— трохи подумавши, сказав Скотт.— Давайте поглянемо там.

До краю плато, звідки видно було нижню частину схилу, довелося пройти ще добру милю. Скотт нетерплячою ходою ішов попереду, і хоч він побіжно оглянувся, зачувши віддалене рокотання моторів,— не в повітрі, а на землі,— проте, не зупиняючись, попрямував далі. В цей час над ними високо в небі кильватерним строєм пролетіли літаки. Нараз Скотт і Бентінк опинились на самому краєчку плато — звідси воно круто сповзало вниз, мов накатана дитячими санчатами снігова гірка.

— Онде він!— гукнув Бентінк, показуючи на літак, який згори було видно.— Але французик посадив машину на крило. Погляньте, Скотті.

Скотт підніс до очей бінокль і побачив, що літак якось дивно перевалився набік, злегка піднявши в повітря одне колесо й дуже задерши крило.

— Ну, що це, по-вашому?— запитав він Бентінка.— Аварія?

— Не знаю. Давайте підійдемо й подивимось.

— Увечері,— заперечив Скотт.— Не можна забувати про обережність.

— Але ж довкола на п'ятдесят миль нема ні душі,— нетерпляче сказав Бентінк.

— Нам нікуди поспішати,— кінчив суперечку Скотт.

Бентінк з трудом проковтнув готову зірватися з язика лайку, і вони пішли назад до ваді.

Тільки здалеку глянувши на літак, Куотермейн уже зміркував, що з ним робити.

— Вони могли начинити його мінами-сюрпризами або просто замінювати. Ймовірно також, що вони його знайшли і навмисне поставили на крило, але в цьому я сумніваюсь,— говорив він Скотту, коли вони грузовиком під'їжджали до літака.— Зараз я подивлюся.

Скотт його відпустив. Куотермейн сам чудово закладав міин-сюрпризи і не гірше вмів їх знаходити. Він ретельно оглянув місцевість у радіусі п'ятдесяти кроків від літака, подекуди й подовбався в піску та камінцях. Потім, наблизившись до машини, обмацав шов, що з'єднує крила з фюзеляжем, ніби попестив його пучками пальців.

— А це для чого?— запитав Бентінк.

— В ці місця він, як правило, складає власні бомби,— сказав Сем.

Куотермейн, насвистуючи собі під ніс, поліз на задерте крило; літак злегка хитнувся, проте не змінив положення. Прозорий козирок уже був відсунутий. Куотермейн зазирнув усередину кабіни і з подивом обернувся до друзів.

— Француз іще тут,— гукнув він.— Мертвий.

— Тоді не чіпайте його,— сказав Скотт. Негайно злазьте.

Скотт вийшов з грузовика, наказавши всім залишатись на місці, й побіг до літака; Куотермейн чекав його, сидючи на тупому кінці крила.

— Що сталося? — здивовано запитав він Скотта.

— Труп могли замінювати,— відповів той.

— Ніби я не знаю! — сказав Куотермейн.— Зараз подивимось.

— Я подивлюся сам,— відрубав Скотт.— Злазьте.

— Та що з вами, Скотті?

— Дайте мені ваші щипці,— сказав Скотт, сам дивуючись з того, що з ним коїться: йому раптом млосно защеміло в грудях від пекучого небажання наражати на небезпеку Куотермейна чи будь-кого з своїх друзів, хоч він, не задумуючись, робив це вже сотні разів.

Скотт видерся нагору, щоб заглянути в кабіну, й побачив одягнене в шкіру, вже вражене тліном тіло. Непокрита голова була вплющена в щит управління. Темне кучеряве волосся француза кишіло сірими мушками. М'який ремінний шолом з великими навушниками звисав з голої шиї на тасьмі й проводці.

Скотт нахилився над трупом і помацав, чи не підведено під одягом дроту до грудей; по тому, затримуючи дихання, просунув голову далі, щоб перевірити, чи не заміновано сидіння. Він трохи був не перевернувся на француза, але Куотермейн встиг схопити його за ноги.

— До нього ніщо не підведено,— сказав Скотт, повернувши Куотермейну щипці, й зіскочив на пісок, щоб видихнути з рота і ніздрів нудотний запах смерті.

— Дивна річ,— сказав Куотермейн.— Невеличкий перекіс, а голову розстрошило вщент.

Скотт запитав Бентінка, як це могло трапитись.

— Він, очевидно, відсунув козирок і зняв шолом, щоб зорієнтуватись під час посадки, а сам трохи підвівся з сидіння, стежачи за тим, куди йде машина. Я теж так роблю в пустелі,— пояснив їм Бентінк.— Ремені в нього закріплені?

— Не знаю,— сказав Куотермейн.— Перевірте. Бентінк заперечливо похитав своєю юною аристократичною головою. Мигцем він уже зазирнув до кабіни.

— Ні, дякую. Мені ще, може, теж доведеться сконати в такій душогубці. Перевіряйте самі.

Куотермейн подивився:

— Ремені не закріплені.

— Це його й загубило,— сказав Бентінк.— Як на гріх, заднє колесо вдарилося об камінюку, коли літак уже котився по землі. Якби на ньому був шолом, він, напевне, вийшов би з машини живий.

І тоді на ноги звівся засмучений велетень Сем Гас-сун; він двічі піднатужився й витяг з кабіни скоцюр-блений труп француза. Сем не кинув залякле тіло на землю, він одніс його на відкрите місце й обережно поклав обличчям униз, щоб не видно було цієї маски з дико роззявленим від жаху ротом. Один черевик спав, і крізь дірку на п'ятці шкарпетки прозирала нога. Руки були тонкі, мов у балерини, але й вони захолили навіки ; навздогін за трупом полетіли мухи.

Літак підперли антенними жердинами та мішками з піском; Сем і Бентінк оглянули пошкоджене крило й пробиту шину. Бентінк заявив, що зможе полетіти, якщо вони акуратно підріжуть крило та залатають шину. Сем запевнив його, що це зробити неважко.

— Скрутите собі в'язи,— холодно кинув Бентінку Скотт.

— А я не хочу ще цілий тиждень чіплятись за борти вашого "шевроле",—упирався Бентінк.— Я завтра ж полечу на оцій машині.

— Не варта справа заходу,— наполягав Скотт,— Краще повертайтеся з нами.

Бентінк лише сміявся, не бажаючи його й слухати.

— Ви нічогісінько не розумієте в літаках, друже. Ці машини літають ще краще без кінчиків крил. Якщо на те пішло, то Сем без шкоди міг би підчикрижити їх обидва.

Скотт стояв на своєму, Бентінк лаявся. Розмова набирала дедалі більшої гостроти: Скотт звелів Бентінку робити те, що йому кажуть, а Бентінк, молодий і тендітний, проте, судячи з тону, досить незалежний у своїх діях, послав Скотта під три чорти.

— Та не держіть його,— втрутився Куотермейн.— Зрештою, йдеться про його власні в'язи, а він, як видно, дуже поспішає до жіночки.

Скотт поринув у вперте мовчання, так добре їм знайоме. Друзі знали: хоч як вони сперечатимуться, останнє слово все одно буде за ним.

Зопалу Скотт сказав:

— Не дозволяю!

Та досить лиш було йому промовити це слово — спересердя й рішуче, з душевним болем, так само, як тоді, коли Куотермейну загрожувала небезпека підірватися на міні-сюрпризі,— і він раптом здався, відкинув геть увесь цей клопіт, не захотів нічого вирішувати.

— Робіть, як знаєте,— сказав він.— Сем вам допоможе.

РОЗДІЛ 8

Атия і Скотт поховали француза. Вночі, поки Сем з молодим Бентінком підрізали крила та лагодили літак, а Куотермейн присвічував їм, закриваючи зверху рукою ліхтар, вони розчистили злітну доріжку: звільнили від каміння метрів двісті.

Коли Скотт і Атия, покінчивши з цим, підійшли до літака, решта трое щось завзято майстрували і дружно сміялися. Кожен з них був дуже високої думки про себе, і всі в один голос кляли нестачу інструментів, пилку, яка так швидко зламалась, і дрилі, що перегрівалися під час роботи.

Якась година спільної напруженої праці породила між ними дружбу на все життя, і Скотт раптом відчув себе самотнім. Сем добре володів інструментами, Бентінк

непогано розбирався в аеродинаміці, а Куотермейн метушився біля них пускаючи то забавні, а то й досить-таки тривіальні дотепи, і був душею всієї справи. Вони відремонтували машину, і Бентінк встиг би відлетіти ще до світанку, якби їм пощастило завести мотор. Та Скотт не дозволив його випробовувати до самого старту. Треба було спокійно відвести звідси грузовики, вони цього не встигли б зробити, якби рев мотору привернув увагу патрулів, що могли виявитись десь поблизу.

Скотт розбудив Бентінка, що безтурботно собі хропів, о четвертій ранку. Бентінк натягнув свій льотний комбінезон, Сем приготував сніданок, Атия позначив орієнтири на картах і віддав Бентінку свою, з чітко прокресленим маршрутом. По ній легше було орієнтуватися з повітря.

Коли наблизився момент відльоту, Скотт передав Бентінку все, що вони знайшли в кишенях француза; юнак заліз у кабіну й став запускати мотор. Акумулятор ривками штовхав пропелер, але мотор не заводився.

— Не знаю, як бути, Сем,— гукнув згори Бентінк.— Не хочу посадити акумулятор. Він і так уже кінчається. Доведеться вам крутити пропелер вручну: моторові треба прогрітись.

Бентінк, який став незграбним у комбінезоні, виліз із кабіни й показав Сему, як штовхати трилопатевий гвинт, щоб не було перебоїв.

Мотор двічі кашлянув.

— Тепер з підсосом уже, мабуть, порядок,— крикнув Сем, коли з глушителів виривався чорний дим.— Заждіть трошки.

Бентінк почекав, а потім Сем порадив йому ще раз спробувати стартер.

Бентінк включив стартер. Мотор залопотів, ревнув, закашлявся, знов заревів і стих. Бентінк запустив його ще раз і гукнув Сему, щоб той притримав хвіст. Сем обхопив руками хвіст і міцно притискав його до землі, а Бентінк усе ганяв і ганяв мотор на максимальних обертах, а потім, прогрівши його, довів до рівного гудіння, чекаючи, щоб піднялися тиск і температура.

Починало сіріти — займався ранок.

— Прощайте, песиголовці!— закричав Бентінк, Він махав їм рукою і сміявся.— До зустрічі в Каїрі!— Пославши поцілунок пучечками пальців, він додав: — Хороший ви хлопець, Сем!

Вони махали йому у відповідь, навіть Атия, який за п'ять днів не перекинувся з Бентінком жодним словом — ні поганим, ні добрим.

Бентінк дав для старту найбільші оберти. Він помахав Куотермейну, який в свою чергу помахав Сему, щоб той відпустив хвіст. Сем розтиснув обійми і впав на землю, а літак, підскакуючи, рвонувся вперед і заревів на розчищеній доріжці.

— Ех, кляте крило!— вигукнув Куотермейн, перекиваючи гуркіт.

Праве крило було опущене, але за мить Бентінк відчув порушення рівноваги й вирівняв машину. Він повів її у пустелю, незважаючи на те, що літак неспокійно здригався на ходу. Бентінк злетів так м'яко, що вони майже не помітили, коли він одірвався від землі.

У повітрі обрізане крило знов опустилось, але Бентінк вирівняв машину, набираючи висоту. Вона йшла вгору, просто в світання, і стала повільно розвертатися над купкою людей унизу.

— Щось не подобається мені його поведінка,— промовив Скотт, стежачи за тим, як кидає і зносить з курсу літак.

Повільно роблячи над ними круг і набираючи висоту, "харрікейн" бовтався і клював носом. Потім Бентінк пролетів мимо, вирівнявся й ліг на курс.

А вони, ці люди пустелі, хоч їм і треба було поспішати в дорогу, все стояли, чекаючи, коли він зникне з очей.

В цей час зійшло сонце.

— Сьогодні звечора в нього почнеться медовий місяць,— сказав Куотермейн і зітхнув.— Що ж, більше стане бентінків на цьому безладному світі.

Скотт згадав дівчину, милу безпосередню дівчину, дружину Бентінка, його титуловану подругу життя,— від неї тепер залежить доля усіх бентінків — і тих, що вже померли, відійшли в небуття, і останнього з їхнього роду, молодого Бентінка, який оце сидить у тремтячому літаку, що незабаром розтане в далечині.

— Дивіться!— вигукнув раптом Куотермейн.

Перед очима Скотта ще стояло живе обличчя Бентінка, коли літак зненацька зробив незграбний, протиприродний ривок. Ніс плавно задерся вгору, потім клюнув униз,— машина увійшла в круте піке, яке швидко, неймовірно швидко закінчилось яскравим спалахом і ударом об землю. Спершу був спалах, потім удар, а за кілька неловимо коротких секунд — вибух, що все довершив. Бліде металічне полум'я на мить шугнуло до неба і враз погасло.

ЧАСТИНА ДРУГА

В КОХАННІ...

РОЗДІЛ 9

Коли Скотт подумки звертався до Шкерінга, він згадував його з захопленням і гострим відчуттям втрати. Не міг він уявити собі Шкерінга мертвим; у його свідомості Пікерінг був до болю живий — надто багато було в ньому того, що не могло померти і ще не знайшло відповіді.

Пікерінг справді носив за поясом дешевеньку губну гармоньку, час від часу граючи на ній у поході мотиви з опер. Для цього йому й потрібна була гармонька. Пікерінг опустився і розгубив по пустелі всю свою "військову виправку"— дивний термін для такої делікатної речі, як людське тіло. Сиве волосся було розкуйовджене, борода немита й нечесана. І він цим навіть хизувався, вважаючи за краще почувати себе нечупарою, аніж негідником, бо, за його запевненнями, зовнішня охайність, як правило, прикриває в англійця нечисту душу. Та, щиро кажучи, він просто був неохайною людиною.

— Духом я — семіт,— з гидливим виразом говорив він,— і непохитний прихильник варварства. Я ненавиджу Рим, ненавиджу Грецію! Вам, Скотт, зовсім невтямки, що люди так і не спромоглися переварити технічного прогресу. Ось за що я ненавиджу

Відродження. В цьому ж біда й англійців. Погляньте на себе. Коли б ви позбулися чотирьохсот років спадкового техніцизму (а в цьому, Скотт, усе ваше єство), ви б стали просто чудом!

Між ними точилася нескінченна суперечка про велич людини, людини — господаря над своєю технікою. Скотт знав, що Пікерінг його любить, і через те ніколи не закинув Пікерінгу, що все-таки основну масу роботи за нього виконує техніка. А втім, він був почасти згоден з Пікерінгом. Англійці умудрилися якось непомітно втратити в своїй техніці самих себе.

Скотт захищав Шкерінга навіть тоді, коли знав, що той неправий. Дивакуватість Шкерінга була незаперечним фактом, але Скотт не бажав про це чути навіть тепер. Він досі спростовував історію з томатним соком, хоч сам був при цьому присутній і бачив усе на власні очі. Коли маршал авіації відмовився виділити для потреб шляхово-топографічного загону невеличкий літак, Шкерінг не одразу хлюпнув на нього томатним соком, а лише після того, як сказав: "Гаразд, самі купимо літак", — а маршал засміявся і заявив, що військово-повітряні сили все одно не стануть їх обслуговувати, бо приватний літак не дозволяється брати на армійське постачання. Ось після цього із склянки, що була в руках Пікерінга, й вилетіла цівка томатного соку, а сам Пікерінг залишив сімейну яхту, на якій він був гостем маршала й по-дружньому з ним випивав. Пікерінг пішов геть, важко, по-старечому спираючись на руку Скотта, мов немічна, пригнічена горем людина.

Перед тим, як він загинув, багато (мабуть, переважна більшість) солдатів у пустелі вірили, що Пікерінг — єдиний, хто здатен справитися з Роммелем. Усі його знали або гадали, що знають. І хоча Скотт розумів, що в загальних рисах думка про Пікерінга була справедливою, все ж таки в чомусь тут крилась трагічна помилка.

Очевидно, справа була в надмірній героїзації цієї людини. Скотт не вважав Пікерінга героєм. Таке ставлення було для нього неприйнятне — можливо, через те, що, незважаючи на довголітню дружбу, він так і не розпізнав Пікерінга до кінця, а можливо, й через те, що по-справжньому його ніколи не любив.

Тільки наполовину зрозумілий^ тільки наполовину мертвий... Але Скотт усвідомлював і те, що його власні позитивні якості нероздільно злиті з позитивними якостями Пікерінга, як видно, навіть в уяві Люсі. Люсі потрібна була йому для того, щоб знайти відповідь на нез'ясовані питання, а він, можливо, був потрібен їй для того ж самого.

Люсі не розуміла, чому він дозволив Бентінку йти на вірну загибель, пілкуючи несправний літак.

— Це так на вас не схоже, Скотт. Навіщо ви дозволили йому летіти, коли було ясно, що йому загрожує небезпека?

— Я й не збирався вказувати Бентінку, що йому робити і чого не робити, — відповів Скотт.

— Чому? Адже ви були для нього начальник.

— Бентінк не дуже на це зважав, — Скотт не злився, він тільки хотів, щоб його

зрозуміли.— Бентінк був надто зелений, і мав власне розуміння своїх вчинків, Та справа, Люсі, не в цьому. Він запевнив мене, що літак абсолютно справний. Він розбирався в цих машинах. А я ні. Мені довелося звіритись на його слово. Я не міг з ним сперечатись.

— Вам і не треба було сперечатись. Заборонили б — і все.

— Ви дуже багато від мене вимагаєте,— раптом загарячився Скотт,— Він сам себе згубив. Одразу було видно, що він не житець на цьому світі. Чи то з дурного розуму, чи через молодість, чи завдяки своєму походженню. Я й не став з цим боротись. Примирився з не минучим. Тільки й усього.

— Час би вам знати, що є речі, з якими не миряться,— невгавала вона.— Бентінк звик сваволити, все робити по-своєму. Таким він уродився.

— Зате я уродився іншим!

Він сказав це з презирством: вона не розуміла, чому загинув Бентінк. Може, вона не зовсім розуміла, чому помер і її власний чоловік; їй, очевидно, була невтямки вся злочинна безглуздість того, що діялося навколо.

Замість старого "форда" Пікерінга Люсі купила "шевроле" й одвезла в ньому Скотта на край пустелі до Геліополіса, щоб там обміркувати віч-на-віч смерть молодого Бентінка, збагнути її і зняти камінь з душі, перш ніж їм обом доведеться повідати про цю трагічну подію іншим. Ніби їхнє пояснення могло стати для всіх незаперечним!

— Все одно, ви не повинні були його пускати,— твердила вона без кінця.

— Чому?— запитав Скотт, якому, зрештою, увірвався терпець.— Я не міг його не пустити. Ну чого б я мав йому забороняти? Якщо Бентінк став льотчиком., йому належало знати, що він робить. Адже це його фах, Люсі! В механіці й аеродинаміці не існує правил безпеки спеціально для Бентінка.

— Ви повинні були доглянути за ним.

— Він був пілотом. Кожен мусить знати свою справу. Чому ви не хочете цього зрозуміти? Очевидно, Це до вас не доходить.

— Я не інженер...— почала вона.

— А я інженер. Та не про це зараз мова. Найперший закон для всіх — знати, що ти робиш. Особливо зараз, на війні, коли від цього залежить і твоє власне життя, і життя багатьох інших. Тільки такі, як Черч, претендують на те, що їм сам бог велів бути винятком з цього правила, і, користуючись своїм становищем, занапащають безліч своїх людей. Бентінк також знехтував правила, але згубив самого себе. Оце й уся між ними різниця. Він занапастив себе сам.

— Не хочу вам перечити. Мені боляче з вами сваритися. Але все одно я не згодна з тим, що ви сказали.

Та й Скотту теж не хотілося їй суперечити: він розумів, що вони дивляться на цю справу по-різному й нічого одне одному не доведуть. І чим дужче вона побивалася за Бентінком, тим глибше він тужив по Пікерінгу й тим більше укріплювався в своїй правоті, в тому, що Черч справді-таки винуватий, чого вона, як видно, ніколи не збагне.

Смерть Бентінка вразила її так глибоко, що вона тепер хапалася за Скотта; знову

впала завіса перед її життям, завіса, що ось-ось готова вже була піднятися. А драма, по суті, ще й не починалась...

— Я певна в одному,— сказала Люсі.— За безглуздістю цієї смерті криється якась страшна закономірність. Коли смерть забирає таких людей, як Пікерінг чи бідолашний хлопчик Бентінк, то здається, що вона ставить собі особливу мету.

Скотту кортіло сказати, що закономірність усіх безглузвих смертей — у війні, в Черчі, але він цього не сказав. Проте злість не дала йому змовчати.

— Безглузда смерть,— процідив він,— повинна забирати таких людей, як Черч, Тоді б у неї була розумна мета.

— Який жаж! Хіба можна так говорити?— гостро дорікнула вона.— Навіть про людину, яка вам не подобається!

— Люсі,— сказав він,— пригадуєте, Пікерінг розповідав вам, що він відчував, коли Черч наказав послати Сема в Бенгазі тільки тому, що той говорить іо-іта-лійськи і може підслухати щось цікаве? Ну, а як його піймають, тоді йому кінець,— значить, туди йому й дорога... Я насилу вдержав Шкерінга, щоб він не сів у джип, не помчав за п'ятдесят миль на командний пункт до Черча і не пустив йому кулю в лоб. Пікерінг був просто несамовитий. І, напевне, продірявив би Черча, коли б я не зупинив його силою.

— Так то ж Пікерінг,— сказала вона.— А це ви. Скотт сумовито кивнув:

— Ваша правда. Іноді мені дуже хочеться бути Пікерінгом. Комуś же треба так розізлитися, щоб зробити те, що необхідно...

Люсі відмовилась продовжувати цю розмову. До того ж вона, видно, вже передчувала щось зовсім інше, значно приємніше за трагедію...

Поки Скотт був відсутній, вона змінила не тільки авто, вона переїхала в інший, будинок. Замість білосніжної квартири Пікерінга в Гезірі вона оселилась тепер у старому будинку з каменюписковику в Геліопо-лісі. Тут не було тієї стерильної чистоти, яка зустрічала з пустелі патлатого, вкритого брудом Пікерінга: будинок був давній, з високими стелями, просторий, у французькому стилі й зовсім не схожий на вибілене до блиску, мов та лікарня, житло в Гезірі. Якщо там Люсі намагалася влаштувати для Пікерінга зразково гігієнічний побут, чого йому бракувало в пустелі, тут вона постаралася все пристосувати до уподобань Скотта.

Люсі гадала, що Скотту конче не вистачало чогось такого, що пом'якшувало б його тверду шкаралупу, його масивну, вольову мужність,— просторих, затишних кімнат з витонченими лініями високих стель. І вона твердо собі поклала, що Скотту треба прищепити смак до комфорту й краси, позбавленої всякої практичної користі. Саме за це вона й узялася. Вона запевняла, що будинок йому, безперечно, сподобається. Вона палко доводила, що та, попередня квартира, тепер ні до чого: не було сенсу її зберігати. Тут буде краще, будинок цей має свої переваги. Компенсувати те, чого не вистачає,— ось в чім, здавалося, був її талант у повсякденному житті.

Скотт ухилився від цієї розмови й сказав:

— Джоанні тут, мабуть, теж буде краще. На острові сиро.

— І до дитячого садка далеко,— докинула вона. Але він навіть не намагався

розгадати її замірів. До

того ж усе зіпсувала смерть Бентінка.

Він не жив у неї, та ніхто йому цього й не пропонував. Скотт поселився в пансіоні, який тримала напівсліпа тітка Сема Гассуна. В її побурілому від спеки садку мешкала черепаха, і стара завжди боялася зосліпу на неї наступити. Черепаха ховалася між корінням запиленого мангового дерева й виходила звідти тільки для того, щоб напиться та з'їсти жменю крихт. Стара купала її щодня у відрі з водою і розповідала Скотту, що черепаха любить хліб, банани та різні фрукти, але не їсть ні шпинату, ні латуку.

— Вона й знати не хоче про латук,— торочила тітонька Клотільда, і її жовте обличчя, на якому виблискували громіздкі окуляри з товстими скельцями, дивилося кудись у порожнечу, де вона гадала знайти Скотта.

Стара його ніколи не бачила. Вона познайомилася з ним по голосу і подала йому руку, коли Сем поцілував її і сказав, що Скотт — свій, близький, мов рідний брат.

— Ти зовсім ще дитя, Сем,— сказала вона племінникові.— І розтринькуєш багато грошей. Але все одно, ти гарний хлопчик.

Сем витратив частину своїх грошей на те, щоб віддячити тітоньці за піклування про Скотта, і купив їй довгохвостого папугу, але, пожалівши птаха, випустив його на волю, так і не донісши до пансіону. Коли Скотт сказав йому (одразу ж про це пошкодувавши), що яструб, орел, а то й просто коршак заклюють папугу ще до заходу сонця, Сем дуже засмутився, і Скотт довго лаяв себе, навіщо, не подумавши, сказав йому цю нехитру правду.

РОЗДІЛ 10

Кривавий Черч зажадав, щоб, перш ніж іти до генерала Уоррена та його дочки, Скотт з'явився до нього з поясненнями відносно смерті Бентінка.

— Хіба я зобов'язаний давати Черчу якісь пояснення?— В голосі Скотта прозвучала погроза.

Він доповідав Пікоку, і Пікок лише знизав плечима:

— Заспокойтесь. Я гадаю, що генерал Черч і себе в якійсь мірі відчуває винним у смерті Бентінка. Так чи інакше, а він хоче поговорити з вами, перш ніж ви підете до старого Уоррена.

— До Уоррена та його дочки — це я розумію,— сказав Скотт.— Але при чому тут Черч? Бентінк убив себе сам. Це все, що я можу сказати.

— От ви так і скажете Черчу. Що ж може бути простіше?

— Ні! Насамперед навіщо Черч його посилав...

— Не так голосно!— попросив Пікок.

Скотту раптом уявилось, що картонні стіни кабінету Пікока перетворюються на раковину, в якій гучно відлунює вся його безмірна зневага до Черча, і луна ця тривожила його свідомість, немов настирлива ідея, мов нерозгадана загадка. Чому він так боляче сприймав помилки і найбезглуздіші вчинки Черча? Чому так сильно хвилювали вони його зараз? Чому так довго гнітили його спогади про смерть Пікерінга

й бажання знайти її винуватця?

Голос Скотта залишався спокійним:

— Я привіз дві міни,— сказав він Пікоку.— Міни ці не з Німеччини. Це звичайнісінькі "тарілки" з нашого старого складу в Джало.

— Нащо ви їх привезли?— з подивом запитав Пікок.— Ради бога, Скотті, облиште ви це. Поле було заміновано Роммелем...

— Ні. Міни заклав Черч. І ви це знаєте не гірше за мене. Всі це знають.

— А я вам, Скотті, кажу, що замінував ту ділянку Роммель.

— Англійськими мінами?

— Що ж тут дивного? Хіба ви самі не викопували німецькі міни й не переносили їх в інше місце?

— По кілька штук. Але не ціле поле.

Пікок ляснув своїм ремінним стеком об стіл — там сиділа муха.

— Я більше не хочу про це навіть слухати, Скотт. Пікерінг давно помер, і нічого вже не вдієш. Ходімо краще до генерала Черча, поки він не став набридати мені телефонними дзвінками. Ви привезли з собою Куотермейна?

— Ні. Він залишився у таборі в Мені.

— Ет, чорт! А я сподівався, що Куоті тут, з вами. Пікок весело клацнув пальцями, підзиваючи Шей-

лу, яку він уже простив. Вони вийшли з картонної обителі шляхово-топографічного загону, поминули чисті, впорядковані вулиці Набітата і ступили на територію однієї з вілл неподалік від сірої мармурової огорожі генерального штабу.

— В зв'язку з підготовкою нового наступу,— пояснив Пікок,— Черч перебрався сюди, щоб бути ближче до "самого" та змовників з генштабу.

Йдучи вулицями міста-саду, Скотт поруч гнучкого, мов пальма, Пікока нагадував кущ колючого перекотиполя, що його жене вітер пустелі. Він наперед відчував, що зазнає поразки через свою власну поступливість.

На порозі кабінету Черча Скотт ненароком упустив з-під пахви на підлогу сувій акуратно згорнутих карт. Він нагнувся підняти їх, а коли випростався, почервонілий і вже переможений, його зустрів короткий погляд голубих очей Черча. Генерал не привітався до нього, проте, підкреслюючи військову субординацію, жестом відпустив секретарку. Лукаво усміхаючись, секретарка з цікавістю розглядала Скотта. Вона була подругою Люсі Пікерінг, а свого часу й коханкою Пікока. "Адже ми з вами рідня, чи не так?"— сказала вона Скотту з хитренькою, фамільярною посмішкою; на Пікока вона не звернула ніякої уваги.

Скотт не віддав честі Черчу, і це сприймалось як виклик.

— Ось докладні карти,— промовив Скотт, силкуючись бути якомога спокійнішим, і, розгорнувши коричневий сувій, простягнув Черчу поверх дротяних корзинонок для паперів п'ять блідо-лілових карт.— Ми позначили трасу дуже докладно — на карті масштабом 1 до 100 000, а потім перенесли на всі карти розпізнавальні знаки, зроблені на місцевості.

— До цього ми повернемося пізніше.

Черч навіть не глянув на карти й не доторкнувся до них. Його рожева шия здавалася під підборіддям червоною, на ній відсвічували генеральські петлиці; так жовтіє шия в дітей, коли вони тримають біля неї пучечок жовтців. Діти люблять масло: воно жовте й нагадує їм квіточки, від яких жовтіє шия. Очевидно, Черч більше за все любив владу — так яскраво відсвічували на його шиї червоні петлиці.

— А де Куотермейн?— запитав він.

— Пробачте, сер,— сказав Пікок, кладучи стек собі на коліно й скромно усміхаючись.— Я гадав, що Куоті приїде із Скоттом, а він, виявляється, залишився в Мені.

— Генерал Уоррен, певне, захоче побачити їх обох. Та поки що це байдуже. Поясніть мені, Скотт, що трапилося з молодим Бентінком.

— Не можу нічого додати до того, що ви вже знаєте, генерале,— відповів Скотт, намагаючись не втратити самовладання.— В доповідній, яку я вам надіслав, усе було точно викладено.

— Мені цього мало, Скотт. Чому ви дозволили йому летіти на несправній машині? Невже ви не відчували ніякої відповідальності?

Скотт промовчав.

— Вам доведеться це якось пояснити, Скотт. Ну, що ви скажете?

— Нічого, сер.

— Мене це не влаштовує. Хіба ви не розуміли, що літак пошкоджений?

— Розумів, сер.

— І все-таки дозволили йому летіти?

— Так, сер.

— Чому?

Скотт напружував останні сили, щоб зберегти спокій.

— Бентінк знав, що робить,— відповів він.

— Ви в цьому певні? Такий підліток...

— Я вважав, що він це мусить знати, оскільки ви, генерале, дали йому таке важливе доручення.

— Не намагайтеся зняти з себе відповідальності, добродію!

Скотта покорило від слова "добродію".

— Навряд чи я схильний до цього, сер.

Він підкреслено виділив звертання "сер",— його вперше в житті так назвали, і йому стало гидко. Генерал продовжував гнути своє:

— Ви оглянули уламки літака?

Скотт відчув цілковиту байдужість до того, чим закінчиться розмова:

— Авжеж.

— І ви гадаєте, немає ніякої надії на те, що він вистрибнув з парашутом.і приземлився десь у пустелі? Поки він числиться у списку тих, що пропали безвісти.

— Він загинув, генерале.

— Ви певні?

— Так. Абсолютно певен,— з сумом промовив Скотт.

У цю мить він зненацька відчув не впевненість у смерті Бентінка, а щирі по ньому печаль. Кожна людина — насамперед людина; цей погляд він успадкував від Пікерінга. Попри всю його хлоп'ячу легковажність, Бентінк був людиною. Скотт шкодував, що п'ять днів тряс його в кузові грузовика. Це було жорстоко.

— По-моєму, дівчина й досі на щось сподівається, Скотт. Вона поводить себе дуже мужньо. Коли ви зустрінетеся з нею, будьте тактовні.

— Слухаю, генерале.— Навіть в його іронії вчувалася сталь.

Черч кинув на Скотта швидкий, сповнений люти погляд, але не сказав нічого.

— Дозвольте звернутися, генерале,— покvapливо втрутився в розмову Пікок.— По-моєму, Люсі Пікерінг підготувала її до найгіршого.

Кривавий Черч виявив навіть проникливість:

— Можливо. Але вона повірить у найгірше тільки тоді, коли їй про це скаже сам Скотт. Ось чому, Скотт, вам треба бути дуже обережним. Проявіть весь тавзт, на який ви здатні.

В його словах вчулася тривога за дівчину — молоду дружину Бентінка, дочку Уоррена, що так передчасно овдовіла. І це піклування Черча не могло не зворушити Скотта: Черч намагався полегшити дівчині найтяжче випробування в її житті.

— Гаразд,— сказав він, обеззброєний щирістю Черча.— Я зроблю все, від мене залежне.

На якусь мить запона ненависті і зневаги, що закривала від нього Черча, розвіялась, і він побачив проблиск чогось людського, хоча й далекого. Це збентежило Скотта. Йому раптом захотілося припинити дивну війну, яку він оголосив Черчу. Для чого він її затіяв? Навіщо без кінця тягнути ці незрозумілі поминки по Пікерінгу?

Та не тільки смерть Пікерінга, а сумніви, бажання все додумати до кінця (якраз те, чого найбільше вимагав Пікерінг від мислячої людини) штовхали його на війну з Черчем. Куди важливішою, ніж смерть Пікерінга, була втрата самого себе й любові до того, що він робив. А тільки через Черча і сам він, і його робота втратили всяку ціну. Кривавий Черч — поганий генерал, він знову зазнає поразки: така вже ця війна. Але йому, Скотту, й надалі доведеться робити те, що накаже Черч. Така вже війна, і саме в цьому таїлось незрозуміле, саме звідси породжувались сумніви.

— Ну, а як з трасою?— обережно вставив Пікок, порушуючи мовчанку.— Ви бажаєте, щоб Скотт дав пояснення до карт, сер?

— Ні. Карти нічого не варті, якщо до них потрібні пояснення. Приведете Скотта до мене потім, коли я по нього пошлю.

— Слухаю, сер,— сказав Пікок і клацнув пальцями, підкликаючи Шейлу. Вона пішла за ними з кабінету, облизуючи на ходу руку Скотту.

РОЗДІЛ 11

Скотт розгорнув спальний мішок, витяг звідти мінні "тарілки" й поклав їх на підлогу своєї кімнати в пансіоні тітоньки Клотільди. Сидячи на ліжку, він натиснув

великим пальцем на розряджений пружинний механізм однієї з мін. Почувся скрегіт, і на ветхих дерев'яних мостинах з'явилося два жовтих кружечки піщаного пилу.

— Викиньте ви цю чортівню,— сказав йому Куотермейн у Сіві, коли він загортав міни в спальний мішок.— Нащо вони вам здалися, Скотт? Ви нічого не доведете з допомогою пари мін... З Черчем так легко не поквитаєшся.

— Може, й ваша правда,— відповів Скотт, але мін не викинув.

Тепер він і сам замислився над тим, яка з них користь. Покінчити з Черчем? Завдати прямого удару, щоб побороти ту безнадійність, якою Черч та компанія зуміли його заразити, та й не тільки його, а добру половину армії, половину війни? Довести, що Черч убив Шкерінга, хоч про це й так усі знають?

— Можливо,— повторював він сам собі.— Можливо.

Він роздратовано глянув на міни, наче вони ховали таємницю в своєму механізмі: досить лише вдарити по них ногою — і вони розірвуться на дрібненькі скалки, й усе стане ясно.

— Не так це просто,— признався він.

Скотт усвідомлював тепер тільки одне: зупинитися він уже не в змозі. Зібрати викривальні докази проти

Черча — ось завдання. Але він не знав, як це зробити.

— Капітане Скотт!

В двері скреблася тітонька Клотільда.

— Що?

Скотт засунув міни під ліжко.

— Зійдіть униз, подивіться, як моя черепаха виходить до хліба.

Скотт відчинив двері, і в темряві його намацала рука. Стара тихенько сміялася, наперед потішаючись з тієї забавної розваги, яку вона приготувала для Скотта.

— Ось побачите,— примовляла вона.— Черепаха виходить на голос. Ось побачите.

Скотт допоміг їй зійти по цегляних приступках надвірних сходів, а вона вже на ходу гукала черепаху:

— Фелу, Фелу, Фелу!— Потім додала по-італійськи: — Я дам тобі хлібця, доню!

Стара зупинилася біля крана, з якого вода капала у велику раковину, і попросила Скотта стати ближче до глинобитної стіни.

— Ось тут я посиджу, а вона до мене вийде. Чужих вона соромиться,— сказала стара.

Скотт відійшов до стіни й помітив, що з сусіднього саду за ними стежить, простягнувшись на земляній покрівлі, рослий молодий єгиптянин в офіцерській формі; це був темношкірий вусатий чоловік з серйозним виразом обличчя. Очі в нього були молоді й стривожені, але підборіддя та ніс як для стривоженої людини здавалися надто жорсткими.

— Здрастуйте,— сказав йому Скотт.— Ви вже бачили цю виставу?

Єгиптянин кивнув.

— І не раз,— відповів "він, з трудом вимовляючи англійські слова.

— То Гамаль,— втрутилася в розмову тітонька Клотільда й додала по-арабськи: — Гамаль бачив не раз, як годують мою черепаху. Скільки років ти це бачиш, Гамаль? Усе своє життя. Атож, я годувала її ще до того, як ти народився. Маленька Фелу старша за тебе, Гамаль.

Гамаль кивнув, і його велике, сором'язливе обличчя розпливлося в білозубій усмішці, надто широкій, щоб виражати скороминуще вдовolenня.

Скотт не став заводити розмови з єгиптянином; він прихилився до глинобитної стіни, грівся на сонечку й ліниво поглядав на незнайомця, що лежав просто в нього над головою. А стара з вузькими очицями, в чорному коленкоровому платті, гукала в простір:

— Фелу, Фелу, Фелу!

Повільно, з надсадним трудом і якоюсь байдужою впертістю, древня, як світ, зелена черепаха виповзла з нори під манговим деревом і почала свою незграбну подорож прямо до жінки, що нерухомо сиділа на низькому садовому стільчику.

— Неймовірно!—не зводячи з неї очей, видихнув Скотт.

— Т-с-с!— різко обірвала його тітонька Клотільда.

Волочачи свій важкий хвіст, черепаха дюйм за дюймом наближалася до простягнутої руки. Та ось вона зупинилась, щоб оглянутись довкола, і, залишивши в пилюці сліди пазурів, почимчикувала далі. Вже майже зовсім біля руки вона сполохано залякла і втягла голову в панцир. Біла, з набряклими венами рука не ворухнулась. Вона чекала, і черепаха вистромила голову знову. Подолавши останній дюйм, всупереч тисячолітній мовчазній підозріливості, що нагромаджувалась у неї під панциром, черепаха нарешті тицьнулася ротом у розкришений хліб і повільно витягла шию, щоб проковтнути кілька крихт.

Скотт терпляче спостерігав, як ця процедура повторювалася знову, знову і знову.

Тітонька Клотільда підвела голову і посміхнулася в той бік, де він стояв.

Черепаха раптом сховалася під панцир.

— Ессо! 1— сказала стара.— Ну, пропало. Тепер вона довго не вийде.

Тітонька Клотільда взяла черепаху на руки, ніжно почухала панцир, погладила вказівним пальцем краєчки шийного отвору й поклала її в ямку під манговим деревом. Хліб вона висипала в маленьку заглибину між корінням.

— Що її злякало?— запитав Скотт.

— Гамаль. Він зіскочив з даху. От непосидючий!

Скотт подивився вгору. Єгиптянина вже не було.

Ось! (Італ.).

Куотермейн приїхав з табору Мени, і вони разом пішли до генерала Уоррена, який був ідеалом усіх англійських солдатів. Він сказав їм стриманим і втомленим голосом:

— Здрастуйте, Скотт. Здрастуйте, Куотермейн. Скотт неквапливо віддав честь, а Куотермейн відповів з своєю незбагненною привітністю:

— Здрастуйте, сер.

Генерал через силу посміхнувся, ніби в подяку, що дружелюбність Куотермейна

звільняє його від необхідності першому почати розмову.

Скотта приємно вразило, що генерал запам'ятав їх імена.

— Сідайте,— запросив він.

Вони сіли на тверді похідні стільці. Кабінет Уоррена складався з нефарбованого соснового стола, стін, обвішаних картами, та дротяних корзинок для паперів, таких самих, як і в кожному штабному кабінеті, з тією лише різницею, що тут їх було неймовірно багато. На стіні висіли дві оздоблені сріблом вуздечки, а поруч них, просто над головою генерала,— пара дуже потертих позолочених шпор — згадка про молодого гусара чи молодого улана з кордонів Індії, згадка про самого Уоррена.

— Як ви себе почуваєте?

— Добре, сер.

— Дав вам генерал Черч хоч кілька днів відпустки?

— Ні, сер,— з тією самою дружелюбністю сказав Куотермейн.— Ми переформовувались.

— А-а. Ви, топографи, останніми днями, здається, не знаєте, куди себе діти?

Цього разу промовчав Куотермейн. Уоррен знемагав від внутрішньої боротьби, Скотт стежив за тим, як Уоррен вибивається з сил, аби сказати те, що йому треба було сказати, а може, й домогтися того, чого він повинен був домогтися: виграти хоч якусь битву в пустелі. Хоч одну-однісіньку битву.

— Мені б не хотілося надокучати вам особистими справами...— почав він і замовк, щоб не вилити все до кінця.

— Нічого, нічого, просимо вас,— сказав Скотт і раптом відчув полегкість: він бачив, як генерал змагається з ідеальним солдатом у самому собі, силкуючись хоч трохи відтанути.

— Я не маю ніякого права вас допитувати,— промовив Уоррен.— Ну, а інші не мають не тільки права... але й можливості...

Страх, що полонив цю людину, подумав Скотт, нагадує страх голодного, який зненавидів їжу і, змушений їсти, страждає. Кожна людина — пожива для інших, і всі люди — пожива для одного (Скотт знав, що такий його власний погляд на людську сутність), а Уоррен боявся доторкнутися до людини і через те мучився, силкуючись розібратись, чим дихають оці двоє, що сидять перед ним.

— Видно, такий кінець був неминучий?— сказав він.— Я маю на увазі смерть молодого Бентінка. Боюсь, що ці молоді льотчики надто часто наражають себе на небезпеку. Вони йдуть на такий крайній ризик...

Він не підводив очей від письмового стола, поглинутий важкими роздумами про долю пілотів.

— Так, сер. їм доводиться ризикувати,— сказав Скотт, раптом пожалівши Уоррена, як він нікого ще й ніколи не жалів, але безсилий допомогти йому перебороти горе.

— Напевне, так воно й було. Він вирішив ризикнути і полетів на цьому літаку?

— Ні, сер,— сказав Скотт з усією делікатністю, на яку тільки був спроможний.— Бентінк був переконаний, що літак у цілковитому порядку.

— Він і нас у цьому переконав,— втішливо додав Куотермейн.

— Ага. Я вірю... А це абсолютно точно? Не може бути, що він...

— Ні, генерале. Не може. Він згорів разом з літаком...

— Люсі... тобто місіс Пікерінг мені переказала, що ви поговорите з моєю дочкою. Адже ви, Скотт, познайомилися з нею на її весіллі?

— Так точно, сер, познайомився.

— Я дуже вам вдячний, що ви згодні її навідати...— Уоррен розчепірів пальці, потім стиснув їх знову.

Вони мовчали. Слово було за Уорреном. Генерал підвівся — благовидий сивий чоловік з восковим обличчям і негнучкою лівою рукою,— вони підвелися також. Тоді Уоррен видушив з себе:

— Вірю, що ви піклувались про нього всю дорогу, Скотт. Ну, а те, що сталося в повітрі, вас уже не обходило.

— Ні, сер, обходило!— голос Скотта пролунав різкіше, ніж він того бажав, а сам він трохи подався назад,— Біда в тому, генерале, що я зовсім не розуміюсь на літаках. Мені довелося звіритись у цій справі на Бентінка.

— Авжеж. Авжеж. Дякую, що зайшли. Ви діяли правильно, Скотт. Ми взагалі задоволені вашою роботою. Невдовзі ми сподіваємось дати вам ще відповідальніше завдання. Але, знаєте, вам не завадило б мати вище звання...

Скотт повагом віддав честь, звично приклавши пальці до скроні.

— Ну от, поки що все,— сказав Уоррен і ніби сховався у шкаралупу, замкнувся вічна-віч з самим собою.

Говорити їй справді не було більше про що; вони залишили його таким самим одірваним од світу, як і знайшли. Його відгороджувала від них неприступна стіна.

— Я не встиг вам сказати,— згадав Куотермейн, коли вони вмостилися в джип, позичений Куотермейном у таборі Мені.— Ходять чутки, ніби Черч вирішив приєднати до нас частину загону далекої дії. Або влити нас туди, точно не знаю.

— Назовсім?

— Господи! От про це я й не подумав!— вигукнув Куотермейн.— Звісно, ні. А втім, не знаю. Можливо, тільки на час нового наступу. Та коли Уоррен натякнув на ще відповідальніше завдання, я зрозумів, що ці чутки мають під собою ґрунт.

Джип задиристо підстрибував усіма своїми чотирма колесами. На рівній дорозі ця машина нагадувала норовистого віслюка, але в чутливих, проворних руках Куотермейна вона оберталась на тонкий, слухняний механізм.

— Хай їм чорт! Мені це зовсім не по нутру, Скотті. Якщо Уоррен і Черч зібралися назовсім влити нас у загони далекої дії — справи наші нікудишні.

— Напевне, що так,— озвався Скотт.

— Кривавий Черч давно замислив кудись нас зіпхнути. Ще відтоді, як загинув Пікерінг. А зараз для нього саме підходящий момент.— Куотермейн розпалювався дедалі дужче. Скотт кивнув.

— Послухайте, Скотті. Ви теж не сидіть склавши руки,— провадив своє

Куотермейн,— Чи не можете ви пробитися до когось нагору через Люсі Пікерінг?

— До кого?

— Не знаю. До Уоррена чи будь-кого з них. Люсі знає, як це зробити.

—г— Та ми ж тільки-но від Уоррена...

— Тоді я цього не допетрав. А загони далекої дії одержують зараз безліч зброї, їх спішно завалюють боеприпасами. І тимчасово нас туди ввіллють чи назавжди — це все одно, бо Черч, по-моєму, явно готує якусь нову ідіотську операцію.

— Для нас вона буде останньою,— цинічно втішив його Скотт.— Будьте ласкаві, випустіть мене тут з машини.

Було вже темно — на землю щойно спала осіння кіч, і вуличні ліхтарі сіяли мертвотно синє обманливе світло, захищаючи місто від бомб та руйнування. Але Каїр був надто брудний, щоб його всерйоз варто було руйнувати.

— Заїдьте до мене завтра після обіду,— сказав він Куотермейну.

— Я повернусь до Каїра вранці. Нам з вами треба побувати в Абассії.

— Ні,— сказав Скотт.— Вранці мені треба сходити до дівчини.

— Дружини Бентінка?

— Еге.

Куотермейн поїхав, а Скотт зайшов у найближчий кінотеатр і просидів там доти, доки на закінчення програми не було виконано єгипетський державний гімн.

Такий фінал не порадував Скотта. Він прочалапав додому в Матарію пішки усі п'ять миль, думаючи про державні гімни. Порівняно з іншими гімнами єгипетський звучав, як акомпанемент до акробатичного номера в цирку. Єгипетські хлопчачи в перших рядах завжди співали під його музику непристойні куплети, закликаючи небо послати на землю нечистоти й обрушити страшну помсту на виконавицю танцю живота Тахіро Каріоку. Одного разу в пустелі Скотту довелося чути, як солдат-валлієць співав такі самі куплети на мотив англійського гімну, співав так голосно, чітко й майстерно, що весь величезний табір припинив, прислухаючись в темряві до його співу. Потім, уже під кінець, якийсь офіцер сердито закричав з свого намету, щоб винуватець негайно з'явився до нього. Той не послухався, і офіцер послав по нього свого вістового. Співак затіяв з вістовим, що навпомацки нишпорив по темному табору, гру в хованки, і вістовий нарешті загорлав :

— Гей, Таффі! Заткни пельку і дай нам усім спати!

— Порядочок, Артуре, потерпи!— гукнув у відповідь невидимий Таффі.— Другий куплетик ще кращий!

І він проспівав другий куплет, хоч лементування офіцера розлягалось по всій пустелі:

— Мовчати! Чуєш? Мовчати!

Валлієць доспівав пісеньку до кінця, і табір влаштував йому бурхливу овацію. Скотт засміявся, згадуючи про це зараз. Не зупиняючись, він скинув похідний кітель: йому здавалося, що плечі й груди в нього розпухли й ось-ось розірвуться,— так він запарився від швидкої ходи.

Бар'єри! Геть усе на світі створено для того, щоб розділяти людей* На світі є солдати і є офіцери. На світі є гімни, але до них чомусь вигадують нові слова. Одначе сміх, що ним вітали Таффі, лунав, як монолітний хор безлічі голосів. І чулася в ньому не тільки жартівлива веселість, але й незбагненна сила, якої офіцер так і не зміг зупинити. Вона прокотилася через голову офіцера з його наказами, мов хвиля по гальці,

— Мовчати! Мовчати!

Скотт чув цей сміх і тут, на вулицях Каїра.

Було пізно; довкола ЕСЄ виблискувало в місячнім сяйві. Скотт почував би себе зовсім щасливим, коли б його не гнітило те, що він не подзвонив Люсі Пікерінг. Але цей тягар не можна було скинути мимохідь.

Свіжий вітрець продував його змокрілу сорочку. Це було чудово. Ніч принесла цілковиту самотність, але самотність легку, необтяжливу. Краще не могло й бути.

За два будинки від пансіону тітоньки Клотільди, де на захаращеному тротуарі горбатилась купа землі з давно кимсь прокопаної, та так і кинутої каналізаційної траншеї, під синім ліхтарем стояв маленький "фіат-тополіно", і його непропорційно великі дверцята були розчинені. Скотт, проходячи, машинально підняв ногу, щоб зачинити дверцята, але, штовхнувши їх, відчув, як вони об щось ударились і розчинилися знову.

З машини до половини висувалось тіло молодого єгиптянина, Гамалю. Спершу можна було подумати, що він п'яний, але вираз його обличчя й очей свідчив про інше: очевидно, чоловік був поранений.

— Що трапилось? — звернувся до нього Скотт по-арабськи.

— Краще не питаєте,— відповів єгиптянин, безуспішно силкуючись сісти.

— Аварія? — схилився над ним Скотт.

— Краще не питаєте,— тупо повторив Гамаль.

У нього сочилася кров з нияшньої частини живота, заливаючи сорочку й штани кольору хакі.

— Хто по вас стріляв? — запитав тоді Скотт, збагнувши, якого характеру була рана. Він спробував витягти з машини обважніле тіло Гамалю, але єгиптянин став чинити опір.

— Ідіть собі. Я сам. Скотт випростався.

— Що ж, катайте.

Єгиптянин намагався просунутись через дверцята "тополіно" назовні. Він упав до підніжжя висохлого палісандрового дерева, яке напровесні вкривається рожево-ліловими квітами.

— Якщо ви зможете стати на коліна, я вас підніму,— сказав Скотт.

— Вам не підняти мене. Я важкий.

— Ставайте на коліна,— Скотт примірявся, як його краще взяти, а потім спитав: — Однести вас додому?

— Еге.

— А рідних налякати не боїтесь?

— Там нікого немає.

— Де ваш будинок?

— Прямо...— простогнав єгиптянин і, непритомніючи, став осідати.

— Не падайте на землю,— лагідно сказав Скотт і підтягнув його вище за пояс, потім підставив спину, звалив на неї Гамалю і, придержуючи його під колінами, крекчучи від натуги й відчуваючи, як шия мокріє

від крові, так-сяк пропхався крізь ворота і по брудній доріжці доплентався до порога будинку.

Не розгинаючи спини, він опустил Гамалю на плетений половичок.

— У мене нема ключа від цих дверей,— сказав Гамаль, коли трохи прийшов до тями і зрозумів, де він лежить.

— Чому ж ви раніше мені цього не сказали?

— Залиште мене тут.

— Гаразд,— сказав Скотт, щоб його заспокоїти.— Все буде добре.

— Двері збоку...

Скотт знову підняв Гамалю, доніс до бокових дверей під шпалерою з в'юнких рослин і втяг у досить простору кімнату, де були тільки тахта, покрита стьобаною ковдрою, стіл, на якому стояла суха гулля *, і старий плетений стілець.

— Негаразд у вас вийшло,— сказав Скотт, опустивши Гамалю на тахту.— Що трапилось? — запитав він знову, намагаючи вимикач. Коли в кімнаті спалахнуло світло, Скотт побачив, що молодий єгиптянин лежить нерухомо, його масивне підборіддя обм'якло, на крупному носі висіявся піт, штани розбухли від крові, лице побіліло — і не стільки від болю, скільки від страху, хоч сам він противився цьому страху, як кожен поранений, який іще не знає, чи серйозна в нього рана, і так стривожений цим, що навіть не відчуває болю.

— Краще не питайте,— похмуро сказав Гамаль.

— Як хочете,— Скотт обережно заглянув йому під сорочку.— Вам потрібен лікар.

— Ні.

— Бажаєте ви цього чи ні,, а я його покличу.

— Клянусь...

— Не будьте дурнем! — стиха сказав йому Скотт по-англійськи.

На цей раз Гамаль змушений був підкоритись:

— Тоді я скажу, кого покликати. Але тільки його.

— Гаразд. Кажіть.

В розмові мішалися англійські й арабські слова. Гамаль назвав прізвище й номер телефону. ТІЛЬКРІ єдиною фразою він виказав свій страх:

1 Глиняний глек з пористими стінками; вода в ньому, частково випаровуючись, охолоджується (араб,).

4 Дж. Олдрідж 97

— Скажіть, нехай візьме таксі: у ньої^о немає своєї машини. Я дуже довго

пролежав на вулиці, мене починає морозити...

Скотт відшукав телефон у прихожій задушливого й наче нежилого будинку, набрав номер і почекав, поки на дзвінки відповіла спочатку жінка, а потім, після довгих умовлянь — чоловік; та чоловіка не довелось умовляти, щоб він приїхав до цього Гамалю аль-Мух-тара, як тільки Скотт сказав, що того поранено в живіт.

— Що ви йому зробили?

— Нічого,— відповів Скотт.

— Добре. Не чіпайте його до мого приїзду,— наказав лікар.

Коли Скотт повернувся до Гамалю, юнак з трудом пересиливав біль; він попросив Скотта відпустити йому ремінь і чимось укрити. Скотт обійшов кімнати, натрапив на спальню і стяг з ліжка ковдру та покривало. На них був товстий шар пилу. Скотт укутав єгиптянина, а потім скинув з себе закривавлену сорочку і сів, стежачи за пораненим, який, в свою чергу, не зводив з нього очей.

Мружачи короткозорі очі й спотикаючись у темному саду, прийшов лікар, вкрадливий і мало симпатичний чоловік, не старший за Гамалю й, очевидно, також військовий. Лікар був дуже здивований, побачивши, що Скотт,— англієць, і це його явно вивело з рівноваги. Не сподобався йому і стан його друга; стягнувши з нього штани, лікар з допомогою Скотта досить грубо обмив кров, зробив якісь уколи, прозондував рану і перевірів, чи діють ноги. Все це робилося мовчки...

Гамаль знепритомнів, і лікар сказав Скотту:

— Тепер я з ним сам упораюсь. Де ви його знайшли?

— В машині перед будинком.

— І ви його привели сюди? — обурено запитав лікар.

— Ні. Приніс.

— Скільки часу він там пролежав?

— Не знаю. Він виживе?

— Сподіваюсь. Гадаю, що виживе. Буде здоровий, але навряд чи в усіх відношеннях. Дуже низьке поранення. Втім, я зроблю все можливе. А вам спасибі за допомогу.

Скотт узяв свою закривавлену сорочку.

— І ще...— через силу видушив з себе лікар,— я, звичайно, не смію просити вас нікому про це не говорити, бо ви англієць...— в тоні його вчувалася ненависть.— Але як солдат ви, може...

— Який там з мене солдат,— заперечив Скотт, підвищуючи голос і повільно наливаючись злістю.

— І все-таки...— почав був знову лікар.

Скотт вийшов з кімнати, не відповівши й не оглянувшись. Він забрав свій кітель, кинутий на "тополі-но", тихенько піднявся надвірними сходами до себе в кімнату, з огидою скинув із себе одяг, пройшов у ванну, щоб намочити його і нищечком випрати, але почув, що шум, який він зчинив, розбудив інших мешканців дому. Тоді він ліг на ліжко й став пригадувати стривожені, пожадливі очі людини з кулями в животі. Лікар його роздратував. Скотт намагався заглушити свою цікавість, знаючи, що йому не

одразу пощастить з'ясувати, в чім справа. Пізніше — Скотт ще не спав — він почув, як до сусіднього будинку під'їхала машина, загомоніли людські голоси і враз затихли. Тоді Скотт заснув. Він страшенно стомився і більше не міг сушити голову над тим, що сталося.

І тільки після того як зранку він побував у вдови молодого Бентінка — Ейлін Бентінк,— Скотт прочитав у денному випуску англійської газети, що в найстарішого й найбільш проанглійського з єгипетських політичних діячів — Амера Гусейна-пашу — стріляв один з чотирьох злочинців, які робили замах на його життя. Пашу серйозно поранено, і він при смерті.

Сам злочинець теж не лишився безкарним. Пострілами з пістолета його поранив син Амера паші, який був поруч батька. Особу*вбивці не встановлено. Він утік.

РОЗДІЛ 12

Ейлін Бентінк полегшила йому тяжкий обов'язок, заявивши, як тільки він до неї прийшов:

— Вас, звичайно, всі запевняли, ніби я сподіваюся, що Бенті все-таки живий. Це неправда. Я знаю, що він загинув. І знаю, що ви, Скотті, нічого не могли вдіяти.

4*

99

— Боюся, що це так,— признався він з болем.

Нещаотя її не надломило. Вона була такою, як завжди, і вигляд мала дуже молодий — майже підліток у простенькому білому платті з квіточками. І поводитися просто, буденно. Ніякої трагедії не розігравала, ніяких дурниць собі не дозволяла. Скотт добре знав цю рису англійців — інстинкт самозбереження примушує їх глушити свої почуття, принижувати їх до буденності. Він подумав: "Англійські звичаї нікуди не годяться".

— Сама не знаю, чому мені хотілось вас бачити,— вела далі Ейлін.— Мабуть, тому, що, дивлячись на вас, ні в чому вже більше не сумніваєшся. У вас такий вигляд, що й говорити нічого не тр^ба.

Вона була лагіднішою, ніж Мн гадав.

За кущами троянд, серед яких справляли її весілля, на галявці ще збереглися вм'ятини від столів, там, на білосніжних скатертях, ще зовсім недавно стояли келихи із грецьким шампанським. І лунав хлоп'ячий голос Бентінка: "Ми щасливі, друже, що ви все-таки завітали!"

Люсі Пікерінг привела його сюди, в білу віллу генерала Уоррена, привела й делікатно залишила віч-на-віч з дівчиною. Він знову відчув докір за смерть Бентінка й нове посягання на свою волю. Йому так довго втокмачували, що він повинен бути тактовним,— і тільки сама дівчина звільнила його від неприязні до неї та її горя. Коли б вона зажадала від нього запевнень, що Бентінк справді мертвий, він дав би їх холодно і без найменшого співчуття. Та замість цього Скотт удруге пережив загибель юнака, і не саму його смерть, а горе, яке він приніс тим, кого після себе залишив.

— Мені дуже неприємно, що я завдала вам такого клопоту,— сказала Ейлін, позбавляючи розмову будь-якого драматизму.

Але йому не хотілося цієї нарочитої буденності, тепер вона його дратувала.

— Нам усім не завадило б переживати трохи більше неприємностей. Я це зрозумів,— відповів він, пересилиючи скутість.— Мені здається, що найбільша наша біда — в нашій стриманості.

— Не розумію, що ви хочете сказати.

— Чому ми так боїмося показати своє горе?

— Справа не в цьому,— заперечила вона.— О, якби я розкисла, це, звичайно, було б жахливо. Та справа не в мені. Я думала про вас.

Вона не дозволяла собі ні душевного трепету, ні душевних страждань.

Досі вона здавалась йому більш вразливою, ніж Люсі Пікерінг. В ній було те, що трапляється іноді в англійських дівчат — якась лагідна доброта. А коли до цього додається ще чистота, сором'язливість і захоплення спортом — дівчина здається дуже привабливою. Якщо їй пощастить і вона зуміє не розгубити всі ці якості в зріліші роки — чарівність може зберегтися... Такою була Ейлін Уоррен в день свого весілля. Та тепер вона змінилася. Джерельце почуттів, готове пробитись назовні, було замуроване біля самого зародку. Вона прикрила рукою поцятковану ластовиннячком шию, щоб не запульсувала жодна жилка, щоб не вихопилось жодної скарги.

— Хочете, я розкажу вам про Бентінка? — запитав її Скотт, пробуваючи випустити джерельце на волю, знаючи, що, коли воно знову проб'ється, йому теж буде легше розкритись.

— Ні, не варто.

— Бачите, я примусив його просидіти в кузові нашого грузовика п'ять днів підряд,— вів далі Скотт.— Це йому дуже не сподобалось.

— Не сподобалось?

— Атож. Тепер я шкодую, що так зробив.

— Не побивайтеся, Скотті,— мовила вона лагідно.

Його поривало крикнути: "Та облиште ви насильство над собою! Не будьте такою, як інші. Це питання життя і смерті,— подивіться, як висихають англійки через те, що глушать у собі найменше почуття, як це робите зараз ви. В них загострюються носи, витягуються в ниточку губи, вони стають муміями. Бог з ним, з Бентінком. Він помер. Але смерть його не повинна бути для вас виправданням, щоб задушити в собі все живе..."

— Він носив таке недоладно довге волосся,— прорвалось нарешті у неї.

— Він тільки починав зріти як мужчина,— жваво відгукнувся Скотт.

— Та ні, він просто мав таку звичку. Всі наші льотчики не можуть без фокусів... А я чекала, що й Люсі прийде з вами.— Вона знову поквапилася сховатись у свою шкаралупу, поки не зайшла надто далеко. Скотт здався.

— Люсі привела мене до воріт.

— Вона дуже про вас піклується,— сказала дівчина, насуплюючи брови.

— Справді?

Вони пройшли по встелених гравієм доріжках і тепер знову були біля порога. Він

зупинився, маючи намір попроситись. Бажаючи змінити тему розмови, вона запитала про те саме, що й її батько:

— Чому б вам не одержати вищого звання, Скотті? Він не хотів про це чути.

— Навіщо? — сказав він.

— Щоб мати змогу робити те, на що ви здатні. По-моєму, й Люсі тому прикро, що ви весь час намагаєтесь бути в тіні. Ніби зобов'язані робити це заради Пікерінга.

— Тут зовсім не те..

— Вам видніше,— покvapливо згодилась вона, не бажаючи втручатися в чужі інтимні справи.— І все-таки ви геть-чисто забуваєте про себе. По-моєму, батько тільки тепер узнав вам справжню ціну, але я не певна, щоб навіть він спромігся вам допомогти, коли ви самі того не захочете. Ну хіба ж ви не змогли б робити те, що робив Пікерінг?

— Я не Пікерінг,— сказав він.— І безглуздо... Досі вона жодного разу не посміхнулась — лише обличчю вона дозволяла виказувати горе.

Тепер заради нього вона посміхнулась куточками уст:

— Бережіться, Скотті, щоб Люсі не зробила вас Пікерінгом Другим. Ото буде мило, правда?

— Не в цьому суть,— озвався він, розуміючи, що від збентеження говорить невлад, і мріючи швидше втекти.

— Ви з Люсі повинні мене взяти куди-небудь з собою,— сказала вона, дивлячись на нього очима, які вміли приховувати майже все — адже їх з дитинства привчали все приховувати. А втім, не все... Для цього вона була надто молодою.— Ви пробудете тут ще кілька тижнів?

— Схоже на те.

— Я поїду додому днів через десять-п'ятнадцять,— промовила вона, і далі не опускаючи очей: адже вона вела з ним відверту розмову.— Мені доведеться провідати його рідних, точніше — батька та тітку. Мати втекла до Америки, коли він був ще зовсім хлоп'ям.

— Он як?

— Я мушу це зробити.

Скотт згадав, що вона все-таки була дружиною Бентінка, останнім представником їхнього роду. Над нею тяжів фамільний обов'язок. Але він також знав, що в ній нічого не збережеться: ні пам'яті про Бентінка, ні глибоко захованого горя, ні безневинної ніжності юності (ще й досі ніжної і безневинної, подумав він). Не збережеться нічого, крім уміння зводити все до буденності. Він збагнув, що йому відкрилася рушійна сила цих людей. Вони вбивали в собі будь-яке почуття, перш ніж воно встигало вкорінитись. Він знав, що й сам чинив так само. Але йому це, більш не подобалось. "Ні,— сказав він собі ще раз,— англійські звичаї нікуди не годяться". Він пішов від Ейлін, роздумуючи над цим одкровенням,— настав час і йому розібратися у власному естві,

— Хороший ви, мій Скотті! — сказала вона йому на прощання, ледве не плачучи.

Так само й Бентінк, прощаючись, сказав: "Хороший ви хлопець, Сем!"

А хороший хлопець Сем тим часом обідав у своєї тітоньки Клотільди, вирядившись, мов справжній грек, і начепивши на голову кепку. Був він тут пансіонером чи ні — байдуже : він їв у рідної тітки і їв з апетитом. Заговорював він тільки дс Скотта, бо решта присутніх цього не заслуговувала. За столом сиділи: касир страхового товариства, комерсант і замучена стара вчителька — викапана тітонька Клотільда і близька її подруга, тільки зір вона мала трохи гостріший. Хоч стара була єврейка (як і всі тут, крім Скотта), вона викладала в місіонерській школі, і за старість її називали madame. Касира й комерсанта Сем просто обурював, а Скотт — бентежив. Тітонька Клотільда стежила за ними звідкілясь дуже здалека, з простору. Годувала вона їх добре, в грошах не обманювала. Сем час від часу згадував про ввічливість і кидав їй незначні фрази по-італійськи, захоплено розповідаючи Скотту про півфінальні змагання з вільної боротьби у грецькому стилі, які розпочнуться вдень, о другій годині. Чемпіон єгипетської армії зустрінеється з чемпіоном Мак-кавеїв який одного разу зігнув Сема навпіл.

— Ось так! — показав Сем, зчепивши пальці і стиснувши собі груди так, що затріщали ребра.

— А колись Маккавеї були справжніми революціонерами,— сумовито мовила стара вчителька.— Тепер вони тільки партерні борці.

— Сеньйоро, слово честі, це непогано! — сказав Сем.

— Звичайно, Сем,— примирливо пробелькотіла тітонька Клотільда.

— Я можу бути євреєм,— сказав Сем, ніби виправдовуючись, трохи ображеним голосом,— але я не сіоніст. Ми боремось не за політичні переконання, сеньйоро!

— Ну годі, Семі! — сказала бліда старенька вчителька, дивлячись на Скотта й ніби вибачаючись за те, що вони завжди отак сперечаються.— Вам цього ніколи не зрозуміти. Ви цього не можете зрозуміти.

— Ні, розумію,— заперечив Сем,— Віллі Нахум не бореться за сіонізм!

— Ніхто й не вимагає, щоб він боровся за сіонізм. Справа зовсім не в цьому.

Касир порушив своє сердите мовчання.

— Та вона й сама не вірить у сіонізм,— сказав він про вчительку.

— І не вірю! Сіонізм намагається дробити нас не тим, чим ми є. Навіщо євреям їхати в Палестину? Ми належимо всьому світові. Семі цього не розуміє. Я — прихильниця Маккавеїв. Маккавеї були нашими революціонерами, вони боролися з несправедливістю і злом.

— Віллі Нахум — дуже хороший хлопець, сеньйоро,— сказав Сем.

— А він поб'є єгиптянина? — запитав комерсант тоном знавця.

— Може й побити,— відповів Сем, і це його раптом стривожило.— Якщо з самого початку скористається

1 Іудейський жрецький рід. 167 року до н. е, один з Маккавеїв очолив повстання селян та ремісників проти правителів Сирії, що панували в Іудеї. Тепер так зветься одне з найбільших спортивних товариств.

своїми кращими прийомами. Але всі ми боремося по-товариськи, розумієте?

— І добре,— рішуче заявила вчителька.— Я тільки шкодую, що ми більше не боремося з несправедливістю. Ми стали партерними борцями,— сказала вона, і голос її став такий слабкий, що тітонька Клотільда з несподіваною спритністю налила їй склянку води.

— А яка ваша думка, капітане Скотт? — запитала тітонька Клотільда світським тоном.

— Я згоден з Семом,— відповів Скотт.— Все це не має значення, сеньйоро.

— Ще б пак, адже ви не єврей,— кинув касир.

— Ви, любий, теж нічого не розумієте,— з сумом у голосі сказала Скотту вчителька. Вона знову поскаржилась, що справжні традиції Маккавеїв забуто, що потрібен не сіонізм, а всесвітнє революційне братерство у боротьбі з несправедливістю та злом.— Хоч де б ми жили! — твердила вона.— І Палестина тут ні до чого. Революційні традиції потрібні скрізь і всюди. Ми належимо всьому світові.

— Матч починається за двадцять хвилин,— сказав Сем.

Він запросив усіх, але піти зміг лише Скотт. Вік залишив тітоньці Клотільді записку для Куотермейна, в якій сповіщав, що його слід шукати в спортивному клубі Маккавеїв.

По дорозі Сем купив денний випуск газети у вуличного хлопчика, який, подивившись на його могутню постать, крикнув йому навздогін: "Хабуб" Вони з Скоттом скочили на приступку зеленого автобуса з ветхими ресорами, який зовсім перехилився набік, поки вони пробивалися всередину. Автобус страшенно кидало на жакхливій дорозі, а вони стояли у переповненому людьми проході, просякнутому запахом часнику, і Сем читав Скотту останні новини.

— Росіяни,— сповістив він,— виграли велику битву на своєму центральному фронті й знищили за один день боїв сто ворожих танків.

— Мабуть, більше, ніж ми маємо в усій пустелі,— сказав Скотт.— Значить, росіяни й самі втратили не менше ста танків. Важко повірити, Сем. Коли б ми

1 Серденько (араб.).

були в цьому певні, то навіщо б нам тоді й оцей клопіт з війною?

— Хтось минулої ночі стріляв в Амера Гусейна-иашу,— вів далі Сем.— Ну й діла! Біля його власних дверей! Вони зверху до низу були забризкані кров'ю, їй-богу! Пишуть, що Черчилль незабаром поїде до Москви. Минулої ночі англійські повітряні сили вчинили наліт на Тобрук.— Сем засміявся, підштовхнув Скотта і сказав йому на вухо: — Хлопці з загонів далекої дії, видно, в цей час саме підкладали міни в ангарах італійців і прийняли весь вогонь на свої ж голови. Цікаво, а що сьогодні робила англійська авіація?

Скотт замислився; він так був поглинутий думкою про єгиптянина Гамалю, що Семів жарт на адресу загонів далекої дії його не звеселив.

Єврей і єгиптянин величали один одного на килимі йа сіді¹. Коли б вони не були давніми знайомими, їм довелось би, хапаючи один одного за біцепси, звертатися до супротивника ще церемонніше: йа с а ' а-тель бей². Вони були виховані. Якщо хтось із них ненароком порушував правила боротьби, підставивши ногу чи з коліна взявши

супротивника в лещата, вони говорили один одному й а пашаЗ, щоб вибачення звучало найурочистіше. їх формені чорні трико блищали від поту. Друга година пополудні в Єгипті, навіть на початку осені,— мало придатний для боротьби час. Та й днина випала гаряча. Але єврей був коваль, а єгиптянин — солдат, і часом своїм вони не розпоряджались. Зросту єврей був велетенського і будовою нагадував екскаватор, а через те й діяв, неначе машина: в боротьбі він мав тенденцію краще захопити противника, а не просто кинути його додолу. Єгиптянин був присадкуватий — такий, приміром, як Скотт,— зате вік наче народився для вільної боротьби і кожную сутичку проводив впевнено й дуже красиво. Враховуючи вагу супротивника, він використовував свої руки й ноги як важелі, вдаючись до знаменитого прийому *souplesse* у стилі славнозвісного балтійця Карла Поджелло. Іноді

1 О господар мій (араб.).

2 Ваша світлість, повелителю мій (араб.).

3 О паша (араб.).

це призводило до того, що він ледве не переступав за межі дозволеного, і йому не раз указували на порушення правил; але Сем розумів, що як борець єгиптянин переважає єврея.

— Е, ні,— сперечався з ним Скотт.— Я за Маккавея.

Він мав підозру, що Сем поставив усі свої гроші на єгиптянина.

— Техніка в нього підкачала,— доводив своє Сем.— Ні коліна, ні кисті рук не працюють.

— Техніка — це ще не все, Сем,

— Вона перемагає. Перемагає!

Скотту подобалась людяна і прямодушна манера, з якою Маккавей орудував своїми величезними руками. Хоч і незграбно, зате безпосередньо. І в очах у нього з'являвся непідробний подив щоразу, коли його ривок чи залізні обійми не мали ніякого успіху. Він здивувався, коли єгиптянин гепнув його об землю, але нітрохи не стривожився. Стежити за єгиптянином було саме задоволення. Він справді володів технікою, до того ж далеко не примітивною. В його обдуманих і точних рухах було щось від вдачі самого борця. Єврей, техніка якого була незрівнянно гірша, весь час залишався самим собою, і Скотт радів, споглядаючи цю енергію, не зіпсовану ні завченими наперед прийомами, ні технічними розробками.

Майже кожен у цьому залі з дерев'яним помостом посередині й лавами навколо, де стояв важкий дух суміжної вбиральні, сам був борцем, за винятком чотирьох гречанок, які прийшли з чотирма борцями-греками. Тільки жінки й дозволяли собі голосно висміювати звитяжців на килимі — змагання мало надто сімейний характер. Глядачі зверталися до борців на ймення, давали їм дружні поради: "Нижче, нижче, Гассане!" або "Через ногу його, Віллі!"

Єгиптянин переміг. Рішення судді було справедливим. Приймавши ванну й переодягнувшись, Гассан Афі-фі й Віллі Нахум подадуться з греками випити пива й закусити мезе 1 в кав'ярню-бар "Парадіз", де греки зостануться грати в доміно і трік-

трак ще довго після того, як Віллі й Гассан повернуться на роботу. Сем коротко пояснив це Скотту, а потім запросив розділити

1 Закуска до пива з гострих солінь (араб.).

їхню компанію і подивитись, як він, Сем, грав в доміно, але Скотт показав на Куотермейна, що сидів по той бік арени й чекав на нього, щоб одвезти в абассійські бараки.

— Таїб !,— сказав Сем.— Отже, до завтра. І він пішов до своїх греків та їхніх дам.

По дорозі в Абассію на позиченому вілісі Куотермейн з обуренням запитав Скотта:

— Ви знаєте, для чого нас викликають у першу майстерню?

— Оглянути новий "шевроле".

— Так, але вони накидають на нього легку гармату. І ставлять ще таку саму на другий грузовик. Розумієте, для чого це робиться?

— Авжеж. Хочуть, щоб ми стріляли.

— Ото ж бо! Але, Скотті, це ж безглуздя! Одне діло возити винищувальні загони чи ще там когось у Тобрук і назад, розставляти пости на дорогах. Ніхто краще за нас цього не робить. Для цього ми й створені. Забираємо людей в одному місці й перевозимо в інше. Гаразд! Показуємо дорогу, прокладаємо траси... Це я розумію. Але яке ми маємо відношення до легких гармат? Вони — не для оборони. Вони годяться лише проти танків, та й то для стрільби прямою наводкою. До чого ж тут ми, Скотті?

— Треба гадати, що недаремно ж нас вливають в загони далекої дії.

— Тоді валах і, йа кептен!2 Що ще замислив Черч?

— Мені вони нічого не сказали. Надто були заклопотані смертю Бентінка.

— Вам треба з кимсь поговорити, інакше нас примусять займатися тим, чого ми робити не зможемо. Неймовірна безгосподарність! Якщо цим тупоголовим не нагадати, для чого існує загін, вони неодмінно про це забудуть.

— Що вони тупоголові, це точно,— погодився Скотт.— І, напевне, забудуть.

1 Добре, гаразд (араб.).

2 Клянусь аллахом, капітане! (Араб.)

— То що ж нам робити? — Куотермейн піддав газу й сердито помахав якомусь таксі, показуючи посторонитись.

Скотт засміявся:

— Нічого не вийде, Куоті. Я ні про що не можу прохати цих виродків. Ні про що.

— А ви й не прохайте. Ви скажіть. Вони з нами роблять дурницю...

— Кому сказати? Завели...

— Ну гаразд, то зробіть це якось... з чорного ходу. Чорнцм ходом була Люсіль Пікерінг.

— Ні!

— Чому?

— Сам не знаю чому!

— Але ж гармати й ці чортові вигадки погублять нас, Скотті! Ні за цапову душу!

— Знаю. Не бубоніть. Сам знаю. Знаю!

Вони мовчки проїхали за глинобитну стіну Абассії. Їх поглинув майдан, на якому стояли бараки. Після пустелі, після міського шуму та вуличного безладдя — автобусів, трамваїв, таксі — їм здалося, що вони потрапили з темряви в маленький, але світлий і тихий райок. Із зовнішнього світу в світ внутрішній.

РОЗДІЛ 13

— Од вас несе часником,— сказала йому Люсіль.

— Це куховарство тітоньки Клотільди,— відповів Скотт.

— Скільки вона бере з вас за пансіон?

— Уяви не маю. Вона — тітка Сема, це все, що я знаю.

— Ну що ж, доведеться й мені з'їсти часнику. По-кладу-но його в салат.

Вона чистила, різала й кришила, сидячи в модній сукні на табуретці. Кухня була стара, повітря в ній затхле; поруч чорніли примуси й оцинкована раковина. Проте її нітрохи не гнітило це велике, напівтемне приміщення. Вона вся сяяла і намагалася виграти час. Скотт ходив по кухні, стискаючи за спиною широкі тверді долоні. Вона допитала його, куди він їздив і що робив у Абассії, а потім дозволила поглянути на Джоанну.

— Непогано б вам і справді глянути на неї,— сказала вона.— Ручаюся, що дитина зараз не в ліжку, а під ним. Ліжка тут такі високі, що їй зручніше лягати на підлозі.

Скотт пройшов через вітальню, умебльовану, як у домах французьких буржуа,— добропристойно, але з вишуканою елегантністю,— й опинився в наріжній кімнаті, звідки Люсі винесла все, за винятком латунного ліжка та нічного столика, захарашеного деталями хлопчачого "Конструктора". Дівчинка, як і пророчила мати, лежала на підлозі серед хаосу тих же деталей "Конструктора" (зовсім не схожа на свою акуратну матір), заплутавшись у піжамі (точнісінько як її неохайний батько). Вона смоктала два пальці і знехотя розплющила оченята, щоб подивитись на Скотта.

— Я вже купалась,— категорично заявила вона.

— Знаю. А чого ти вилізла з постелі?

— Я не люблю стіну. Вона страшенно нудна. Скотт підняв Джоанну й поклав її в ліжку.

— Ми можемо відсунути тебе від стіни,— запропонував він і витяг ліжку на середину кімнати.

— Не сюди,— сказала дівчинка крізь пальці, яких так і не виймала з рота.— Постав мене в куток.

Він посунув ліжку через усю кімнату аж у куток, а столик з "Конструктором" переніс до узголів'я й поставив так, щоб вона могла гратися, простягнувши руки між прутів.

— Коли Естер повернеться з школи? — запитала вона.

— Скоро. На тому тижні.

— До побачення,— сказала Джоанна й гарячою ручкою міцно обняла його за шито на знак щирої любові.

Він не знав, як на це відповісти: Джоанна жила У власному, незалежному світку,

куди Скотта впускали як гостя і, похапцем приголубивши, з таким самим поспіхом виряджали геть.

— Ти пахнеш! — сказала вона йому спросоння, коли він підвівся од ліжка.

Скотт засміявся: мабуть-таки, вона жила в одному з ним світі.

— Так і мама твоя мені каже,— відповів він, причинив за собою двері й повернувся на кухню, до матері, яка, так несподівано побачивши його усміхненим, гукнула :

— А йдіть-но сюди, Скотті!

Вона підкачувала 'закіптявілий примус, а коли він підійшов до неї, підвела голову й ніжно погладила оголеним передпліччям його по щоці, бо руки в неї були в керосині.

— Ви, по-моєму, наймужчинніший з усіх мужчин, яких я зустрічала,— сказала вона.

Скотт не знав, як реагувати на її слова.

— Чому? — запитав він.

— Як чому? Просто вигляд у вас такий. Іноді здається, що вас добре потріпала негода. А іншим разом од вас надто вже сильно віє мужчиною. І тоді ви цього ніби соромитесь. Я люблю, коли люди соромляться,— заявила вона зненацька.

Вона обплутувала його своєю ніжністю, не відпускала від себе; але він порвав незримі тенета й знову став походжати по кухні, стежачи за нею, однак не пропонуючи допомогти різати овочі чи розпалити примус, бо це порушило б його становище в домі. Він почував себе в цих стінах, немов у клітці, і внутрішній неспокій тільки посилював це відчуття. А Люсіль, як навмисне, прибрала для нього такого святкового вигляду. Скотт розгулював навколо неї, ніби зовсім невимушено, навіть покуштував салат.

Потім вони перейшли в маленьку кімнату, яку вона пристосувала під своє прохолодне, гарно прибране царство — не нав'язливе, білосніжне, де всього було в міру,— тут вони мали вечеряти.

— Мене найкраще було б малювати пастелями,— якось сказала вона,— і фон повинен бути ясным, а не розпливчастим.

Ось вона й домоглася у цій кімнаті ясності: тахта, книжки, маленький шведський обідній стіл, яскраве освітлення, гарні картини, свіжі завіски й — жодного запаху, крім її власного.

Проте вигляд вона тут мала ніяк не розпливчастий і не пастельний, а просто здоровий. "У цьому ж і суть,— говорив собі Скотт.— Видно, що в неї все працює на славу!"

Вона любила попоїсти, так само як і він, але в їжі її приваблювали чистота й свіжість. Скотт, навпаки, віддавав перевагу гострим, добре приправленим стравам, до того ж йому все швидко приїдалось; він любив бамію *, яку готувала тітонька Клотільда, купував у місцевих крамничках фул² і їв його гарячим, поклавши на кусень сірійського хліба, як того разу, коли вони зайшли з Атиєю в Мускі³, шукаючи каністр, що розміром підійшли б до їхніх "шевроле".

Її вольове обличчя, строга, ніби відполірована зачіска, злегка насуплений лоб і вміння за першим бажанням миттю все це пом'якшити приковували його увагу. Він стежив за нею, а вона знала, що за нею стежать.

— Як тихо! — сказала вона йому, радіючи і наливаючись теплом.

Затяжна відповідь Скотта була, як завжди, запитанням.

— Що? — запитав він.

— Як тихо ви на мене дивитесь!

Він узявся до помідора. Розрізав його й, ретельно наколюючи на виделку, посилав у рот шматочок за шматочком. Ролі перемінились. Тепер вона стежила за ним.

Раз їхні очі зустрілися.

— Пудинг! — сказала вона, щоб зламати обопільну раптову ніяковість.

Їй це було неважко — на те вона була жінкою. Підвівшись з-за столу, вона пройшла до холодильника і принесла горнятко, в яке плеснула густих вершків. У всьому ще жив Пікерінг: сира морква, латук, молоко і тепер ось — пудинг.

— Що б ви сказали...— поважно запитав Скотт, коли вони пили каву; він сидів, як завжди, трохи суворий, трохи задуманий, спершись на стіл і стежачи за нею.— Що б ви сказали, якби я зчинив бучу навколо мінного поля Черча?

Вона відповіла не одразу:

— Тому що там загинув Пікерінг?

— Так. Але не тільки через це.

— А чому ще?

— У нас, як і раніше, погані генерали. Це стає негідною звичкою — принаймні тут, у пустелі. Колись це

1 Стручкова рослина (араб.).

2 Страва з сухих бобів, щось на зразок грузинського лобі (араб.).

3 Квартал у Каїрі, де розташований базар.

повинно скінчитись, Люсі. А може, щось мусить початись. Черч — поганий генерал. Він затягне нас у нову катастрофу. Він її уже готує,

— І ви намірились вивести Джека Черча на чисту воду?

Він прибрав руки зі столу:

— А чому й ні? Колись же це треба зробити!

— Чи не занадто пізно?

— Як пізно? Та якщо ми нічого не зробимо з нашими генералами, ми втратимо пустелю. Ніхто з нас більше ні в що не вірить, і саме через те, що командують черчі.

— Але біда не тільки в генералах, Скотті.— Вона вийшла з-за столу, сіла на тахту і враз підвелася знову, не знаходячи собі місця.— Тим більше не в самому Черчі. Що зміниться, коли ви й розвінчаєте Черча? Хіба від цього інші покращають?

Слова важко виходили з нього:

— Щодо інших — не знаю. А про Черча — можу сказати. Ми надто легковажимо такими речами. Коли Пікерінг підірвався, то я був певен, що ніколи цього не подарую. А виходить —" подарував. Ми все прощаємо і забуваємо.

— А що ви спроможні зробити?

— Не проходити мимо і не прощати! Ви подумайте,— сказав він роздратовано,— зараз вони готуються до нового наступу, і план розробляє Черч. У мене в пустелі

залишилося тільки троє моїх людей. Та хіба я можу дозволити, щоб чергова витівка Черча занапастила цих трьох людей? Знаючи, який він бездарний і небезпечний?..— Тепер було видно, що для себе він це вже вирішив.— Ні, не можу!

Вона мовчала, хоч була явно незадоволена.

— Коли ж уже цьому настане кінець, Люсі? — все дужче розпалювався він.— І що буде з армією? Цього разу, здається, Черч має намір примусити нас провести велике з'єднання у ворожі тили. Можу я повести за собою в пустелю двісті-триста чоловік, знаючи наперед, що Черч призначив їх на забій?

— Ви певні, що вони замислюють саме це?

— Ні, не певен. Я ні в чому не певен. Але схоже, що так воно й є.

— Не може бути, Скотті. Тут щось зовсім інше.

— Та хоч би що там було, а за ним стоїть Черч.

— Черч для вас став маною,— лагідно закинула Люсі.

Вона присіла біля нього, щоб трохи його заспокоїти: в голосі Скотта бриніла образа, а настрій псувався на очах.

— Послухайте, Скотті. Заради Шкерінга мені б не хотілось ніяких балачок про це мінне поле. Я не бажаю, щоб про Шкерінга згадували, говорячи про ту ганебну недбалість, яка його погубила. Нехай його знають таким, яким був він сам. Ось що для мене важливо. Киньте ви думати про Черча...

— Я повинен про нього думати. Інакше мені взагалі ні про що не захочеться думати.

— Ви нічого не вдієте з Черчем,— наполягала вона.— Вас навіть слухати не стануть. А просто виженуть. Виженуть геть! Тим усе й закінчиться. Ну хто, скажіть на милість, не знає, що поле замінував Черч і що Черч послав туди Шкерінга? Всі це знають. І всі чудово знають, що він нікудишній генерал.

— І що Філіпс — нікудишній генерал, і Аллен, і навіть Вод мін...

— Ну гаразд, нехай буде по-вашому. То що ж ви надумали — зчепитися з усіма?

— Ні. Тільки з Черчем.

— Не треба. Я вам не дозволю. І викиньте, прошу, оті злочасні міни.

— Звідки вам про них відомо?

— Мені сказав Тім Пікок. Він мене попередив.

— Він сам нічого до ладу не знає.

— Не будьте дурненьким, Скотті. Ми всі знаємо, що ви замишляєте. І боїмося за вас. Невже ви гадаєте, що ваші протести і ваші докази справлять на когось враження? Та яким чином? Не смішіть мене, Скотті.

— Ось побачите...

— Ні! — Вона злякано скочила з місця раптом збагнувши, що він не зупиниться напівдорозі, а піде до кінця, що він таки здійснить задумане, чого б це йому не коштувало, що він ось-ось уже кине на відчай душі... Це її приголомшило.— Ні! — скрикнула Бона ще раз.

— Чому ні?

— Тому, що ви потрібніші за Черча. Куди йому до вас. Господи! Ніколи ще не бачила людини, яка б так мріяла скрутити собі в'язи.

— Не собі, а Черчу.

— Собі, тільки собі! Ви можете зчинити жахливий скандал. Не знаю, що ви там затіяли... Мабуть, якусь несосвітенну дурницю! Можливо, вам пощастить стерти на порошок того Джека Черча. Але що це вам дасть?

— Я ж кажу, що треба з чогось починати.

— Але не так. Те, що ви задумали,— смішне донкіхотство.

Скотт нічого не відповів.

Люсі відчула свою безпорадність, безсилість будь-що зробити: що більше вони говорять, то настійливіше він схиляється до необхідності здійснити задумане. Вона відчувала, що він уже, власне, ступив на цей шлях. Якщо вона й далі з ним сперечатиметься, він, безперечно, зважиться на останній, безповоротний крок.

— Не будемо більше про це говорити,— сказала вона.

— Даруйте, винен.

Навіть у тому, як він вибачився, вона відчула свою поразку. Він уже переконав себе.

Тоді на допомогу прийшли сльози.

— Бачите, я зовсім розкисла,— сказала вона і вийшла.

Він не пішов за нею. Його б не здивували сльози Ейлін Бентінк — тій належало плакати, і коли б дівчина це зробила, сльози її були б виправдані. А тут вони були недоречні, й мало того, що він не розумів їх причини (знаючи, що їх проливали не в пам'ять про Пікерінга),— він відчував, що сльози ці можуть похитнути його рішучість. Не тільки в певній справі, а всю його рішучість загалом.

Ці сльози раптом неприємно йому нагадали про іншу жінку, що плакала через нього перед війною, в Суеці: там він трохи не одружився з австрійською біженкою, сміливою і розважливою дівчиною, іноді навіть грайливо-веселою. Коли він повернувся із Східної пустелі, яку досліджував для будівництва нафтопроводу, вона заволоділа ним міцно й по-жіночому, читала йому, прала його білизну і розплітала для нього довгі коси, сидячи на килимку біля його ніг. А по квітучих її щоках горохом котилися сльози. Спершу він думав, що то чисто німецький вияв туги за батьківщиною, проте пізніше збагнув, що то нестримне жадання його любові — не жалості, не співчуття, а всепоглинаючої фізичної близькості. Його це неймовірно гнітило. По суті, вона вимагала, щоб і він оддавав їй себе таким самим розквашеним від сліз, як і вона. Але Скотт на таке був не ^йатндй. їй, для того щоб кохати, потрібне було взаємне, свідоме самознищення. Він не здатний був і на це. Може, на один раз його б і стало, особливо на перших порах, але постійні стосунки такого роду були для нього немислимі: вони вживали найголовніше в коханні — відчуття піднесеності й глибокого щастя. Скотт ніколи більше до неї не повертався, навіть у думках, і за цей час ма ^се зовсім її забув.

Щоправда, з ЛюМ йому нічого було боятись. А все-таки він відчував гризоту, що викликав у неї оті несподівані сльози, хоча й не розумів, у чому його провина.

Люсі повернулась до кімнати. Ретельно вміте обличчя було рожбвйМ і свіжим. Вона витирала його рушником, кінчики волосся намокли і стали схожими на чисті деревні стружки. Вигляд у неї був життєрадісний, а поведження значно природніше, ніж до сліз. Схиливши голову набік, щоб підсушити волосся знизу, вона сміялась і жартувала з нього.

— Ви нічогосінько не розумієте, Скотті. Ну, анітрохи! — говорила вона, приховуючи за безневинним жартом тонке глузування.— Інакше я б з вами не впоралась.

Вона пригорнулася до нього й потерлась обличчям об його щоку, проте одразу ж відійшла, як тільки він незграбно й дуже несміливо поклав руку їй на плечі.

— Потім,— показала вона, кепкуючи з нього. Він зашарівся й більше ні на що не зважився.

— Чому вас прозвали "трубопрокатником?" — запитала вона, піддразнюючи його й тим самим рятуючись від гарячої хвилі почуття, що нараз прокотилась між ними.

Він сприйняв запитання з усією серйозністю.

— А чому це вас зацікавило?

— Просто хочу знати.

— То давній жарт,— пояснив він.— Перед війною я досліджував трасу для нафтопроводу від промислів у Гімсі до Каїра, через Східну пустелю. За моїм проектом нафтопровід виходив таким довжелезним, що поширилися чутки, ніби я маю неабиякий зиск, торгуючи трубами. Тоді нам цей жарт здавався дуже смішним.

— І все? — розчаровано мовила вона.— А чому ви зробили його таким довгим?

— Через гори був тільки один правильний шлях. Його я й обрав — по долинах, в обхід хребтів, бо значно дешевше тягти труби в обхід, ніж пробивати тунелі в тих диких громадях. Але армія має свої інтереси: військовим властям подобається прокладати тунелі — видно, це улюблена робота військових інженерів. Хоч це забрало б не менше п'яти років часу, в чотири рази більше коштів і в три-чотири рази здорожило б експлуатацію.

— Я знала, що ви — людина, яка вперше перетнула ту частину пустелі й гори біля Червоного моря, тільки от не розумію, для чого. Там же й досі нема нафтопроводу?

— І ніколи не буде,— сказав він.— Запаси нафти в Гімсі надто обмежені, щоб виправдати будівництво. Я знав про це за півроку до того, як закінчив обстеження траси.

— Знали? І що ж? Він знизав плечима:

— Довів свою справу до кінця.

— Навіщо ж було марно працювати?

— Правда, що марно. Але я все одно мусив закінчити.

— Чому?

— Що значить "чому"?

Вона злегка насупилась, піддразнюючи його знову. Розглянувши його зблизька, вона зненацька помітила, що під обпаленим сонцем покривом ховалось ніби вирізьблене обличчя — кожна риса чітко окреслена, кожна лінія глибока й виразна.

— От уже зовсім на вас не схоже, Скотті! Ну навіщо ви кінчали розвідку траси, коли напевне знали, що даремно працюєте?

— Мені хотілось її закінчити.

— І все?

— Та ні... Робота була дослідницька. Якщо на те пішло, єдині карти тієї частини пустелі від Червоного моря, які взагалі існують, ще тоді склали ми.

— Точніше — ви!

— Ну, нехай я.

— І тільки через це ви й довели справу до кінця?

— Ні! Мені кояче треба було її завершити, от і все. Не міг кинути напівдорозі. Дуже в неї втягся.

Вона знов повернула його думки на своє, не на ті почуття, що на мить прорвались між ними, а на те, з чого вони почали розмову:

— Послухайте мене, Скотті, дуже вас прошу, не робіть дурниць,— мовила вона схвильовано.— Ради себе ж самого!

Він підвівся:

— Ради себе самого, мабуть, мені й доведеться вступити якусь дурницю. Іншого виходу нема.

— Через Пікерінга? Але я ж вам сказала...

— Ні. Почалося з Пікерінга, а пішло значно далі. Хай навіть так — але й тоді хіба не смішно, що і кривавий Черч, і всі вони прикро вражені й засмучені смертю молодого Бентінка незрівнянно більше, ніж загибеллю Пікерінга і ще двадцяти чотирьох душ?

Він ні на що не натякав і навіть у думці не мав у чомусь її винити. Та тільки-но вихопились ці слова, він одразу зрозумів, як вона їх сприйме. Йому й на думку не спало уточнювати їх смисл чи виправдовуватись. Але між ними з цієї миті запало напруження. О дев'ятій годині вона включила радіо, щоб послухати останні вісті, й голос диктора з острова Мальти сповістив по-англійськи, що життя пораненого політичного діяча проанглійської орієнтації — Амера Гусейна-па-ші — все ще під загрозою... Убивцю досі не піймано.

РОЗДІЛ 14

Наступного ранку, щойно поснідавши, Скотт переліз через висушену сонцем, порепану глинобитну стіну з саду тітоньки Клотільди в сусідський сад. Там його зустрів дуже молодий, дуже небалакучий, дуже худий єгипетський лейтенант з дуже випещеними вусиками й зажадав, щоб він повернувся назад.

— Скажіть вашому другу, що я хотів би з ним побачитись,— звернувся до нього Скотт по-англійськи.

— Його тут нема!

— Нема? Шкода...— Скотт сів на край занедбаного курника, спокійно поглядаючи на мовчазного юнака, який усе ще чекав, не вдаючись до рішучих заходів.— Давно ви в армії? — запитав Скотт, явно відчужаючи, що має справу з небезпечним молодим фанатиком.

Лейтенант визнав запитання прийнятним.

— Три роки,— відповів він.

— Майже стільки, як і я,— сказав Скотт.— Кадровий військовий? — Лейтенант незворушно кивнув.— А ви також убивця? — запитав його Скотт.

— Йшли б ви краще до себе,— сказав лейтенант ще спокійно, але вже стривожений упертим небажанням Скотта зрушити з місця.— Англієць! — раптом з подивом вигукнув він, ніби тільки-но це збагнув.

— Навіщо нам сваритись,— не відступався Скотт, пускаючи повз вуха його образливий тон.— Скажіть йому, що прийшов англієць, і послухайте, що на це скаже він. Якщо відмовиться зі мною розмовляти — то так і буде.

Прохання теж здалося лейтенантові прийнятним; він мовчки кивнув і пішов до дверей під квітучою шпалерою. Минуло немало часу; до Скотта не долинуло жодного звуку, та зрештою лейтенант безшумно прочинив двері й сказав:

— Етфададь! 1

Поранений — високий на зріст єгиптянин Гамаль — зустрів Скотта білозубою посмішкою і міцним потиском руки.

— Етфададь! Етфададь! — повторив він басом. Він лежав на койці, що замінила в кімнаті тахту,

в чистій гімнастерці з нашивками, але нижня частина його тіла була прикрита простиралом. Гамаль запропонував Скотту випити лимонаду або склянку чаю — він щиро намагався виявити гостинність. Він давав Скотту відчуття, що цілком і повністю присвячує себе цій зустрічі, коли вже на неї погодився.

Скотт відмовлявся від пригощань, що також було ознакою ввічливості. Потім він запитав Гамалья, як той себе почуває і чи серйозне поранення. Очевидно, рани були не важкі, бо вигляд він мав непоганий.

— Еге,— думаючи про щось інше, сказав Гамаль.— Все гаразд. Навіть зовсім добре. Не турбуйтеся.

— В того, іншого, видно, стріляв вправніший стрілець,— зауважив Скотт.— І мене більше непокоїть він — Амер-паша.

1 Ласкаво просимо (араб.).

Гамаль кивнув і сказав ніби сам до себе, спохмурнівши, але без будь-якої злоби:

— Він виживе.

— Гамаль! — обережно застеріг його лейтенант. Розмовляючи, вони про нього зовсім забули.

— Це мій друг Хакім,— сказав Гамаль.— Він дуже стривожений. Через вас. А я йому кажу, що тривожитись пізно і що ховати од вас правду тепер усе одно, що намагатися ховати сонце після того, як воно вже зійшло...

Остання фраза краще звучала по-арабськи, і вони перейшли на арабську мову.

— І все ж таки, Гамаль...— ще раз застеріг його Хакім.

— Ні! Якщо хочеш когось зробити своїм другом, так і чини: роби його своїм другом,— сказав Гамаль.— Кожного роби або другом, або ж ворогом. А цей чоловік мені

— друг, інакше мене не було б тут. Ми допускаємось помилки, коли криємось від друзів.

— Я вам не друг і не ворог,— поправив його Скотт; він ще не звик до тієї переконаності, яку вкладав у все цей єгиптянин.— Мені просто цікаво — ви вже пробачте...

— Ви маєте на це право.

— Дякую,— відповів на цю великодушність Скотт.

— Нема за що,— сказав Гамаль і пообіцяв йому все розповісти, вдаючись при цьому до кучерявих арабських висловів: він з радістю розкриє йому своє серце, в якому він перед ним у боргу. Він одразу відчув, що бачить справжню людину, і хоч мусить покаятись у ненависті до англійців, проте людина — це насамперед людина.

Коли розмова ввійшла в таке русло, Хакім — мовчазний прихильник рішучих заходів — залишив їх наодинці. Тепер уже він, Гамаль, з властивою йому впевненістю в своїй правоті, сам повинен відповідати за всі фіглі-міглі з англійцем.

— Чому вас звідси не перевезли? — запитав Скотт. Гамаль помахом руки показав на свій пах.

— Я б тоді втратив оце,— сказав він недбало.

— Вам довелось обирати між цим і небезпекою бути спійманим?

— Так... можливо...

— І ви вважали за краще, щоб вас упіймали?

— Ні. Я вважав за краще покластися на вас. Я від* чув у вас друга, котрий мене не зрадить.

— Отже, ви лежите тут, оберігаючи свою чоловічу силу, через те що повірили в мою дружбу? — повторив Скотт, закрутивши химерне арабське словосплетення, в яке вклав усі свої знання арабської мови.

— Як бачите,— сказав Гамаль.— Передусім — чоловіча оила, а потім — життя. Хіба це не так? Тільки я почував себе у безпеці.

— Ви даремно відчуваєте себе у безпеці,— сказав йому Скотт.— Я ще можу вас виказати.

— Ні! Навіщо це вам? Після того, що ви для мене зробили?

Гамаль не міг знати, що для нього зробив Скотт — він нічого не знав. Він не знав, що Скотт — людина повільна, що він не одразу наважився перелізти через стіну й дізнатися, в чому тут справа. Гамаль нічого не знав.

— Навіщо треба було вбивати того політика? — запитав Скотт.

Гамаль навмисне опустил руки на простирало, щоб не жестикулювати і не підкреслювати того, що він говорить :

— Він зраджує свій народ і,— ви вже мені, прошу, даруйте,— зраджує його на користь англійців. Він найлютіший наш ворог! Народ наш запроданий такими, як він. І весь наш народ ганьбить його презирством, але руку на нього підняли ми.

— Цього мені замало,— сказав Скотт, сидючи на плетеному стільці, який угинався й тріщав під його вагою; він дивився на напівзачинене віконницею вікно крізь запилену

москітну світку.— В чому ж його зрадництво? У дружбі з англійцями?

— Так.

— А кого ви вважаєте кращими за англійців?

— Нікого.

— Ви працюєте на німців?

— Ні. Ми працюємо тільки на арабів, на єгиптян.

— А німці — ваші друзі?

— Ні! Ні! Я ніколи не бачив жодного німця. Але, пробачте, я знаю, про що ви запитуєте. Для нас нема ніякої різниці між англійцями й німцями. Ви повинні це зрозуміти. Для Єгипту нічого не зміниться — буде тут німецька чи англійська окупація. Це все одно. Ви вважаєте, що ми повинні допомагати вам проти німців?

— Ні, я так не вважаю. Але ви хочете витурити англійців, і того ж самого прагнуть німці та італійці. Вони б'ються, щоб вигнати нас звідси. Ви — теж.

Гамаль доторкнувся вказівним пальцем до своїх грудей:

— А хіба ви воюєте з німцями заради того, щоб урятувати Єгипет чи самих себе?

— Звичайно себе. Проте...

— Ви хочете, щоб англійці окупували Єгипет, га, капітане?

— В даний момент необхідність диктує, щоб ми його окупували.

— Бачите! — сказав єгиптянин і зціпив сліпучо-білі зуби, ніби для того, щоб міцніше вхопити ними свою думку.— Бачите! Кожну окупацію диктує необхідність! Точнісінько так само, як і кожен опір,— його теж диктує необхідність. І ми, і ви заплуталися в тенетах необхідності. Та все-таки ми ніколи не будемо вільні, поки ви звідси не підете. Нами правлять розтлінні політики, які зраджують націю заради вашої вигоди. Ви мусите це зрозуміти...

— Ну що ж, я це розумію.

Він був певен, що не може цього не розуміти, бо жодна людина, яка прожила в цій країні чималу частку свого свідомого життя, не могла не бачити правди. Та він і не старався затуляти на неї очі. Їхня ненависть до англійців здавалась йому закономірною; в ній не було ні злостивої упередженості, ні несправедливості, він розумів її правоту. І тепер він думав не про ненависть їхню, не про причину її — злидні та страждання народу,— не про дітей, що мерли, обліплені мухами, на сільських вулицях Гіргі, якими він проїжджав на ослі, розвідуючи трасу нових каналів, щоб бавовна обходилась дешевше. Він не думав про горе і смерть навіть тоді, коли на повну силу збагнув усю потворність феодального ладу — рабство і безпросвітне убожество. Він думав про людей, які не знали ненависті й були неспроможні до опору; про людей, які не тільки конали від голоду, але й повільно вигибали од хвороб; про людей життєрадісних від природи, але хворих, обідраних, жалюгідних. Про чоловіків, що підтюпцем бігли поруч своїх віслюків; про купку жінок, закутаних в чорне, що лузали насіння, сидячи почіпки край курного сільського шляху; про безліч дітей від восьми до чотирнадцяти років, які, дивом виживши у перші п'ять років, можуть таким самим дивом прожити ще кілька років, а потім ще кілька, поки нарешті досягнуть повноліття, вигравши в лотереї

природного відбору. Досягти тут повноліття можна тільки дивом; у думці він бачив цю країну — не її міста, сповнені глухого бродіння, а її пустелю, її поля. Він більше знав її лани бавовнику та білої квасолі, землистобуру стрічку Нілу — цього розплідника смертоносних бактерій.

Скотт не усвідомлював, чому він так легко розуміє Гамалья, він просто знав, що це розуміння зародилося в тайниках його власного життєвого досвіду, і це не мало ніякого відношення до продажних чиновників та політичних діячів — про них він навіть не думав, вони були звичні, як слина в роті.

— Ну що ж,— повторив він.— Я розумію.

— І, мабуть, чимало англійців розуміють наше становище,— сказав Гамаль.

— Очевидячки, так.

— Тоді чого ж вони мовчать?

— Війна. В першу чергу треба розв'язатися з головним,— одразу ж відповів Скотт, бо цей бік справи — єгипетський — його зараз мало цікавив. Він мав до Гамалья свої запитання, на які йому треба було дістати відповідь.— Скажіть,— запитав він,— чого ви сподівалися досягти вбивством однієї людини?

Єгиптянин відчув, що для Скотта це питання дуже важливе.

— Передусім — це не просто "одна людина". Він представляє багатьох людей.

— І все-таки, чого ви могли досягти, вбивши одну людину?

Єгиптянин ще далеко не так зміцнів, як йому здавалось. Він прихилився до стіни, обличчя його знекровилось, рот напіввідкрився, дихання стало важким.

— Нам треба було діяти...— почав він.

— Може, мені краще піти? — запитав Скотт.

— Ні. Нічого.

Скотт почекав, поки Гамаль трохи перепочине.

— З чогось же треба було почати,— сказав нарешті єгиптянин.

— З якоїсь однієї людини? — допитувався Скотт,

— Так... так нам здавалось. Аби почати! Ви не можете собі уявити, що значить бачити довкола себе саму безнадію: пригнічення духу, процвітання продажності... Бачити все це на кожному кроці. Бачити на власні очі! І от ми вирішуємо покласти цьому край. Вирубати весь цей ліс запродавства й гноблення. З чого ж нам почати, як не з найпершого, найбільшого дерева? Початок пробуджує надію на майбутнє. От ми й почали...

Він знову задихався.

Але Скотт був нетерплячий:

— І що ж?

— Убивством однієї людини ми сподівалися застерегти інших, налякати інших, зашкодити іншим продовжувати нашу ганьбу. Ми сподівалися піднести дух нашого народу, спонукати його до боротьби.

В затемненій віконницями кімнаті запала мовчанка.

— Вам, певне, ніколи не доводилось відчувати розпачу,— сумно промовив

египтянин.

Замість відповіді Скотт тільки закинув назад голову.

— Англійцям не доводиться карати зрадників. Їх ніхто не зраджує...

— Ох!..— Скотт глибоко зітхнув, а потім беззвучно розсміявся.

— Нас примусив діяти розпач, капітане... Цього англієць теж не зрозуміє.

Скотт обернувся, щоб подивитись на єгиптянина: йому здалося, що той втрачає свою переконаність, свою силу.

— А тепер у вас погано на душі через те, що ви зазнали невдачі? — запитав його Скотт.

— Навпаки,— відповів Гамаль.— Коли я дізнався, що Амер Гусейн-паша не помре, я був щасливий. Бо я вже зрозумів, що ми повелися неправильно.

— Неправильно було в нього стріляти? — вражено перепитав Скотт.

— Атож. Нам не можна ставати на такий шлях.

— А який же шлях ви оберете?

— Послухайте,— сказав Гамаль.— Коли я тікав тієї ночі, мене переслідували крики, стогін і благання про допомогу. Все одно, хто благає допомоги,— навіть такий, як він. Я чув тільки це, і більш нічого. Коли я зрозумів, що поранений і не можу вийти з машини, мені теж захотілось волати про допомогу, і я одразу відчув, що допустився помилки. А потім прийшли ви, і я зненавидів вас; так, я зненавидів вас за те, що ви мені допомогли; та скоро, дуже скоро я прозрів. Розумієте?

— Ні. Не розумію.

— Хвилинку! Хвилинку! Тієї самої ночі я був мац-же непритомний, але мене мучив біль від ран і груди розривав якийсь страшний неспокій. Я лежав тут у темряві, знадвору мене оберігав мій друг Хакім, а я запитував себе: "Чи ти правий, Гамаль?" І відповідав: "Тебе спонукала віра справжнього патріота, Гамаль!" — "Так, але хіба вбивство людини — єдиний шлях до нашого порятунку?" І відповідав: "А що ж нам залишалось робити?" І тут я звернувся до себе з найголовнішим запитанням: "До чого схиляється твій дух, Гамаль? Нехай піде в небуття той, кого не повинно бути, чи нехай прийде той, хто повинен прийти?"

Скотт дивився у сад, на глинобитну стіну, осяяну сонцем. У кімнаті стояли прохолодні сутінки, а за вікном, у зарослому дворіку, струмувала сліпуча теплінь. Там було краще. По сухій і твердій єгипетській землі пробігали легкі тіні. В'юнка бугенвілея на шпалері вкрилася пилом, висохла і, здавалося, сама цвірінча-ла — так багато сиділо на ній горобців.

— Тієї ночі я знайшов єдину відповідь,— сказав Гамаль.— Ми мріяли про велич нації. Ось те, що повинно прийти.

— А як же з необхідністю? — нагадав йому Скотт.— На вбивство ж ви тоді йшли теж за необхідністю?

— Ні! Ні! Тієї ночі, сповненої мук і каяття, я зрозумів: краще творити те, що повинно прийти. Краще починати, ніж кінчати. Незрівнянно краще віддавати сили новому, ніж руйнувати. Краще прокладати шляхи, ніж марно знесилюватись духом,

ведучи боротьбу із злом засобами, які воно ж і породило.

— Все це справедливо,— сказав Скотт і знову закрутив арабську словесну в'язь: — Однак хіба ви коли-небудь чули, що можна засмажити яечню, не розбиваючи яєць?

— Звичайно, ні! — радісно вигукнув Гамаль, ніби давно вже чекав такого глибокого одкровення.— Але про що ви думаєте, коли розбиваєте яйця? Про знищення яєць? Чи про приготування яечні? Знищення яєць — дія другорядна, випадкова.

— А проте — необхідна,— наполягав Скотт. Єгиптянин навіть сів.

— Це ви, англієць, виправдуєте вбивство?

— Ні, вбивство — це по вашій лінії, а я тут ні при чому.

— Але ж ви зводите його в принцип! — сказав Гамаль.

— Ні. Є інші шляхи знищити людину, не обов'язково її вбивати.

— От уже справді англійське мислення! — вигукнув Гамаль. Слово "англійське" він сказав по-англійськи.

— Якщо ви каєтесь, що були вбивцею,— запитав його Скотт,— то що ж ви пропонуєте робити тепер, аби врятувати вашу країну від проклятих англійців?

— Ми знайдемо правильний шлях боротьби. А ви патріот, капітане?

— Навряд.

— Чого ж ви воюєте за батьківщину?

— У війні важливо, на чиєму боці правда,— відповів Скотт.— Зараз правда на нашому боці.

— Хіба цього досить?

— А чого ж ви ще хочете?

— Сердечного трепету, коли думаєш про вітчизну.

— Я прожив більшу частину свого життя далеко від неї.

— Тим більше!

— Це тюрма, камінний мішок, повітря там чорне від диму. А народ...

— Ваш народ! Який же він є, ваш народ, капітане?

— Хто його знає...— відповів Скотт.— Про бедуїнів, про чотири племені горців з берегів Червоного моря, про фелаків Гіргі та пастухів-сенуситів і я можу розповісти значно більше, ніж про англійців.

— А де ж ваше чуття спорідненості, капітане?

— Його немає, Гамаль, воно мертво. Ми, англійці, всі стали один для одного чужаками. Чуття спорідненості між нами померло. Чуття братерства зникло без сліду.

— Тоді я не розумію, чому ж ви воюєте?

1 Члени мусульманського релігійно-політичного ордену, що виник у Мецці 1837 року.

—• Я вже казав вам: тому, що ми праві, а вони — неправі.

— Але ж ви знаєте, що й англійці також неправі!

— Неправі?

— Послухайте! — вів далі Гамаль.— Невже вам треба розтлумачувати, що англійці бувають різні — і гарні, й погані? Що в кожного з вас у душі теж іде боротьба, що

правителі ваші правлять, а народ страждає...

Скотт розвів руками:

— Людина не може ненавидіти свій народ, Гамаль.

— Не може. Але англійці мусять зрозуміти, яке зло вони чинять іншим. Ви повинні розібратися, в чому це зло, і вирішити більше його не робити. Нація завжди поділяється на тих, за ким правда, і тих, за ким кривда. Носієм правди, як правило, виступає народ, а носієм кривди — його правителі. Але ніхто з англійців не розуміє, яке зло вони чинять...

— То й ненавидьте їх, як можете, Гамаль...

— Я міг би сказати, що ненавиджу англійців усім своїм серцем, що я зневажаю їх і накликаю на їхню голову всілякі нещастя за те, що вони експлуатують, розбещують і винищують нас; проте в глибині душі я відчуваю, що захоплювався б ними, коли б тільки міг їх збагнути — народ, звичайно, а не правителів. Чому так важко проникнути в душу англійця, капітане?

Скотт підвівся, збираючись іти, бо єгиптянин знову зблід і говорив дуже повільно, з перервами, судорожно хапаючи повітря розкритим ротом; проте він не бажав відпускати від себе Скотта.

— Ви ніколи нас по-людському не зрозумієте,— сказав йому Скотт.— В душу англійця важко проникнути навіть нам самим. І особлцро нам. Ми не поділені на правителів і тих, кими правлять. Ми просто відгороджені один від одного глухою стіною — кожен живе сам по собі.

— Що ж вас роз'єднує, капітане?

— Коли б я це знав, я відповів би вам на те, що вас мучить. І мене теж.

— А що вас мучить, капітане?

— На вашому місці, Гамаль, я знов повернувся б до вбивства з-за рогу.

— Ви говорите це, аби я вірив, що ви мене не викажете?

— Я ще можу вас виказати,— відповів йому Скотт,— І вам би не завадило убезпечити себе від цього,

— Ми про це думали,— сказав Гамаль, коли Скотт рушив до дверей.— Хакім збирався вас застрелити.

Скотт засміявся і сказав, що він їх розуміє.

— Отже, тепер ви хочете заплутати й мене в свої тенета необхідності?

— Я заборонив йому вбивати, капітане. Надто довго я тут пролежав, слухаючи голос, що волав про допомогу. Ніколи я більше не погублю людини, не вчиню насильства навіть з необхідності.

— А як Хакім! Він ще й досі не кинув наміру мене застрелити?

— Ні. Він досі вірить, що коли ви — справжній англієць, то обов'язково зрадите нас. Та поки це залежить від мене, ви в безпеці, капітане. Я вірю в людей, навіть якщо ці люди — англійці.

Скотт знову засміявся й пішов, обмінявшись з ним найвишуканішими арабськими люб'язностями і вислухавши голосні запевнення в братній любові, немислимі по-

англійськи.

Однак по-арабськи Скотт розумів їх чудово.

РОЗДІЛ 15

Вночі Скотт почув, що Гамалю вивозять. Він стояв на маленькій площадці цегляних сходів, і до нього долинали човгання ніг та приглушена сварка. Місячне сяйво було схоже на мильну воду. Скотт чув, як півго-лосом розпікав когось лейтенант Хакім, як метушився біля свого пацієнта незадоволений лікар. Інших він не знав, проте здогадувався, що це люди незграбні: вони вчотирьох не могли підняти Гамалю, тоді як Скотт піднімав його сам. Грюкнули дверцята машини, і по звуку, з яким вона від'їхала, Скотт упізнав, що Гамалю повезли на півтонному "шевроле" єгипетської армії.

Після сніданку, коли по нього на вілісі заїхав Куотермейн, щоб одвезти його до Пікока (сьогодні Скотт мав одержати нове призначення), він помітив на вулиці двох невідомих людей, які ретельно оглядали "тополіно" Гамалю.

— Подождіть,— сказав Скотт Куотермейну, який поставив свою машину за "тополіно".

— А що таке?

— Я хочу подивитися, що вони роблять,— стиха промовив Скотт.

— Хто?

Скотт кивнув у бік незнайомих. То були двоє єгиптян в чистих костюмах і добре випрасуваних сорочках, з вигляду — чиновники державної служби, напевне, з поліції. Зазирнувши у вікно замкненого "тополіно", вони відійшли, але один з них старанно причинив ворота в сад Гамалю: вони там явно йже встигли побувати. Поводилися ці люди надзвичайно скромно.

— Поїхали,— сказав Скотт Куотермейну, коли поліцейські зникли з очей.

— Чого їм тут треба? — нетерпляче запитав Куотермейн.

— Вони шукали єгиптянина, який стріляв у Аме-ра-пашу,— пояснив Скотт.— Вбивця живе в цьому домі.

— Звідки ви знаєте?

— Я його туди заніс; він був поранений в пах.

— Господи! То оце так вони його знайшли?)

— Вони його не знайшли. Друзі забрали його звідси цієї ночі.

— А ви повідомили поліцію, що він був тут? — запитав Куотермейн, забувши, що вони виїхали на вулицю з великим рухом, і різко гальмуючи, аби краще розчуті відповідь.

— Бог з вами, звісно, ні! — відповів Скотт.— Навіщо я стаю би про це повідомляти?

Куотермейн зовсім зупинив віліс:

— Невже ви свідомо переховували вбивцю?

— Ні, я його не переховував. Я знав, де він, тільки й усього.

Куотермейн не вірив тому, що чує:

— Ви знайомі з тим чоловіком?

— Так. Учора я з ним розмовляв. Чого ви зупинились? Мені треба швидше до

Шкока.

— Та нехай йому всячина, вашому Пікоку! А чому ви не передали вбивцю до рук поліції?

— По-вашому, я повинен був це зробити? — не запитливо, а обурено сказав Скотт.

— Повинні? Та ні! Я зовсім не вважаю, що ви були повинні це зробити. Але ж то я, Скотті. А ми говоримо про вас. Чому ви не виказали його поліції?

5 Дж. Олдрідж

129

— Давайте їхати,— озвався Скотт.— Мені треба до Пікока.

Куотермейн зрушив машину з місця й одразу шарахнув убік, ледве не наскочивши на ослика з візком, навантаженим цукровою тростиною. Листя хльоснуло по вітровому склу так, що обом довелося пригнутись.

— Обережніше,— сказав Скотт.

— Не лякайте мене,— огризнувся Куотермейн.— Що вас примусило взяти під захист убивцю, капітане Скотт? Цього я не второпаю...

— І не треба,— заявив Скотт.— Все одно не зрозумієте.

— Гаразд. А ви хоч натякніть.

— Знову трохи не збили віслюка!— сказав Скотт, коли вони зробили одчайдушний віраж навколо ще одного візка.— Вдарте одного як слід, тільки кінчайте з цією розвагою! Нікому ні слова, Куоті. Гаразд?

Куотермейн з подивом похитав головою:

— А ви знаєте, куди його повезли друзі?

— Ні.

Куотермейн обережно зиркнув на нього. Він не вірив Скотту і тому ще раз похитав головою. Скотт навмисно дивився просто перед себе, низько насунувши на великий лоб кашкета. Не обертаючись до Куотермейна, він тицьнув рукою вперед і сказав:

— Дивіться, куди їдете. Бо ще заженете нас на той світ.

Скотт не знав, хто його ознайомить з новим планом Черча: Пікок, сам кривавий Черч, котрийсь із радників генерала Уоррена (який-небудь банкір або торговець віскі) чи молодший лейтенант-гвардієць — зв'язковий, штабний або чийсь ад'ютант. Інакше кажучи — один з чиновників з безпрограшним званням.

— Вони всмоктують свої звання з молоком матері,— скаржився колись Пікерінг. За це він прозвав їх "сисунками".

Скотт не чекав від цієї зустрічі нічого доброго; він уже не раз одержував інструкції від різних "сисунків". Якось однієї білої ночі в пустелі, коли вони пережидали, намацають їх чи ні прожектори двох патрульних машин з німецького військового аеродрому, Пікерінг одне по одному перебрав у пам'яті всі слова, що їх сол-

дати перетворили на глузування. Найбільш двозначним і зневажливим з них стало слово "розвідка".

Скотт згадав про це, подумавши, що, мабуть, саме штабісту з розвідки доручать довести до його відома, яку роль відведено йому в черговій витівці кривавого Черча. Він

поскаржився на це Куотермейну, але той, вловивши в словах Скотта гіркоту, звинуватив його в сліпій упередженості.

— Чим він винуватий, той розвідник?— бурчав Куотермейн.— Візьміть найкращого штабіста — молодшого офіцера, капітана, майора, тупоголового генерала,— навіть цей не такий вже й поганий на своєму місці, у звичайних замовах,— і пошліть його в Каїр, дайте йому ремінний стек, спеціальні чоботи для пустелі, купу приятелів, повний гараж автомобілів, при звичайте його до щоденних провалів на фронті, поставте над ним начальника, який хоча й несосвітений дурень, та зате по-панібратському кличе його на ім'я,— і що з цього вийде, Скотті? Поступово ваш штабіст стане вірити, що так воно й треба. Всі вони в це вірять. В каїрську помийну яму попадають і непогані люди, але рано чи пізно вони теж починають в це вірити. Посада, місце перетворюють їх на ніщо.

— Все одно мені гидко одержувати від них завдання,— сказав Скотт.

— А знаєте,— заявив Куотермейн,— адже й Пікерінг також був "сисунком".

Скотт не став сперечатися з ним щодо Пікерінга.

Пікок був радий його бачити. Пікок розмовляв з ким шанобливо, ніби Скотт нараз став неабиякою персоною серед військових кіл.

— Вас бажає прийняти сам старий Уоррен,— Пікок радів за Скотта, вважаючи цю зустріч надзвичайно важливою для нього. Пікоку все вже було відомо.— Пішли діла, Скотті!— сказав він і провів Скотта до Уоррена.

Генерал Уоррен сидів за письмовим столом, поклавши перед себе негнучку ліву руку і злегка навалившись на неї, ніби цілюся з пістолета; він знехотя позирав на Скотта і весь його вигляд свідчив, що йому явно не по собі. Відпустивши Пікока, Уоррен підвівся й прочинив вікно рівно настільки, щоб було чим

5*

131

дихати ще одній людині, а потім прихилився спиною до рами, опустив ліву руку вздовж тіла, мигцем зазирнув Скотту в очі й одразу ж перевів погляд униз, йому на ноги.

— Ви коли-небудь вивчали Джеба Стюарта, Скотт?— питав він.

— Американця?

— Так. Його книгу про кавалерійські рейди.

— Ні, сер. Спеціально не цікавився.

— Звичайно, він для нас не такий уже й переконливий приклад. Ми ніколи не практикували партизанських наскоків у буквальному розумінні цього слова. Гадаю, що, строго кажучи, партизанам треба діяти на своїй території, тільки тоді вони справжні партизани. Як-от у росії. Коли ви читали Толстого, то напевне запам'ятали Денисова. Оце ідеальний тип партизана. Неперевершений образ! Пробачте, Скотт. Можете стояти вільно. Якщо бажаєте — сідайте.

Генерал знову подивився на нього, тепер уже пильніше. Схилювшись над столом, він перегортав папери в якійсь папці.

— Добре працюєте, Скотт. Мені раніше якось усе не випадало нагоди підбити підсумки, а тепер я проглянув вашу справу. Дещо тут просто вражає. Я знав Пікерінга. Я, звичайно, не спеціаліст у вашій галузі, хоча й служив на кордоні; щоправда, служба наша скоріш нагадувала полювання на вепрів, аніж воєнні дії. Смішно згадувати, але ми саме й провадили воєнну підготовку, полюючи на вепрів.

Скотт не раз бачив американські фільми, в яких показували таке полювання; він знав, як виходять на кабанів із списками. А тепер ось перед ним сидить постарілий бенгальський улан — невеселий чоловік, що з кожним днем стає дедалі сором'язливішим і втомленішим. Усе своє життя він щось охороняв. Присвятивши себе з ранньої юності охороні далеких кордонів, він і сам з часом перетворився на неприступну фортецю — на величезні сірі плити Вазірістану й вузьенькі стежки похмурих ущелин Белуджистану — кам'янистих, голих, непрохідних. Таким був світ Уоррена, куди ніхто не мав ходу. Але десь за цією сірою твердиною повинні ж були ховатися й залиті місячним сяйвом долини ВГашміру чи широкі тихі луки Пакистану? Можливо. Проте Уоррен дорожив тільки своєю неприступністю^ він чіплявся за неї усім своїм еством і нізащо не міг від неї відмовитись. Та зараз, мабуть, уже й для нього настав час просити перепочинку — він так стомився від самотності на своєму сторожовому посту.

— Вам подобається військова служба, Скотт? Як професія.

Скотт сперся рукою на нефарбований сосновий стіл, завалений тижневою порцією всіляких документів, випущених британською армією. Стіл угинався від тяжких зусиль англійців прикрасити становище на фронті.

— В якійсь мірі так, сер,— відповів Скотт. Він не був у цьому впевнений.— Хоча б тому, що я прагну знати те, що роблю. Очевидно, як і всі люди.

— Авжеж. Справедливо. Однак ви, мабуть, не вважаєте військову службу своїм покликанням.

Скотт чекав, що буде далі. Генерал Уоррен, здавалося, також чекав, ніби вже звільнився від тягара провадити бесіду, цілком зваливши його на Скотта, від якого тепер усе й залежало. Та Скотт був неспроможний нести цей тягар. Він ще не збагнув, до чого хилиться розмова.

— Ви воюєте в пустелі з самого початку?

— Так, сер.

— Гадаю, що Пікерінг багато в чому покладався на вас. Багато в чому!

— На всіх нас, генерале. Це був його стиль роботи. Він ставив перед нами завдання. Ми завжди знали, що робимо, і через те все йшло успішно. Такий підхід до справи влаштовував нас усіх.

Уоррен сів, важко відкинувшись на спинку стільця, й замислився, ніби щось пригадуючи; але він і досі уникав очей Скотта. *

— Так і ми намагалися робити спочатку,— промовив він, сумовито хитнувши головою.— Перші дні війни в пустелі були справді незвичайні. Та вже й тоді ми терпіли від безпорадності адміністрації в тилу і від нестачі фронтового спорядження. Польових

військ також було малувато. Генерал і чотири штабних офіцери. А коли ми збили сяк-так мотомеханізовану групу — попередницю нинішньої Восьмої армії,— у нас не було жодної служби: ні саперів, ні зв'язку, ні інтендантства, ні транспорту, ні санітарних частин, не було навіть снарядів.. Коли війна почалася, нам дещо підкинули, проте всі наші броньовані сили склалися з кількох допотопних броньовиків. Чи знаєте ви, що тривалий час ми не мали в Єгипті жодного патрона до важких кулеметів? Коли б Граціані одразу ж, як тільки Італія оголосила війну, пішов на Мерса-Матру з усім, що мав під руками, нам давно вже настав би кінець. Навіть якби ми воювали проти самих італійців. Нас врятував Уейвелл.

— Так точно, сер!— Скотт обожнював Уейвелла. Його обожнювали всі.

— Він був народжений для такої війни. Сам Уейвелл — людина нерішуча. Так, Скотт, дуже нерішуча. Але в нього було три чудові якості : наступальний дух, здібність обманювати ворога і вміння маневрувати. Можна сказати, що він вигнав італійців з Кіренаїки, наступаючи, маневруючи й на кожному кроці обманюючи їх. В безпосередні сутички з ними майже не встрявав. Оце справжнє мистецтво війни. Боїв не повинно бути. Якщо ми починаємо бій, значить, на превеликий жаль, нас спонукала до цього необхідність. Значить, ми не маємо іншого виходу. Би мене розумієте?

— Розумію,— сказав Скотт просто, бо й сам Уоррен не відчував тепер скованості. Він говорив плутано, але цілком невимушено.— Тільки даруйте, сер, я не можу вбагнути головної вашої думки.

Їх перебили голоси, що долинули в кімнату крізь прочинене вікно з дункого, мов колодязь, двору. Пройшли дві молоді жінки — військовослужбовці, і їхні різкі дисканти пурхнули вгору, мов пересохлі пушинки бавовнику в гаряче небо.

— І ви туди пішли?— запитала одна.

— Так, тле це було жахливо!

— Невже?!

— Правда. Вони все зробили навпаки.

— Та ні!

— Їй-богу! Вони все змішали!

— О,тоді це справді жахливо.

— Я ж і тсажу — кошмар! Але довелось удавати, ніби мені це смішно.

— А що вони говорили?

— Що ж вони могли говорити?

— Чому ж ви їм нічого не сказали?

— А що я могла їм сказати?

Голоси віддалились,, і Сіюттг аг, Уорреном: раптом усвідомили, що мовчки прислухалися до чужої розмови, чекаючи, поки вона скінчиться. Так пшде б>уває, коли бачиш* як вулицею біжить людина: несвідомо зупиняєшся Ш чекаєш, чи пощастить їй догнать автобус.

Проте, вслухаючись в чужий діалог вошж загубили нитку власної розмови.

— Пробачте, Скотт,— сказав Уоррен.— Мені хотілося хоча б побіжно торкнутися

загальних передумов. Але головне — я тепер знаю як ви працюєте. Здається, ви почували себе цілковитим господарем у пустелі, зайнятій ворогом, і ніколи не вступали в бій,, якщо не зважати на дрібні сутички. В бойових діях ви не брали участі.

— Тільки раз, генерале.

— Он як?

— У Джало, коли загинув Пікерінг.

Скотт глянув на Уоррена і з подивом віданачив^ що генерал дивиться йому просто у вічі, не відводить погляду — три, чотири, п'ять секунд — і злегка похитує головою.

— Випадок у Джало справді був трагічним і грубим недоглядом. Може, я одиш знаюг якою трагедією він бук*— з сумом тробурмшшш Уоррен.

— Миг всі це знаємо у— сказав йому Скотт.

— Навіть так:~1.. Але зарази я не нро^ це,— стиха мовив Уоррен.— Ввдтовідалівняістю і особливо відповідальність військового командира, прижушсає право на помилку в п'ятдесяти випадках із ста. Ми? змушені визнавати можливість помилки, Скотт.

— Так. точно, сер.

Скотт розумів, що тут ніколи не зможе виступити з обвинуваченнями проти кривавого Черча, і мета, яку він собі поставите,, вислизає у нього з? рук. Він не міг ні затаврувати, ні вбити, не міг показати своєї ненависті і зневаги — все це раптом здалось йому жалюгідним після розмови з Гамалем-терористом, що діяв від імені цілого народу.. А Скотт, намірившись нещадно викрити кривавого Черча, гостро відчув, що він залишається тільки самим собою*. Гамаль зіпсував йому все.

— Питання ось у чому,— сказав Уоррен; він підвівся, пройшовся по кімнаті й став біля стола поруч Скотта, нахмуривши чоло> і вдивляючись у стіну навпроти,—чи є у вас певні правила, за якими ви дієте? Як ви їх собі уявляєте? Як ви їх застосовуєте на ділі?

— В пустелі?

— Атож. Маючи на увазі, що вам доводиться виконувати завдання переважно на території ворога, в його глибоких тилах... Яку ви обираєте тактику?

— Ми свідомо уникаємо будь-яких ускладнень,— сказав Скотт.

— Т\$к, але ви ускладнюєте життя ворогові.

— Ще й як! Проте ми рідко ставимо собі це за мету. Ми або вивчаємо нові маршрути, або намічаємо зручні траси, або патрулюємо дороги, або просто розвідуємо, як далеко можна пройти у ворожий тил, щоб виявити вразливе місце... розрив у нього в обороні. Перед топографами ніколи не ставилося завдання затівати бої. Ми проводимо людей, куди треба, а потім виводимо їх назад. І правило в нас завжди одне — нас не повинні викрити.

— Добре, але як ви цього досягаєте?

— Використовуємо профіль місцевості, знаємо пустелю краще за ворога, добре маскуємось, не забуваємо про досвід минулого, передбачаємо...

— Ага! Передбачаєте! Ось про це я й подумав. Читаючи звіти про ваші операції, я

дійшов висновку, що найважливіше в них — це передбачення. Ви згодні?

— Ні, сер. Я б сказав, що найважливіше в нашій роботі — це доскональне знання своєї справи, інакше кажучи — розуміння того, що ми робимо.

— А хіба доскональне знання справи не включає в себе передбачення?

— Звичайно, і в дуже великій мірі. Однак передбачення нічого не варте без упевненості в тому, що ти знаєш свою справу. Кожна людина повинна вміти застосувати до діла свої передбачення. В цьому й полягав талант Пікерінга. Він умів добирати людей і використовувати їх там, де вони показували себе якнайкраще. Якщо людина мала до чогось хист, Пікерінг виявляв у неї цей хист і пускав його в хід. Ми могли в усьому покладатись один на одного...

— Чудова теорія, Скотт. Проте далеко не універсальна. Годиться, коли у вас двадцять чи тридцять чоловік і ви знаєте кожного з них. Але непридатна для армії в цілому. До того ж вона здійсненна тільки тоді, коли у вас вільні руки,—а ми завжди давали Пікерінгу повну свободу дій. І нездійсненна, коли ви не маєте цієї свободи, як не має її командуючий армією.

Скотт не став нагадувати йому, що Пікерінг сам одвоював собі "свободу дій". В цьому й полягала різниця між ним та іншими. Коли б він дослужився до командира дивізії, він завоював би її і там. А піднявся б ще вище, бодай аж до самої верхівки,— все одно не відступився б од віри в те, що найбільша цінність у світі — людина. Він доводив би свою правоту всім, хто його оточував, і всюди, куди б не завела його невгамовна пристрасть воювати з усяким начальством.

— Скільки у вас залишилося людей? — запитав Уоррен.

— Один офіцер та два солдати.

— І все? Чому так мало?

— Після смерті Пікерінга нас ні разу не переформовували.

— Шкода! А що ви скажете, Скотт, коли вам дадуть двісті солдат?

— У шляхово-топографічний загін?

— Ні. Для виконання особливого завдання, що дасть вам нагоду розширити ваші погляди на те, як важливо знати свою справу і вміти передбачати.

— Цих людей треба кудись провести, генерале?

— Ні. Вони будуть у вашому розпорядженні. Мені подобається, як ви працюєте, і я гадаю, що тут ви зможете себе показати. Поки що я не можу точно назвати мету операції, але люди будуть підпорядковані безпосередньо вам. З ними треба буде непомітно зайти дуже глибоко у ворожий тил; там доведеться наразити їх на серйозну небезпеку, а потім привести назад.

— Дозвольте запитати, сер, на яку саме небезпеку?

— Поки що не можу вам-сказати. Але це буде важлива відтяжна операція, тактичний маневр з метою обману ворога. І тільки-но ви з'явитесь у призначеному місці, як опинитеся в небезпеці, в дуже великій небезпеці. Але водночас із цим мають статися деякі події, і генерал Черч зможе одвести від вас удар.

— Генерал Черч?

— Так, генерал Черч...

— Дозволено мені, генерале, вирішувати: йти чи не йти на це завдання?

Уоррен помовчав хвилину, не дивлячись на Скотта; він був здивований. *

— Гадаю, що так. Я б не став доручати таку операцію людині, яка цього не бажає. Вона надзвичайно ризикована. Так. По-моєму, цілком справедливо буде надати вам право вибору. Біда в тім, що я більше нічого не можу вам сказати, операцію до кінця ще не розроблено. Генерал Черч зараз уточнює деталі. Вам доведеться завершувати цю роботу разом з ним. Він керуватиме операцією. Але передусім мені хотілося самому з вами поговорити™.

— Дякую, генерале.

— Га? Ну, звичайно, звичайно... В кожному разі попрошу вас зайти до мене завтра й сказати, що ви надумались: так або ні. Вибір залишаю за вами.

Скотт виструнчився, готуючись іти:

— Скажіть, генерале, це якийсь рейд? Мене цікавить, чи треба нам буде стикатися з ворогом.

— Ні. Такої мети не ставиться. Головне — ввести ворога в оману. Але ви будете належно озброєні на той випадок, якщо все-таки на нього наскочите. Коли говорити в загальних рисах про те, що від вас вимагається, то найкраще це можна висловити вашими ж словами: чудове знання місцевості, добре маскування, досвід проведення таких операцій, розуміння того, що ви робите, а головне — передбачення.

Скотт щільно натягнув на голову кашкет:

— Пробачте, що я запитую про це, генерале... То для цієї операції ми намічали трасу, коли загинув Бентінк?

— Гм... Тоді? Ні! Боюся, що від тієї операції нам доведеться відмовитись.

— Зрозуміло, сер.

— Уся біда в тому, що Роммель встиг оточити себе міцною лінією протитанкової оборони. Тепер він готовий до зустрічі з нами. Через це нам довелося дещо змінити плани. Але гадаю, що ця невдача...

— Не в тому річ, генерале,— з раптовою гарячковістю перебив його Скотт.— В пустелі кожен повинен знати, що й для чого він робить. Коли ми цього не знаємо, ми губимось, і користі з нас — ніякої.

Уоррен важко зітхнув:

— Я розумію вас, Скотт. Але зараз іде гра, гра на вичікування. Ми сподіваємось усе це змінити. Цього разу ми можемо надійно відрізати Роммеля од його тилів. На це ми й покладаємо надії. Саме на це*

Скотт віддав честь. Але Уоррен затримав його ще на хвилину, і Скотт раптом помітив, що Уоррен до нього ледь-ледь посміхається,— він мало не відкрив перед ним своїх кордонів,— звичайно, в тій мірі, в якій він був спроможний це зробити. Генералові подобався Скотт, а Скотт підсвідомо відчував, що і йому подобається Уоррен. Та ця взаємна симпатія не мала виходу, їй заважала ніяковість. Скотт відчинив двері. Інтимність обстановки була порушена, їх могли побачити, і Уоррен негайно повернувся

до свого стола, так більше ні слова й не сказавши. Скотт якусь мить вагався на порозі: його поривало зламати свої власні кордони, розкрити серце перед цим сором'язливим чоловіком, Але він почув схвильований голос Гамалія: "А де ж ваше чуття спорідненості, капітане?" І свою відповідь: "Його немає, Гамаль, воно мертве".

РОЗДІЛ 16

Коли Куотермейн сказав йому, що Атия так і не з'являвся в Абассії, щоб пройти обов'язкове навчання по стрільбі з легкої гармати, Скотт подався в саманний будиночок перевірити, в чім там справа. В хаті було темно, її мешканці плакали: дряхлий глава родини, який так самовіддано ростив і виховував своїх малолітніх дітей, був тяжко хворий — очевидно, при смерті.

Жоден лікар у Каїрі не поїде в такий район і не стане робити послуги такій родині, але Скотт умовив військового лікаря з госпіталю в Геліополісі порушити неписаний закон і оглянути хворого єгиптянина. Лікар був біженцем з Югославії, що добровільно вступив у британську армію; він пішов із Скоттом, бо на нього цей закон не поширювався; —цей не єдиний тут неписаний закон був суто англійським, а лікарю надто довго і різнобічно доводили, що тільки англійці здатні поважати закони. От він і поплентався слідом за Скоттом в безнадійній сумній покорі, відчуваючи себе страшенно чужим у цьому царстві суворого англійського догматизму.

Він оглянув Абду Еффенді, який лежав на залізному ліжку, і вийшов з Атиєю в передню кімнату, де їх чекав Скотт.

— Вони самі йому нашкодили,— сказав лікар Скотту.

— Чим же?— запитав Скотт. Атия кріпився, щоб не вибухнути.

— У нього діабет. І на спині утворилась величезна болячка. Будь-яке лікування діабетика, навіть звичайний розтин нариву, повинно проходити під наглядом лікаря. А вони його обліплювали якоюсь маззю. Рана загнилася.

— Жоден лікар не бажав сюди йти,— пояснив йому Скотт.

Югослав знизав плечима і цокнув язиком — тутешні порядки були для нього далекі й незрозумілі.

— Як же бути?— запитав його Скотт.

— Його треба покласти в лікарню, щоб почистити рану,— сказав югослав.— І то якнайшвидше. Коли можна — негайно, інакше...

Скотт знав, що жоден армійський госпіталь ні в якому разі старого не прийме, і навіть не став просити югослава спробувати його влаштувати; однак лікар і сам сказав, що всі старання підуть на вітер.

— Його доведеться покласти в єгипетську лікарню. А тут я вам нічим допомогти не можу.

— Ми влаштуємо його в Каср-ель-Айні *,— сказав Атия.— Можна одвезти його самим, чи для цього потрібна санітарна машина?

— Поки ви знайдете санітарну машину, буде вже пізно,— відповів югослав.

— Ну що ж,— сказав Скотт.— Ми одвеземо його самі.

— Але спершу одвезіть мене на роботу,— попросив югослав.— Я сьогодні чергую.

Скотт наказав Атії чекати вдома, а сам повіз югослава в госпіталь на позиченому вілісі Куотер-мейна.

— Як ваша думка, є в старого хоч маленька надія?— запитав він лікаря по дорозі.

Той знову низив плечима:

— Це вам може сказати тільки хірург. Йому потрібне лікування, інсулін. Домашні потроху давали йому цукор, очевидно жаліючи його, через те й утворилась болячка. Тепер у нього цукор у крові. Може, справа й безнадійна. Не знаю. Адже він німецький уже, цей старий.

1 Каїрська державна лікарня.

Коли Скотт став йому дякувати, лікар тільки безпорадно похитав головою; він провів очима віліс, і йому зробилося тужно. На хвилину югославу здалося, ніби він не зовсім на чужині.

Атия зустрів Скотта біля порога словами:

— Я їм сказав, що як тільки вони почнуть голосити, коли ми повезем його до лікарні, я їх поб'ю.

Роза і суданка-служниця Еррофа одягли старого в найкращий костюм, і хоч вони зустріли Скотта спокійно, подякували йому і пригостили чаєм, звичай вимагав, щоб вони трохи поплакали, коли старий залишає свій дім. Діти гралися на подвір'ї, а коли вони потик-нулися на двері, Атия погнав їх назад.

Одягнений Абду Еффенді лежав на тахті, опустивши розм'якле підборіддя на роздуті водянкою груди; він подержав Скотта за руку й, не дивлячись на нього, кивнув. Старий явно не розумів, що з ним коїться. Скотт і Атия перенесли його в машину; Атия підтримував батька за плечі, Скотт сів за руль, а жінки враз заголосили — видно, Атії нелегко було виграти битву із споконвічними звичаями.

Коли вони під'їхали до лікарні і розшукали потрібного лікаря, Абду Еффенді вже знепритомнів.

Поки Скотт гасав на вілісі, Куотермейн позичив мотоцикла і примчав до Люсі Пікерінг на роботу у шифрувальний відділ.

— Як мило, що ви завітали, Куоті! — сказала вона.— Сто років вас не бачила.

— Ви зайняті?— запитав він.

— А що?

— Можете вийти на півгодинки?

— Можу, а що? Якись неприємності?

— Та схоже на те. Мені треба з вами поговорити.

— Ой, як страшно!— Вона звернулася до сержан-та-шифрувальника, який шанобливо схилив перед нею голову:— Сержанте, я вийду на півгодини у важливій справі.

Поїздка на мотоциклі дуже її потішала.

Вона наполягала на тому, щоб сісти в сідло позаду Куотермейна, і по дорозі махала всім хоч трохи знайомим людям. Куотермейн привіз її в "Гроппі", де швейцарське мистецтво приготування солодошів та морозива досягло найвищої досконалості.

Каїрські дами вміли віддати належне швейцарському кондитеру.

— Що вам замовити?— запитав Куотермейн Люсі, вивчаючи меню, де на двох сторінках перелічувались різні *frappé*¹, *coupes*², *bombes*³, сендвічі, пива, кави, чаї, тістечка й закуски.

— Пиво,— сказала вона.

— Це на догоду мені?— з підкресленою делікатністю запитав він.— Гаразд. Я візьму каву по-віденсько-му, мигдалеве морозиво й до нього порцію збитих вершків.

— Господь з вами, Куоті!

Сафрагі 4 пішов виконувати замовлення, і вони чекали його, спершись ліктями на сірий мармуровий столик.

— А ви, як кращий друг бідноти,— лукаво сказала йому Люсі,— обрали для себе затишний куточок.

— Кращий друг бідних людей — собака,— відрубав він.

— Не треба перекручувати моїх слів.

— Хіба це не так?— запитав він, розгладжуючи пальцями густі вуса.— Правда, ми знаємо, що кращий друг бідноти — це ви. Пригадуєте, як ви щоразу чекали нас у Мені з ящиком апельсинів?

— Ну, годі. Давайте перемінімо тему.

— Що ж, давайте.

— Чому ви не звете мене Люсі або хоча б місіс Пікерінг? Ви ніколи не звертаєтесь до мене прямо. Завжди ковтаєте моє ім'я, ніби воно стає вам поперек горла.

— Це від збентеженості,— відповів він.— При вас я справді не наважуюсь вимовити вашого імені.

— Перестаньте молоти дурниці, Куоті. Терпіти цього не можу.

— Я теж. Противно, згодні?

— Ви хочете мене розізлити?

— Ось будь ласка, ваше пиво,— з нарочитою ввічливістю сказав він.— Ви певні, що вам не хочеться зі

1 Солодка страва із збитими білками або вершками (франц.).

2 Морозиво з фруктами та збитими вершками (франц.)*

3 Пончики (франц.).

4 Офіціант (араб.).

мною помінятись? Ніколи не бачив, щоб ви пили пиво. Безперечно, гадали, що я дудлю його цілими днями. Правда? Я вип'ю пиво, а ви беріть каву по-віденськи,— І він посунув їй через стіл каву.

— Про що ви збиралися зі мною поговорити? — запитала Люсі. Вона намагалась поводитися з ним якомога простіше, щоб побороти те почуття роздратування, яке вони завжди викликали одне в одного.

— Про Скотта.

— Он як? А чому саме зі мною?

— Тому що ви тепер маєте на нього вплив.

— Ну що ж, говоріть. Нехай буде так.

— Біда в тому, що ви, звичайно, можете йому допомогти і вплинути на нього в кращий бік, але з таким самим успіхом можете прибрати його до рук і погубити.

— Сердешний Скотті! Який же він дурненький!

— К бісу! — раптом прорвало його.— Давайте вважати, що ми з вами квити, і дійдемо краще згоди, як усе-таки бути. Не мені вам пояснювати, в якому він зараз становищі. Та й не тільки він, а ми всі. А ви напевне краще за мене знаєте, що він про це думає.

Вигравши першу атаку, Люсі ніби трохи пом'якшала і стала мило хитрувати.

— Слово честі, не знаю,— сказала вона.— Я вже давно хотіла вас запитати: що собою являв його друг Мозес? По суті, я його ніколи як слід не знала, а Пікерінг розповідав мені, що це дуже сердечний, хоча й гарячкуватий хлопець. От уже не можу собі уявити, хто б це зважився інтимничати з Скотті!

Куотермейн знизав плечима:

— У Мозеса для всіх була душа нарозпашку. Тільки яке це має відношення до нашої розмови?

— Чому його прозвали Мозесом? Адже ім'я його — Броді.

— Через кучеряву бороду ¹. Невже вам Пікерінг не розповідав?

— Ні. Ми ніколи ні про кого з вас не говорили.

— Дивно. А я завжди собі уявляв, як ви скромненько сідаєте з Пікерінгом рядком і перемиваєте нам кісточки.

— Господь з вами, ніколи! — обурилась Люсі.— Пікерінг завжди говорив, що не любить розпускати

¹ Натяк на пророка Мойсея.

пліток про людей, які йому до душі. Він, як і Скотті, терпіти не міг балаканини; тільки Скотті взагалі ні про що не хоче розмовляти, навіть про книгу, яку прочитав. Часом у нього це доходить до смішного, та іноді я його розумію. А от про Скотті Пікерінг розповідав, тут він стримати себе не міг. Його захоплювало, як Скотті працює. Адже він добре знав, що той виконує роботу за нього...

— Дякувати богіві хоч за це,— буркнув Куотермейн.

Поклавши збиті вершки на морозиво, він заходився їсти, запиваючи пивом, і після кожного ковтка витирав вуса зігнутих вказівних пальцем. Люсі Пікерінг скривилась і одвернула голову.

— А чим Скотті такий ото славний в пустелі?

— Планіметрією та сферичною тригонометрією,— відповів Куотермейн, з апетитом налягаючи на морозиво.

— Ну, це само собою. А ще чим?

— Методом обчислення відстані за величиною хорди й кута, проекціями, сіткою меридіанів та паралелей. В цьому він великий мастак.

— Ой, не те!.. А крім своєї топографії? — наполягала вона, ніби не помічаючи його спроб відбутися жартом.

— Цілковитою вірою в те, що він робить.

— А всі ви хіба не вірите?

— Більш або менш; тільки Скотт одержимий і цілеспрямований. Він нічого не робить зопалу. Все, за що береться, міцно тримає в руках. Він — повновладний господар своєї справи.

— Так, але для цього мало бути надійним виконавцем.

— Навіть занадто мало.

— Тоді що ж він таке?

— Он куди ви хилите... Тепер мені ясно, чому Пікерінг відмовлявся говорити з вами на такі теми. Не суньте свого носа, куди не слід.

— Даруйте! Чого ви боїтесь?

— Боюся, що ваша братія і Скотта возведе в ідіотські герої. На зразок Пікерінга.

— Що ж тут поганого?

— Все. Скотт — не вашого тіста книш, майте це на увазі.

— Та ну? А чийого ж?

— Не вашого. І не слід накидати йому роль, зовсім йому не властиву. Скотт — не Пікерінг, не Гордон 1 і не Лоуренс 2. Він міг би стати таким, як вони, за інших обставин. Але не став.

— Дивні речі ви говорите, Куоті.

Куотермейн доїв мигдалеве морозиво із збитими вершксіоди.

— Мабуть, замовлю ще порцію. З сиропом,— сказав він.— Бажаєте каву-глясе?— запитав він її, посміхнувся й одразу став схожий на італійця.— Не соромтеся. Пийте.

— Ні. Мене занудить,— відперла гвоя.— І як ви можете їсти таку жахливу мішанину?

— Нічого дивного — романська кров.

— Ви справді наполовину італієць?

— Та ні, якщо тільки нормани не пішли тишком-нишком від римлян.

— Певне, ваші предки й були Les Quatres Mains Вільгельма Завойовника?

— Навпаки. Мої предки були гугенотами. Рід мій не такий уже й древній. За нашим родом можна вивчати історію годинникового майстерства. Очевидно, предки мої втекли від Катерини Медічі й передали своє мистецтво англійцям. Тільки за останні сто років ми ледь не опустилися до комерсантства. Проте нам усе-таки якось пощастило втриматись при вірному ділі.

— І ви гадаєте, що Скотт — вашого тіста книш?

— Безумовно!

— Він теж із тих, хто завжди тримається за вірне діло?

— Безперечно!

— А я, по-вашому, хо^у перетягти його до тих, хто ніколи не був зайнятий ділом?

— Абсолютно точно! — сказав він, посмоктуючи ложечку.— Я й не знав, що ви розумієтесь на політиці.

Люсі підкликала сафрагі й замовила масбут — турецьку каву без цукру — й сухий

бісквіт.

1 Гордон, Чарлз Джордж, або "Гор д он-па ша" (1833—1885) — англійський генерал, колонізатор. Учасник Кримської війни, губернатор Судану, вбитий повстанцями під час штурму Хартума.

2 Лоуренс, Томас Едуард (1888—1935) — англійський розвідник у країнах Близького та Середнього Сходу; один час — радник в арабських справах при міністрі колоній Черчиллі.

— Може, пані бажає тістечко?

— Ні, сухий бісквіт, розумієте — англійський бісквіт.

— Хадер, йа сітт *,— покvapливо відповів сафрагі з такою щасливою посмішкою, ніби Люсіль допомогла йому знайти справжнє його покликання в житті.— Один ан-гліїський бісквіт.

— Чому б вам не з'їсти санде з фруктами та товченими фісташками, полите кіршем? — зазирнувши в меню, запитав її Куотермейн.

— Тому що сьогодні я маю ще працювати.

— Або пончик по-венеціанському з кришеним ананасом та полуничним желе в солодкому мигдалевому соусі й мараскіні?

— Перестаньте. Мене вже від самого вашого читання нудить.

— А вигляд у вас навіть дуже-таки здоровий! Ніби ви тільки й робите, що граєте в теніс А хіба це погано? Та ви, певне, й самі знаєте, що вам до лица ваш здоровий вигляд.

— Диви, і ви вмієте говорити милі речі... Скажіть, Куоті, а чого б нам не перетягти до себе Скотта? Що поганого, коли він стане, нарешті, робити справу, яка його гідна? І робитиме її добре? І в нагороду за це матиме визнання?

— Саме цього я боюсь.

— Чого?

— Ваших нагород. Визнання. Оце я найбільше й ненавиджу!

— Досі мені здавалося, що ви взагалі нездатні будь-що ненавидіти, проте...

— Я ненавиджу саме слово "визнання",— сказав він, беручись за другу порцію морозива.— Визнання — найроztлінніше поняття в сучасній англійській мові.

— Ну от, знову нова теорія...

— Зате дуже стара практика,— насилу вимовив він з повним ротом морозива. Він їв дуже охайно, бо страшенно боявся заквацати вуса.— Визнавай заперечення свого супротивника, визнавай його самого, визнавай чиюсь особисту думку... Бр-р-р! Як тільки ця пошесть зачепила верхівку Англії, все пропало! Ви хочете прибрати до рук наших кращих людей. Досить їм

Добре, пані (араб.).

додуматись до чогось нечуваного, незвичайного, небезпечного для вас, і ви одразу ж — бац! — визнаєте їх і тягнете до себе в табір.

— І ви пропонуєте, щоб я уберегла від цього Скотта?

— Так. Він нам потрібен.

— Для чого?

— Не знаю. Настав час комусь сказати "ні!", І все.

— Нехай ваш Скотті спробує це сказати! Якщо зможе...

— То ж бо й воно... Він не з тих, що враз вибухають, він довго тліє. Він тільки починає ставити собі питання. А ви намагаєтесь злапати його раніше, ніж він хоча б намацає на них правильну відповідь.

— Який жах! — сказала вона.

— Облиште! Ось вам ваша кава і ваш англійський бісквіт. І не філософствуймо більше. Мені час повертатися в Абассію. І все ж, опріч Скотта, я дуже проситиму вас урятувати хоч те, що залишилось від нашого шляхово-топографічного загону, поки кривавий Черч не перетасував нас на протитанкову роту, групу протихімічної оборони чи щось таке інше, від чого не буде ніякої користі. Ви могли б це зробити, переговоривши з Уорреном. Або примусивши Скотта поговорити з ним. Адже ви маєте до них підхід, до цього генерала Уоррена та його компанії.

— Хіба Скотті не говорив вам, що вони задумали?

— Він сказав, що вони ще самі до ладу цього не знають.

— Невже?

— А що вони задумали?

— Звідки мені знати?

— Як звідки? Я певед, що всі це знають, крім Скотті та мене.

— Можливо. Але мені здається, що тепер усе залежить від Скотті.

— Що саме?

— Ваша майбутня доля. І доля шляхово-топографічного загону. По-моєму, його прикінчать, Куоті. Скотт мав змогу відродити його після смерті Шкерінга, та він забув про все, крім своєї ненависті до Черча. А тепер уже пізно,

— Ви могли б іще що-кебудь зробити. Вона роздратовано похитала головою:

— Я не можу нічого зробити.

— Довести генералу Уоррену...

Вона знову заперечливо похитала головою.

— Чому?

— Тому що, по-моєму, вони дають Скотту чудову нагоду відзначитись, а я не хочу цьому заважати. Генерал Уоррен гадає, що відкрив у особі Скотті нерядову людину. Але ж це добре! І йому потрібен не шляхово-топографічний загін, а сам Скотті. Уоррен знає, що я з усіма вами в близьких стосунках, і розпитував, якої ви про це думки. Я сказала, що ніхто з вас не образиться, якщо Скотті піде своєю дорогою, а ви — своєю.

— Отже, вони збираються нас розлучити?

Люсі спробувала просто відмахнутись од відповіді, але не змогла.

— Ну чого ви напосілись на мене? — прошепотіла вона, перехилившись через стіл.— Я нічого не знаю. Дайте спокій бідолашному Скотті.

Куотермейн заплатив по рахунку і, вицідивши з кухля останній ковток світлого пива, ще раз витер вуса.

— Такі-то, значиться, справи,— сказав він, усміхнувшись.

— Саме такі,— відповіла Люсі.

— Не слід забувати про його ставлення до Черча,— сказав він з надією.

— По-моєму, Скотті вирішив махнути на все це рукою.

— Сумніваюсь...

— Запевняю вас, що це так,

— Тоді прощай, наш Скотті,— сказав він, пробираючись з нею до виходу між прилавків, заставлених кондитерськими виробами.— Якщо тільки мені не пощастить умовити його,— а я постараюся це зробити...

— Спробуйте! — сказала вона делікатно і взяла його під руку.

Абду Еффенді негайно оперували, бо Скотт узявся за справу енергійно і довів її до кінця. Лагідний лікар-єгиптянин, щоб заспокоїти Скотта, бадьоро його запевнив: "Гаразд. Гаразд. Ми зробимо все, що їреба!",— розрізав на спині старого болячку, викачав звідти цілий глек зацукрованої лімфи й викинув шматки водянистого м'яса. Під час цієї процедури старий помер, так і не опритомнівши.

— Бачите, до чого призводить темнота,— обливаючись слізьми, говорив Атия.— Бачите, як усе безпросвітно.

— Він уже був старий,— утішав його Скотт.— Темнота тут ні до чого.

— Всьому виною наша темнота! — схлипуючи, стояв на своєму Атия.— Геть усьому!

Скотт послав його на вілісі додому попередити матір, а сам став походжати по тісних коридорах Каср-ель-Айні, чекаючи, поки приготують тіло. Старого треба було одразу ж поховати, і Скотт домовився з казначеем лікарні про дерев'яну труну та катафалк з чотирма чорними помпонами на скляному ящику, запряжений четвернею коней, Абду Еффенді був коптом, і його треба було ховати на коптському кладовищі. Казначей замовив катафалк телефоном у бюро похоронних процесій з такими самими бадьорими запевненнями, якими розсипався перед Скоттом лікар.

Коли Атия повернувся до лікарні, уже споночіло, і Скотт чекав його на вулиці.

— Треба забрати батька додому,— сказав Атия.— Не можна ховати його просто з лікарні.

— По-моєму, брати тіло додому не дозволяється,— сказав Скотт.

— Та знаю! Але ховати його просто з лікарні — ганьба.

Очі в Атії були величезні, ще більші, ніж звичайно, і зовсім сухі. Скотт відчув, що вони ось-ось спалахнуть від люті. Йому дуже хотілося звільнити Атию від образливої необхідності сваритися за тіло власного батька. Скотт пішов до казначея, але той рішуче відмовився. Тоді він розшукав лікаря, який робив операцію. Хірург лукаво усміхнувся, приязно поплескав його по плечу й весело сказав:

— Якщо зумієте його винести, катайте!

— А ви допоможіть,— попросив його Скотт, Лікар похитав головою:

— Найсуворіше заборонено. Ну от що. Йдіть у покійницьку й візьміть з собою його одяг. Це я вам влаштую. Потім одягніть його, тихенько винесіть, а я підпишу довідку, що він виписується з причини цілковитого видужання. Це все, що я можу зробити.

— А якщо нас затримають? — запитав Скотт.

— Значить, вам не пощастило,— відповів лікар. Вони ще довго попомучились, перш ніж відшукали

одяг, а потім його одержали. На всі заставки лаючи ту ж таки темноту, Атия видер з рук санітара батьків костюм і кинувся бігти по коридору. Скотт, з допомогою п'ятдесяти пістрів насилу вдержавши санітара від погоні, подався й собі наздоганяти Атию. Нарешті вони потрапили до трупарні, де на мармурових лавах лежали голі покійники, накриті простирадлами. їм віддали останки Абду Еффенді; від старого нічого не лишилось, так він усохся,— не було більше ні щік, ні очей, ні губів, ні носа — лежав самий кістяк. Він досі ще був туго забинтований від шиї до пояса, і коли труп стали одягати, Скотту й Атії довелось його посадити, розігнути йому кінцівки й нарешті поставити на підлогу, щоб натягти штани. Скотт підтримував тіло, а Атия, ледве не втрачаючи свідомості і намагаючись не дихати, одягав на покійного піджак.

— Викрадати рідного батька! — з глибоким обуренням вигукував він.— Свого рідного батька!

Вони взяли його вдвох попід руки, але нести було, власне, нічого: небіжчик був легкий, мов пір'їна. При виході черговий санітар покійницької дав їм білий талончик, і вони понесли Абду Еффенді по коридорах, потім сходами вниз, мимо конторки, де Скотт віддав той білий талончик, крізь натовп нетерплячих відвідувачів та заклопотаних санітарів у білих халатах і великих занехаяних чоботах; вони витяг ли босого Абду Еффенді за двері, пронесли його чудовими алеями парку на вулицю, де Атия залишив віліс.

— Треба його покласти,— сказав Атия, коли вони запихали небіжчика в машину.

— Ні,— заперечив Скотт,— посади його на передне сидіння і придержуй ззаду за плечі.

— Рідного батька! — заволав Атия і знову заплакав.

— Нічого, нічого,— заспокоював хлопця Скотт.— Тільки тримай його міцніше.

Сяк-так вони вмостили небіжчика на передньому сидінні, хоч руки стирчали вперед. Скотт пригнув їх донизу, але їх, мов пружиною, відкинуло назад, і Абду Еффенді упав долілиць. Атії довелось ухопити його за поли піджака й посадити знову.

— Готово? — запитав Скотт, відчуючи, як всередині в нього усе тремтить.

— Готово. Тільки, ради бога, обережніше на поворотах.

Скотт увімкнув передачу й різко набрав розгін.

— Хасіб! 1 — зарепетував Атия.

Скотт проскочив міст, обминув поліцейського і помчав по набережній. Було темно, й замасковані на випадок повітряної тривоги ліхтарі ніби переносили їх з одного озерця синюватого світла в інше. Атия щосили вчепився в мерця, але Скотт їхав надто швидко.

— Він випаде! — ревнув Атия.

— Треба швидше додому,— відповів Скотт.

Вони поминули солдатські бари, кафе, шикарні тераси готелю " Континента ль", де багаті відвідувачі заливали жагу після ситних обідів, лишили позаду вокзальний

майдан. Місяця не було, і, вдивляючись в темряву вулиць, Скотт раптом помітив загін поліцейських, що йшли на нічне чергування. В усьому чорному і з чорними обличчями, вони зливалися з пітьмою. Скотт ледве не врізався у хвіст колони, шикованої по троє, і, коли почулися крики, дав газ; поліцейські шарахнули врізнобіч, а віліс рвонув уперед, мало не позбивавши їх з ніг. Крики лишилися позаду і незабаром стихли. Проїхавши залізничний міст, Скотт помчав по трамвайних коліях, по розбитій бруківці мимо глинобитних будинків і ледь не проґавив потрібного їм повороту.

— Сюди! Ради бога, сюди! — закричав Атия по-арабськи.

Вони прибули на місце, і Атия на всі заставки почав лаяти Скотта.

— Хо-с-с! — сказав Окотт, щоб його вгамувати.

— Клянуся господом богом! О боже! Ім'ям пророка! Клянуся богом! Я ж вам казав! О господи! А ви не слухали! Ох господи...

— Т-с-с, Атия! Мати почує,— стиха сказав йому Скотт.

— Клянуся богом, ви мене вбили. Хіба людина може таке забути?

— Нічого страшного не трапилось,— запевнив його Скотт.— Адже все вже кінчилося. Все позаду.

Обережно! (Араб.)

— О господи боже ти мій! — стогнав Атия, коли вони витягали Абду Еффенді з машини.

Небіжчик так і задубів у сидячому положенні. Хвіртка, земляні східці і двері були надто вузькі, щоб Атия і Скотт могли йти разом. Скотт узяв старого на руки, немов дитину, й пішов услід за Атиєю. Грюкнувши у двері, той закричав:

— Заберіть дітей! Ми йдемо.

Почулось тужне голосіння служниці Еррофи.

— Перестань! — гаркнув Атия.

Двері відчинились, і тільки тепер, переступивши поріг їдальні, зустрівшись віч-на-віч з господинею дому та старою служницею, тримаючи на руках тіло Абду Еффейді й не знаючи, куди його покласти,— тільки тепер Скотт зрозумів, наскільки мертвий той, кого він несе. Сітт Роф вчепилась однією рукою у мертву руку чоловіка, другою затуливши собі обличчя; Атия підтримував матір, а Скотт, в цілковитій розгубленості, все стояв посеред кімнати. Темне обличчя Еррофи, посічене шрамами, перекошилось від зойків ритуального розпачу, за яким крилося віками тамоване горе. Вона взяла Скотта за лікоть і повела у маленьку кімнату, де стояло залізне ліжко, застелене білим покривалом, і Скотт опустив на нього свою ношу. Абду Еффенді лежав, скрутившись калачиком, підтягнувши до шиї коліна, мов дитина вві сні.

Горе прорвало всі перепони.

Дружина небіжчика Роза мотала вгору і вниз головою, притискаючи в безмовній тузі кулаки до горла. Еррофа, заховавши обличчя в спідниці, голосила то з нестямними завиваннями, то з тихим жалібним скигленням. Діти, яких доручили сусідці, зазирали в кімнату, але Атия, не випускаючи з рук матері, страшно на них витріщався, погрозово щирив зуби й заковчував очі; проте найменша дівчинка дивилась на нього без ніякого

страху і сама корчила йому у відповідь гримаски, поки її не відтягли за двері.

Скотт сумно постояв, нікого не стримуючи і не втішаючи, а потім пішов геть. Віліс він повернув Куотер-мейну, який пив пиво на відкритій терасі армійського кафетерія під евкаліптами Абассії.

РОЗДІЛ 17

— Мене принадила до цього заморського питва ваша приятелька, Люсі Пікерінг,— сказав Куотермейн, скривившись.— Вона гадає, я з тих, що жити не можуть без пива. Ви теж так вважаєте?

— Коли ви бачили Люсі?

— Вдень. Хотів стати їй поперек дороги.

— І як — пощастило?

Куотермейн похитав головою; помітно сп'янівши, він втратив свій звичайний лоск, волосся в нього розпатлалось, вуса обвисли.

— Ні,— сказав він.— Вона для мене надто хитра... І хижа. Справжнісінька кішка! Сідайте. Я вас чекав. Люблю вас дождитись. Біда в тому, що я намагався угробити ваше майбутнє.

Скотт сів.

— Ну що ж, я й так себе почуваю майже пропащим,— відповів він, замовив обом пива і наказав бою— єгипетському хлопчині — насухо витерти столик.— Катайте. Гробте мене до кінця.

— Ні. Виявляється, не можу,— сумно сказав Куотермейн, зобразивши на обличчі огиду.— Та й пиво дуже зашкодило моїм руйнівним силкуванням — ваша Люсі для того, мабуть, і накачала мене цим пійлом, запевняючи, що я саме для нього створений. Шкода, що вас при цьому не було.

Вони довго мовчали, посьорбуючи пиво.

— Ви збираєтесь сьогодні повернутися в Мену? — запитав Скотт.

— Аякже! Чому ви питаєте? Щось трапилось?

— Нічого. Прихопіть і мене.

— Куди? — підозріливд зиркнув на нього Куотермейн.— А втім, яке мені ДІЛО! ІДІТЬ куди хочете. Дуже ви непокладливий, Скотті.

— В якому відношенні?

— Байдуже в якому. Часом ви просто ні біса не варті. Не можна так прожити весь вік — вундеркіндом-спеціалістом. З вами щось затівають, Скотті. І вона знає що! Вона все знає...

— Що ви городите? Про що вона знає?

— А про те, що з вас збираються зробити якесь дивнее диво. І не за те, що ви вмієте, а за те, чого ви не вмієте. їм заманулося визнати вас! О боже!

Скотт не дослухався до цієї тиради. Він оглядався на всі боки, міркуючи, де б його вимити руки, перш ніж він знову наллє собі пива. Йому раптом здалося, що від нього тхне смертю, а Куотермейн шрзштжчував його своєю похмурістю.

— Невже тут нема рукомийника? — ззшив він.

— Ні! — відрубав Куотермейн.— Краще послухайте мене і плюньте на вашу гігієну.. Хоч ви у нас, слава богу, чистоплюй, чого, на жаль, не можна було сказати про Шкерінга. Та що кривити душею! Пікерінг був просто нечупара. Але справа не в цьому.

— Ході́мте звідси,— запропонував. Скотт..

— Ні! Послухайте мене. Що ви збираєтесь завтра відповісти Уоррену?

— Хто його знає, він же мені ще нічого певного не сказав.

— Яка різниця, що він вам скаже. Важливе інше: ці сисунки на вас полюють.

— Нехай собі полюють.

— Але й не в цьому суть,— Куотермейж нетвердо витягнув палець, ніби хотів намацати ним ту саму суть.— Вони мають нюх на путніх людей.— Він зморщив ніс і став поскубувати вуса: — "У нас є ддя вас одна пропозиція, капітане Скотті"

Скотту було неохота признаватися зараз, що його вже облагодіяли однією пропозицією,, точніше,* зробили це наполовину.

— А як пропозиція буде непогана,, тоді що?

— Звичайно* вона буде навіть дуже добра. З іншими вони не потикаються. Біда в тому, що вам і невтямки, як вони можуть причарувати людину* шш її визнають. О господи! Мати чи не мати—оєь,; Скота, у чім питання. І ви станете зрадником, як тільки до них перекинетесь...

— Вам неодмінно треба говорити про це, надудлившись пива? — Скотт відчув, що стомився.— Ради бога, Куотіг їжте краще морозиво!

— Нічого ви не розумієте. І не хочете зрозуміти. Послухайте, Скотт, я вам відкрию таємницкк Усі ці виродки заражені чорною віспою. Тримайтеся від них якомога далі,

Скотт допив пиво, весь час з огидою відчуваючи,, що від рук його тхне мертвеччиною, і підвівся, збираючись іти.

— Мені сьогодні не до цього, Куоті. Ході́мте.

— Вам кажуть, що вони заразні, всі до єдиного. І особливо Уоррен...

— А що Уоррен? Уоррен мені подобається. Вш зовсім непогана людина.

— То ж бо й воно, що непогана! І через те особливо заразна.

— Ш-ш-ш!

— Ви на мене не шикайте! Бач, уже навчились від них!..

— Підете ви, чи мені йти самому?

— Та піду, піду. Але вона помиляється, друже, вона не права. Як мені вас переконати?..

— Не треба мене переконувати. Ні в чому. Я тільки іноді дивуюся, чому англійці не візьмуть та й не перестріляють один одного? Все було б раз і назавжди вирішено. Ось у чому вам слід було б мене переконати.

— Ви, мабуть, хильнули зайвого, Скотт...

Він угадав. На Скотта справді подіяло пиво* випите натщесерце після виснажливого дня, після таких переживань, після фізичного дотику смерті. І він раптом піддався настрою Куотермейн а поговорити одверта.

— Ну скажіть мені, чого вони не бахають один в одного? — допитувався Скотт.—

Чого?

— Та того, що жоден з них не вартий навіть кулі, друже. Що, знову пригадався Черч? Ви просто неможливі! На біса він кому здався, той Черч, а разом з ним і ваша "людина"? Перестріляти їх треба — усіх підряд! Хіба ви це зрозумієте? Краще одвезіть мене додому,

Скотт спровадив його на вілієі в табір, а потім знову перепозичив машину, щоб поїхати до Люсі Пікерінг. Було вже дуже пізно, коли він зупинився біля її квартири. Ніч його ніби заспокоїла; приторкнувшись до Абду Еффецді та до горя близьких йому людей, Скотт відчув себе м'яким, наче віск.

РОЗДІЛ 13

— Де ви були? Вже так пізно]

Глянувши на її квітуче, свіже обличчя, Скотт ніби знову відчув, що від нього тхне смертю.

— Ви якийсь сірий,— сказала вона, зачиняючи за ним двері.— Що з вами?

— Мені б помитися,— сказав Скотт.— Це дуже незручно?

— Гарненьке діло — приходити до мене опівночі хлюпатись у ванні! — сказала вона, затагуючи його в кімнату.

— Хіба вже так пізно? — Він звільнив свою руку з її руки. Йому не хотілося, щоб до нього торкались.

— Далеко за одинадцятю.

Люсі ще досі була одягнена. Вона привела Скотта в свою кімнатку, де ніжні тони вигідно відтіняли її обличчя. На ломберному столі, захаращеному картами та записними книжками, горіла яскрава лампа.

— Ви збиралися лягати? — запитав Скотт.

— Ні. Я перечитувала нотатки Пікерінга.

Він не поставив їй питання, яке само собою напрошувалось, проте вона відповіла на нього.

— Мені спало на думку навести якийсь лад у його паперах... Ви справді бажаєте скупатись?

— Воно, звичайно, вже пізнуvато...— сказав він.— Але мені не хотілося будити всіх в домі, де я живу...

— Тоді ходітьe.

— Якби ще можна було переодягтися в що-небудь чисте...— Він уже зняв свій кітель.

Відкрутивши важкі мідні крани, вона вийшла, проте одразу ж повернулася з рушником, а потім знов залишила його самого. Скотт роздягнувся на чорно-білій мармуровій підлозі, сів у гарячу ванну, натерся люфою й став киснути у власному бруді — улюблене заняття кожного англійця. Та згодом він підвівся й пустив холоднющу воду з ручного душу. Скотт відчував, як пружні цівки води збивають з його шкіри липкий піт і ніби заново відроджують все тіло. Спочатку він втратив гидливість до себе, потім відчув свіжість, а слідом за нею — бадьорість.

— Скотті! — Люсі підійшла до дверей, коли він витирався.

— Я зараз.

— Вдягніть оце.— Вона відчинила двері й, вирішивши, що нічого тут соромитись, зайшла, несучи оберемок манаття з сурового полотна.— Я купила це тубільне вбрання в Палестині, коли минулого року їздила в школу, де вчиться Естер. Його тчуть монашки і збувають кочівникам,— здається, друзам. Дуже гарна вишивка на подолі...

— Коли ми з Пікерінгом носили одяг бедуїнів,— сказав їй Скотт,— кілька сенуситів прийняли нас за злодіїв, що тягають у них кіз, і трохи не повбивали. Та й повбивали б, аби стріляли краще.

— Уявляю собі, яку ви мали забаву!

— Я-то ні. А Пікерінг неодмінно перестріляв би їх усіх, коли б при ньому був пістолет.

Він натягнув на себе дружкий одяг, від якого легенько пахло кедром — чи то димом кедрових дров, чи то скринєю з кедрового дерева. На його жорсткому, обпаленому обличчі лежали темні тіні, а очі дивилися ніби з провалів. Він ще не встиг побліднути від життя в Каїрі, мокре волосся було пригладжене, густі завитки після купання зникли.

— Ви зараз точно, як древній римлянин або най-щиріший росіянин,— сказала вона йому.— А от за араба вас ніяк вже не видаси!

Він знав, що всяка романтична мішура тільки надає йому недоладного вигляду, і через те постарався зробити своє убрання хоча б зручним, обмотавши н* вколо стану цяцькований пояс і розправивши під ним численні зборки. Запилені черевики він кинув у ванній кімнаті.

— Для араба ви надто кремезні й надто міцно збиті,— вела вона далі, граючись кінцями його пояса.

— У Верхньому Єгипті чоловіки вдвоє дебелиші за мене.

— Так, але то са'айда 1, а не араби в бурнусах, і вони жирні. А ви — суцільний хрящ. Не прибирайте у ванній. Вранці прийде Абду.— Абду був її кухонний бой, який завжди вітався до Скотта по-англійськи. Проте Скотт знайшов якусь ганчірку і с'як-так витер ногою підлогу.— Ідіть уже,— сказала вона.— Кава холоне.

— Як ви гадаєте, зручно мені заявитись додому в такому вигляді? — запитав Скотт.

Вона зібрала з підлоги його одягу, але він вихопив її у неї: "Не чіпайте!" — і знову кинув усе під ноги, нічого не пояснивши. Люсі просунула йому руку під лікоть і, ні про що не розпитуючи, провела до плетеного крісла у своїй кімнаті й силоміць туди посадила.

Сама вона теж сіла поруч.

Жителі Верхнього Єгипту.

— О господи, Скотті! Як рідко останнім часом випадає вільна хвилинка!

— Це правда.

— І я така рада, що бачу вас!

Вона наточила чашечку кави й подала йому в руки. Потім скинула черевики й,

вмостившись глибше у кріслі, підігнала ноги.

Він посьорбував каву — це ніби звільняло його від необхідності щось говорити.

Проте Люсі недовго дозволила йому мовчати.

— Я хочу побалакати про вас,— сказала вона.— Ви не проти?

— Давайте,— відповів він.— Це навіть цікаво.

— Мене навели на цю думку записи Шкерінга, які я щойно читала. Він запевняє, що ви його пошили в дурні.

— Як?

— Пікерінг пише, що вогнестійкий герой далеких маршів і безпомилкових рішень кінець кінцем виявився просто романтиком.

— Пікерінг був романтиком, а не я.

— Дурниці. Ви тільки приховуєте це. Яка суперечка була з ним у вас з приводу де Вінї?

— Де Вінї?

— Еге, Альфреда де Вінї. Ви сперечалися з Піке-рінгом з приводу "Servitude et grandeur militaires" *.

— Не пригадую.

— Ну як же! Ви сказали, що вам подобається "Laurette" 2. Пікерінг пише, що ви дуже високої думки про неї. Чому? Адже ця річ така поверхова, суто романтична...

— Мені подобається в ній тема самопожертви,— сказав Скотт.

— Та це ж романтична нісенітниця, Скотті! Невже вас це справді приваблює?

— Ні. Мене захоплював протест де Вінї проти вбивства, яке людина вчиняє, хоча б і всупереч своєму бажанню. Він розумів, що досить вам убити людину, навіть проти власної волі,— і ви стаєте довічним боржником, ви мусите заплатити за свою провину.

1 "Неволя 1 велич солдата" (новела Альфреда де В1нь1).

2 "Лоретта" (поема Альфреда де Вшь1).

— А це вже чисто християнська мораль.

— Зовсім ні.— Він нагадав їй про юнака, розстріляного за свої переконання, і про капітана корабля, який розстріляв його, виконуючи наказ, а потім, жалкуючи і каючись, присвятив усе життя нареченій цього юнака: вона збожеволіла, дізнавшись про страту коханого.— Де Вінї говорить,— доводив далі Скотт,— що ми відповідальні за всі свої вчинки й повинні розплачуватись за зло, заподіяне іншим.

— Нас вчать цього з пелюшок, любий ви мій романтику.

— Вчать як релігійної догми, як принципу абстрактної моралі. Проте ніхто не вчить дотримуватись цього у повсякденному житті. Мене зворушив сам вчинок того капітана, а не мораль як така...

— Однак чи варто захоплюватись людиною тільки через те, що вона діє згідно з своїми принципами?

— Хіба цього мало?

— Чи не через це ви захоплювалися й Пікерін-гом? — запитала вона.

Скотт повагався, перш ніж відповісти:

— Можливо... Напевне, так і було.

— То ось чому ви хочете, щоб Черч заплатив за те, що він зробив з Пікерінг ом! Ніколи не думала, що ви так розсудливо підходите до цього...— їй не хотілося вимовляти слова "вбивство".

— Моє ставлення до цієї справи дуже ясне. Або, точніше, воно здавалося мені ясним.— Не бажаючи говорити про Черча, він сказав, що де Вінї показує і те, що пам'ять, яку лишає по собі людина, часто завдає більших страждань, ніж сама її смерть.— Хіба ви не відчуваєте цього в кожній трагедії? — запитав він.

— Ні,— сказала вона просто.— Я цього ніколи не відчувала.

Він подивився на неї, і вона повільно похитала головою. Раптом він помітив, що вона плаче.

— Я завжди вас доводжу до сліз,— сказав він, не ворухнувшись.

— Неправда.

— А ото що?

— Я вас дражню,— сказала вона, підвелася, витерла очі й долила йому кави, весело сміючись.— А ви аж надто вимуштруваний, Скотті.

— Невже Пікерінг писав про мене й це? — запитав він обережно.

— Ні, Пікерінг цього не писав. Це кажу я. Ви сидите тут так, неначе...

Йому приємно було розмовляти, і він досі ще нічого не бажав, крім спокою.

— Мені дуже приємно,— сказав він.— Отак сидіти й на вас дивитись... Так би оце ніколи й не вставав.

— Тоді я зараз же примушу вас встати!

Вона підійшла до нього, стала тягати за волосся, за вуха й так міцно терти йому щоки, що він змушений був захищатись. Потім вона спробувала підняти його важке, мов кам'яне, тіло, але з усіх її зусиль він відчув лише швидкі й задирливі дотики пружних пальців.

— Ох, цей мені хоробрий Скотт! — процідила вона ображено, нетерпляче, крізь зуби.

Він закинув назад голову, а вона тягла його вперто й уже не на жарт, силкуючись таки підвести, а потім підійшла з іншого боку й розпачливо гукнула:

— Та встаньте ж ви, Скотті! — ніби від цього залежало щось дуже важливе.

І раптом він побачив> її запашіле вогнем обличчя й уп'яті в нього на диво чисті, прозорі очі, її розпалену звабливу юність, що манила його до себе, як ніколи раніше.

— Зараз, зараз! — сказав він квапливо, щоб хоч якось захопити ініціативу в цій збудливій і навіженій грі.

Вона сказала: "Ні!" — а сама все торсала його і тягла, аж поки він збагнув, чого від нього хочуть. Тоді він підвівся, легко підхопив її на руки, міцно притис до себе й не відпускав доти, поки ця дратівлива боротьба не стихла, перемоя^ена якимсь іншим почуттям, поки її голова, її волосся не впали йому на шию і вона не стала, задихаючись, белькотіти:

— Та ні, Скотті, ви не зрозуміли... Це зовсім, зовсім не те...

— Ну то й що,— сказав він присмиріло й опустив її на підлогу.

— Але це важливо,— сказала вона, не відпускаючи його.— Дуже важливо!

Він не знав, як йому тепер бути. Вона одійшла від нього.

— Я нічого й не думала брати від вас,— мовила вона журливо.— Я хотіла сама віддати вам все, що в мене є. Сама! Тільки сама!

— Т-с-с!

—: Ви мене ще не знаєте! А я вам доведу, що мені від вас нічого, нічого не треба.

Вона відступила в дальній кінець кімнати й уся напружилась, ніби мала зараз же пірнути у вир. Але жіноче, тривке нестримно брало своє, а все, що було в ній непіддатливого, жорсткого, ще недозрілого, пом'якшувалось на очах, і тому вибух пристрасті пролився так гаряче, так невиснажно-бурхливо, що Скотт забув усю свою тверезість, усю свою неквапливість. І хоч він завоював її, а потім втратив і завоював знову; і хоч його манили, відштовхували й кликали знову, він розумів: те, що він їй давав, і було тим, чого вона від нього жадала. "Я все віддам сама, сама!" — обіцяла вона. І він відчував її дивовижну щедрість, її великодушну щедрість, її найніжнішу щедрість, зрілу й самозабутню, її неповторний, її прекрасно-блаженний, всепоглинаючий жар.

Коли в дар було принесено все до останку, вона запитала його лукаво:

— Ви ж цього не сподівалися, правда? Він похитав головою.

— Ви не чекали, що я віддам вам усе, що ви захочете? Геть усе на світі! Ви ж про це не здогадувались?

— Ні.

— Я рада, що ви цього не знали. Мені не хотілося, щоб ви знали. Ось чому я зараз така щаслива. Адже зі мною ніколи раніше навіть "подібного нічого не бувало. І це тому, що ви такий цільний, а не двадцять відтінків однієї і тієї ж людини. О, я завжди це знала! Чудово знала!

Це була правда. Вона розтопила його сувору стриманість, заразила жадобою віддати й себе всього до останньої краплі; він і досі відчував, як віддається в ньому її щедрість.

— А це ж далеко не все. Я така багата! —| сказала вона, зовсім іще не наситившись.— Могли б ви повірити, що в мене ще хоч що-небудь лишилось? Га, любий?

— Ще? — сказав він, захоплений її почуттям.— Куди там! Ні уявити собі, ні захотіти...

— Не треба так говорити. Я ніколи не бажала віддати себе отак до кінця, без останку. А ти, Скотті, можеш узяти все. Не тільки в цьому розумінні, але й у всякому іншому. Та ти сам знаєш!

Він похитав головою.

— Тобі неприємно, що я так говорю? Він знову похитав головою.

— Скажи мені що-небудь, дуже тебе прошу. Ну, що завгодно. Хоча б слівце...

— Ви — щедра жінка,— почав був він,— проте ви знаєте це й самі...

— Ні, не знаю. Розкажи мені.

Вона була ніжна й піддатлива, нічого не соромилась і почувала себе вільно в своєму жіночому естві, але була ним так сповнена, так заповнена, що він відчував, як її невдоволена щедрість прокидається знову.

— Але чому я? — запитав він її. — Чому саме я?

— Чому саме ти? О господи, Скотті! А хто ж іще? Чому ти — це ти, а я — це я? Хіба так ставлять питання? Що віддаєш, те й дістаєш. Невже ти не бачиш, що тільки так і буває: одержуєш і віддаєш, віддаєш і одержуєш?.. У нас те саме. І не тільки зараз, але й раніше... і потім так буде. Так мусить бути завжди. Господи, як мені хочеться віддати себе всю, до самого денця!

Йому було шкода перебивати її, і він лише тихо промовив:

— Так, це правда. Це правда!

— Що правда? Скажи мені!

— Хіба я зможу пояснити...

— Все одно скажи! Хоча б що-небудь! Мені байдуже — що, тільки скажи!

— Хіба я зможу? Все це тепер одійшло від мене дуже далеко...

— Повтори! Повтори мені ці слова спочатку!

— Кажуть, — вплив у нього якийсь туманний спогад, — ніби кохання втекло в дрімучі ліси...

— Як це чудово! Ну! Прошу, говори далі!

— В лісі і, здається, ще в ніч...

— Ох, Скотті. Саме так. Я вже згадала. І як чудесно, що ти сказав це. Коли б ти сказав щось інше, я б тебе вбила. Ох, любий мій, що робить самотність! Ба-

чиш, що вона зробила зі мною? Ти можеш вимагати від мене все, все до кінця, до краю. Він не слухав.

— Якщо той, хто віддає себе всього, не любить, то як еке...

Він не озивався.

— А здорово я тебе спіймала! — вона сміялась, усе міцніше пригортаючись до нього. — Дурненький ти мій! Який же ти все-таки дурненький! Незрозумілий, незграбний... Такий таємничий...

Запало мовчання, сповнене найглибшого смислу.

— От уже все й пройшло! — сказала вона нарешті, — А ти в мене лишився. Яка я щаслива! — лепетала вона крізь сльози. — Безмежно щаслива! Я твоя, вся твоя. Нічого ні для кого в мене більше немає. Тільки для тебе, а в тебе — для мене. І я твоя, твоя, твоя! Які ж ми щасливі!

РОЗДІЛ 19

Вони довго стежили за тим, як по бровці мармурової камінної дошки повзе тарган, зривається, знову дряпається вгору і зрештою хазяйновито розгулює поміж кістяних слоників.

Як потрапив тарган у цю чисту кімнату? Вона обурилась:

— Я його уб'ю. Він її стримав:

— Облиш, Не треба нікого вбивати. Тоді вона схвильовано сказала:

— Гаразд, може, це нам на щастя. Ти віриш у щастя?

— Аякже! Адже я тут лише тому, що мені випало щастя. Просто поталанило!*

— Знаєш, як нам з Пікерінгом завжди везло? Якщо розібратися, то ми по-своєму жили щасливо. І через те мені хочеться знову бути щасливою. Тобі неприємно, що я про це говорю?

— Ні. Але не забувай одного...

— Чого, любий?

— Я зозсім на нього не схожий. Не шукай у мені відгуків минулого, нічого не вийде, Люсі.

— Ні, не буду. Обіцяю, що не шукатиму. Адже ти такий цільний.

Він розумів, що мусить сказати їй правду.

— Та я й не певен, що мені подобався Пікерінг. Хоч, бог тому свідок, він був мені ближчий від усіх, за винятком хіба що Джека Броді.

— Як ти можеш говорити, ще він тобі не подобався?

— Може, це й не так. Але між нами завжди чогось не вистачало.

— Проте він ставився до тебе краще, ніж до будь-кого іншого. Щоправда, не з самого початку. Його страшенно дратувала твоя мовчазність. Він говорив, що ти нагадуєш йому отого француза — Бріса Парена,— бо тобі теж здається, що коли ти захопився словом, хтось його неодмінно поцупить, перекрутить по-своєму або використає на шкоду.

— Це тому, що самому Пікерінгу слова були потрібні, як хліб. Ми — люди різні, Люсі.

— Так, але він знав, що тільки ти серед них — справжня людина. Ні, що я кажу! Всі ви були справжні люди. Віриш, у перші дні я його запевняла, що тобі бракує уяви. Ого, як він на мене тоді визвірявся: "А що, по-твоєму, виводить нас живими з пустелі, як не уява Скотті?!"

— Він мав на увазі мою передбачливість.

— Це все одно, Скотті. Пікерінг знав тебе краще, ніж я навіть зараз. Але...

— Ні, він мене не знав,— заперечив Скотт.— Ми з ним ладнали тому, що могли один одного поважати, але справжніх близьких відносин між нами не було. Та і я його не дуже добре знав.

— Але ж ти йому в усьому довіряв. Ти сам мені про це говорив!

— Звісно, довіряв.

— Цього цілком досить,— сказала Люсі.— Він любив повторювати, іноді не без ехидства, що варто людині на тебе хоч раз поглянути, і вона вже тобі віритиме до самої смерті. А попрацювавши з тобою, він признавався, що й сам довірив би тобі геть усе — всю нашу армію і навіть долю всього людства.

Скотт кивнув.

— Знаю,— сказав він.— "Людина — це насамперед людина!"

— І зовсім ні до чого оце самоприниження,— сказала вона.— Ти, по-моєму, єдина в

світі людина, котрій і я можу сліпо довіритись абсолютно в усьому й до кінця.

— Давай краще поговоримо про де Вінї,— перебив її Скотт.

— Гаразд. Тоді слухай. Пікерінг писав десь, що ти заклятий ворог будь-якого філософствування і що, прочитавши всі книжки де Вінї, ти завжди відмовлявся говорити про них.

— Це правда.

— Але чому? Чому ти, Скотті, німуєш навіть тоді, коли хочуть знати твою думку про якийсь дурний французький романчик? Ну чому ти завжди мовчиш?

— Тому що я боягуз,— сказав він сонним голосом.— Мене мало не з пелюшок виховували інженером, топографом, розумієш, Люсі? У мене в крові боязнь приймати рішення, поки я не буду абсолютно впевнений в тому, що я роблю.

— При чому ж тут боягузливість?

— Не знаю. Мені починає здаватися, що безглуздо завжди бачити наперед кожен свій крок. Я стаю нетерплячим, таким, як був Пікерінг. Мені хочеться ламати існуючі порядки, як це робив він, хочеться трошити стіну авторитетів і дурості, як це робив він. Дивна річ— коли мені доводилось бувати свідком його дивацтв, я вважав, що мій обов'язок — зберігати спокій і виявляти максимум діловитості. Коли він розлючувався, я мусив думати за нього. А тепер ніхто вже не розлючується, і мені цього явно не вистачає. Мабуть, через те я й ненавиджу Черча, що він ні в кого іншого не викликає ні ненависті, ні презирства.

— Але ж тепер ти матимеш справи не з ним, а з Уорреном.

— Навряд чи я зможу "погодитись і на будь-яку пропозицію Уоррена, поки знаю, що за його спиною знову ж таки ховається Черч.

— Ну, це вже нерозумно, Скотті.

— Знаю, що нерозумно. Проте мені бракує нерозважливості Шкерінга. Ні в кого не лишилося ніякого вогню. Послухай, Люсі: адже й молодого Бентінка загубила ідіотська витівка Черча — і нікого це не обурило. Ти лише знизала плечима. Я, по суті, зробив те саме. В цьому розумінні його смерть не зачепила навіть його дружини. Але ж десь-таки хтось повинен був розлютитись!

— Ради бога, Скотті, не будь хоч ти навіженим!

— Господи, якби ж то я міг ним бути! Тоді я зробив би те, що мушу зробити. А так я, бачиш, тільки шукаю виходу. І зовсім не можу діяти, поки не розберуся, що ж саме я роблю.

— Може, на тебе впливає Куотермейн? Він засміявся:

— Невже на мене так легко вплинути? О, звісно, я знаю, що класи існують. Не можна бути англійцем і не відчувати класових бар'єрів. Вони й мені заважають. Проте я не можу звалювати всі наші нещастя на класову систему, як це робить Куотермейн. Я не вірю у винятковість чи вищість одного класу перед іншим, не вірю і в те, що права однієї людини означають безправність іншої. Але я певен, що саме через віря у свою вищість, у своє виняткове право, які панують там, у На-бітаті, ми програємо війну, хоча для мене й не прийнятне те, як дивиться на ці речі Куотермейн. Я просто бачу, що такі,

як Черч і всі до нього подібні, перетворили війку в пустелі на катування; ево&ми непростими помилками вони прирікають нас на неминучу смерть. Наперед знаєш, як безглуздо загине безліч хороших людей,— і тільки через тупоголовість тих, хто претендує на недоторканне й виняткове право робити промах за промахом. Тут я згоден з Куоті і вважаю, що зрештою це мусить екінчитись.

— Як же воно скінчиться?

— Не знаю. Думаючи про Черча, я гадав, що дати якийсь поштовх міг би я. Але що я можу зробити, по суті? Хіба тільки застрелити його. Та на це я навряд чи зважусь.

— Бачиш, ти сам визнаєш, що становище безнадійне.

— Очевидно, так. Авжеж. Здається, я переконався, що все безнадійно.

— Ні! Неправда! Він знизав плечима.

— Добре, хоч є ще в чому знайти забуття.

— От і прекрасно! — вигукнула вона весело, силкуючись піднести його підупалий настрій.— А в чому, Скотті? Скажи швиденько, що ж то таке, в чому можна знайти забуття?

— Робота.

— А-а... Покликання.

— Ні. Просто робота, праця.

— Ну, любий, це старе, як світ! — задерикувато кинула вона.

— А я тільки зараз це збагнув,— сказав він, закинувши руки за голову.— Біда в тому, що потрібно було початись війні, щоб твоя робота дістала мету і спрямованість. Кожне зусилля здається пліднідаим, коли йде війна і ти береш в ній участь. Ось що дивує кожного, хто потрапляє в армію. Але й тут бачиш, що всі твої зусилля пропадають марно,, через те, що хтось там уважає, ніби він має незаперечне пра©о керувати, а потім спаскудити все, що ти спромігся вробити.

4— А хто ж, по-твоєму, повешен керувати, милий, простодушний Скотті? Мій Скотті, який заклади правий і завжди у всьому помиляється? — шгтт вона, притулившись до його обдаччя щокою.

— Та будь-хто з нас. Пам'ятаєш Джека Броді?

— Мозеса? Твого друга Мозеса?

— Еге,— сказав він, заплющивши очі й поринувши в глибоку задуму; тепер він був далеко від неї.— Мого друга Мозеса.

Вона змахнула рукою в нього перед очима, і він знову повернувся до дійсності.

— А на біса мені все це здалося? — промовив він.

— Ось ти говорив про таку чудесну річ, як виняткове право,— сказала вона.— Право неподільного володіння* Пригадуєш?

— Пусте. Облишмо цю тему.

— Ні! Я хчучу ^оговорити саме иро це. Любий мій Скотті, хіба & ш став з кимось мене ділити? Хіба ти не хочеш володіти мною безроздільно?

— Ти сама завела цю безглузду розмову,— відповів він, прибираючи у неї з лзба волосся.

— Я завела розмову про тебе. А ти неждано-негадано заговорив з таким запалом, якого я від тебе навіть не сподівалась. І про що ж? Не про мене. Ти бував коли-небудь таким балакучим у пустелі?

— Години варті в дорозі тягнуться іноді надто довго.

— А про мене ти коли-небудь згадував?

— Часто.

— Як про чужу дружину?

— Атож.

— Я дуже часто згадувала про тебе! Дуже часто. Весь час!

— Ну й надаремно.

— Та я ж була потай закохана в тебе! В душі мене завжди до тебе тягло.

— Не треба цим жартувати.

— Гаразд, любий, не сердься. А чому? Чому мені не можна було думати про тебе?

— Тому що не можна.

— Ой, який строгий!

— Так, строгий.

— І ти не захочеш ні з ким мене ділити? Ти наполягаєш на своєму винятковому праві?

— Категорично наполягаю.

— Скажи мені це ще разочок.

— Я скажу, що ти найщедріша, що ти найніжніша...

— Я буду дуже щедрою. Ти хочеш, щоб я була такою щедрою, як зараз?

— Так. Звісно, хочу!

— Попроси.

— Не буду.

— То хоч просто скажи. Будь ласка, Скотті, благаю.

— Твоя неймовірна щедрість...

— Ти справді так думаєш? Я щедра? Дуже щедра?

— Не можу добрати слів...

— Бачиш, що для людини важливо? Щедрість. І безроздільність. Належати комусь безроздільно! Розумієш, Скотті? Ох, як мені це потрібно! Коли б ти тільки знав! Ось вона, безроздільність! Ну, скажи мені що-небудь іще.

Йому нічого було сказати.

— Я тебе вб'ю, якщо ти мовчатимеш. Скажи хоч що-небудь!

— "Про любов вам не розкажуть Всі слова на білім світі..."

— Говори, любий, ще говори! Я не знала, що ти такий... Ти завжди від мене ховався. Ти такий надзвичайний. Говори ще, благаю...

— "Про любов вам не розкажуть Всі слова на білім світі..."

— Який же ти хороший! Благаю, говори ще... Повторюй це без кінця. Я ніколи не чула нічого чарівнішого. Ох7 який же ти незбагнений, Скотті. І як нам чудесно удвох. Ох, я, здається, помру від щастя. Бачиш, я плачу. Бачиш, які ми щасливі...

Трохи згодом вона заспокоїлась і навіть заговорила про майбутнє.

— Якщо ти добре поводитимешся...— сказала вона жартівливо.

— З ким, з тобою?

— Ні. З Черчем! Адже він став для тебе якоюсь невідчепною маною.

— Бідолашний Черч,— сказав він.— От не думав, не гадав, що йому потрібен твій захист.

— Не будь злостивим. До Черча мені нема ніякого діла.

— То чого ж тобі так допікає, що мені до нього є діло?

— Мені це не допікає, любий. Мені це заважає. І тобі теле. Невже ти не можеш викинути цього з голови? Невже я не можу тебе переконати?

— Очевидно, не можеш, Люсі.

— То що ж ти збираєшся робити?

— Іще не знаю.

— Послухай, Скотті! — Вона сіла й схилилася над ним.— Нам з тобою може бути дуже-дуже гарно, ми будемо щасливі. І все в нас піде чудесно, я знаю. По суті, я сама кинулась тобі в обійми, але, клянуся, це тому, що я готова віддати тобі все своє життя! Ти повинен це відчувати.

— Не треба зараз про це говорити.

— Гаразд. Але все-таки, що ж ти надумався?

— А що б ти хотіла, щоб я надумався? — сказав він уже з роздратуванням.

— Я б хотіла, щоб ти робив те, що тобі під силу. Ти повинен дати згоду на пропозицію Уоррена. Це буде правильно, дуже правильно. Я знаю, що думає сам Уоррен; я знаю, що від тебе він у захваті; він хоче відкрити перед тобою великі можливості, і треба лише скористатися ними як слід. Я так боюся, що, засліплений ненавистю до Черча, ти зіпсуєш собі майбутнє. Тільки за тебе єдиного я непокоюсь. Я хочу, щоб тебе визнали, оцінили по заслугах. Нарешті тобі випадає нагода чогось домогтись, показати себе! І я хочу, щоб

ти це зробив. Тоді ми будемо щасливі. А всі оті безглузді фантазування відносно Черча викинь геть з голови — вони тебе тільки зламають, погублять, залишать ні з чим. Абсолютно ні з чим, Скотті!

— Ти гадаєш, я можу дозволити, щоб злочинна помилка Черча розвіялась у пам'яті людей, мов дим?

— Саме так, бо тепер це не має ніякого значення.

— І це кажеш ти?

— Так, це кажу я. Я не можу простити Джеку Черчу того, що він зробив, але я можу про це забути, бо повинна про це забути. Так само, як і ти. Адже ти для мене тепер усе. Хіба не бачиш?

— Бачу, бачу. Не треба так хвилюватис[^],

— Та як же мені не хвилюватись! Ти тільки подумай, як добре нам може бути. Пробач, що я напосі-лась на тебе, але я нічого не можу з собою вдіяти. Не можу. Я віддаю тобі все, Скотті. Коли б ти тільки знав...

Скотт заспокоїв її.

— Гаразд,— сказав він зненацька.— Я все одно нічого не можу вирішити. Я тобі казав: Черч для мене— не просто недоумок, що вкинув у м'ясорубку два десятки людей. Але я не бачу виходу, не знаю, з чого мені почати. Тому краще забути про Черча. Очевидно, я повинен буду про нього забути.

— Саме повинен! І я певна, що ти так і зробиш.

— А комусь би треба було поквитатися з ним, і вже давно,— з боєм промовив він.— Хоча б з ним одним. Інакше почуватимеш себе таким жалюгідним нікчемою...

— Я тебе розумію. Але ти мусиш забути всю цю історію. Геть-чисто забути! До того ж тепер не від Черча, а від генерала Уоррена залежить твоє майбутнє...

— Еге. Треба завтра сходити до Уоррена.

— Тобі ж подобається Уоррен. Я знаю, що подобається. Не думай про Черча. Він — ніщо.

— Гаразд. Гаразд... З ним уже покінчено.

— От бачиш! Який ти хороший, який благородний, Скотті! Дорогий ти мій, рідний... От бачиш, як нам чудесно, які ми будемо щасливі!..

ЧАСТИНА ТРЕТЯ

У СМЕРТІ?..

РОЗДІЛ 20

Він знав, які вони щасливі і які гони можуть бути щасливі.

Про це він думав, сидячи на задньому сидінні старенького "фіата"-таксі, яке вів підсліпуватий шофер у галабії. Шофер безнадійно силкувався вчасно помітити невидимі для нього перешкоди, що загрозливо рухались попереду або ще загрозливіше ставали йому на дорозі. Так, міркував Скотт, Люсі мала рацію, коли казала, що кохання — це щедрість. Якщо в коханні є хоч якийсь сенс, він — у душевній щедрості. Найактивніше з дієслів — давати. Та кому потрібні всі оці визначення? Адже він і сам їй сказав, повторюючи слова Вільяма Блейка (Скотт зашарівся, згадуючи, що промовляв їх у голос):

Про любов вам не розкажуть Всі слова на білім світі; І невидимо, й мовчазно Диха цей ласкавий вітер.

Кохання щедре, невидиме для очей і німе. І Люсі була такою щедрою, що він раптом знову відчув, як його заливає гарячою хвилею, як усе його єство проймає дрож. Дуже непідходящий настрій для розмови з Уорреном!

Щоб заспокоїтись, увійти в норму, він нахилився вперед і став дивитися туди, куди лупив очі шофер. Але відстань між НИМРІ В цьому старомодному лімузині була така велика, а напруження, з яким водій таксі вдивлявся у свою долю, що підстерігала його на кожному кроці, було до того лячне, що він знову відкинувся назад. Не завадило б поділитися своїми думками з Уорреном. Уоррен усе зрозуміє. Сором'язливо відведе очі і, як завжди, майже не розтуляючи вуст, промимрить: "Що так, то так. Справжнє кохання — це насамперед щедрість, без-меж-на щедрість... Молена б, звичайно, підшукати й точніше визначення..."

Недоречні зараз усі ці думки!

— Ай оста! 1— гукнув він шоферові.— Зупиніться десь тут. Де вам зручно.

"Фіат" занесло праворуч, і він зупинився. Скотт вийшов, попросив водія зачекати, а сам кілька хвилин стояв нерухомо. Руки його тремтіли. І весь ВІН ПІД СВІЖИМ враженням її близькості, її щедрості відчував такий трепет, що втамувати його могла тільки ходьба. Скотт рушив уздовж тротуару, ніби знав, куди йому йти. Але йти було нікуди. Він купив газету в хлопчика у фесці, який, побачивши його форму, машинально сплюнув.

Опинившись поблизу закускової "Брати Ісаєвичі", де готували найкращі в Каїрі фул і тамію 2, Скотт зайшов туди. Довкола був поживклий від старості мармур та ажурні решітки з поточеного іржею і часом заліза. Скотт зупинився біля величезного чавунного казана, що кипів над двома ревучими примусами. Взявши з прилавка варене яйце, він розбив його, обчистив і проковтнув майже цілим. Відмовившись од миски супу та хліба з фулом, запропонованих йому послужливим кухарем, він з'їв ще одне круте яйце й підійшов до крана, де клієнти "Братів Ісаєвичів", насьорбавшись молохії3, могли сполоснути масні роти. Він плюснув у лице холодною водою, витерся носовиком і, посвіжілий, вийшов надвір.

— Ахлян вахсалян, йа кептен 4,— сказав йому на прощання кухар.

Дивно було чути це привітання, ідучи геть, проте воно означало, що його, як давнього друга, запрошували приходити ще.

— Мерсі 5, Ібрагім,— сказав Скотт і пішов до машини.

Водій таксі зосліпу не^впізнав у ньому свого пасажиря; він довго і самовіддано не пускав Скотта, поки не почув його голосу, а потім одразу дав повний газ перед самісіньким носом запряженого у віз коня. Фурман загорлав їм услід :

— Щоб тобі господь дім зруйнував, клятий байстрюк! Життя немає через ці таксі! Ти що, сліпий?

1 Хазяїн! (Араб.).

2 Назва страви з бобів, варених у маслі (араб.).

3 Овочева юшка з часником (араб.).

4 Гостинно просим, капітане (араб.).

5 Спасибі (фрапц.).

"Атож,— сказав сам собі Скотт.— Він сліпий, бідолаха. Зовсім сліпий".

Сліпота не здавалась таким уже лихом у країні, де два чи три проценти населення були сліпі, де п'ятдесят процентів сільських дітей помирало, не досягши п'ятирічного віку, а ті, що виживали, ледве дотягували до п'ятнадцяти-двадцяти років, і ніяк не більше.

Однак це теж мало підходило для сьогоденної розмови з Уорреном, і Скотт не міг зрозуміти, звідки взагалі навіялись йому такі думки: мабуть, від Куо-термейна чи, може, від отого терориста Гамалія.

Про сліпоту він подумав, дивлячись на сліпого шофера, а від того згадався Джек Броді, в тілі якого не лишилося, мабуть, жодного, бодай найменшого живого нерва,

коли його так страшно обпало на мінному полі; особливо лице та очі — їх випало зовсім. Навіть нутрощі, що повилазили з-під горілого м'яса, й ті обвуглились і почорніли. Колись могутні м'язи висіли на животі та грудях, мов зотліле ганчір'я. Але найбільше запам'яталися порожні орбіти на спаленому до кісток обличчі. З цього обличчя безслідно зникли руда борода й руде волосся — їм ні на чому було більше триматись.

"Мозеса? Твого друга Мозеса?" — перепитала його Люсі.

Волосся й борода у Мозеса були червоні тому (як одного разу висловився Пікерінг), що він палив своє життя з усіх кінців. Не було такого зусилля, яке б могло поглинути його гарячий запал, і тому він розтрачував його на що завгодно — кожної години, кожної хвилини, кожної секунди свого життя. Він спалював на цьому вогні колону мить, даровану йому долею.

"Палаючий Броді!" — сказав про нього Пікерінг.

Якби ж Пікерінг тоді знав, що цими словами він передрікає кончину Джека! Він напрозорив і Скотту: "Ви так і помрете цілюю людиною — правильної циліндричної форми, а мене й смерть забере, розтерзаного на безліч часток". І це було трагічним віслюванням в устах людини, яку порвало на шматки. Та Пікерінг хоч помер одразу, а в Джека лишилася жити одна незгасла ниточка в мозку. Вона дала йому змогу почути голос Скотта і попросити довершити те, чого не спромігся зробити вогонь.

В той час, в ту жахливу мить добити Джека здавалося актом милосердя. Але в пам'яті цей вчинок не зберігся таким. Зберігся найтяжчий спогад про те, що він, Скотт, обірвав останній живий нерв Джека Броді. Цей останній нерв, що підтримував діяльність серця, легенів і якимсь чином навіть мозку, був перерізаний кулею, яку пустив Скотт із "сміта і весона". Спогад страшний і жорстокий, бо якщо десь іще билася хоч найменша жилка, вона була надто потрібна, щоб так її обривати. Щоб зрозуміти це, Скотт заплатив дорогою ціною. І хоча Джек все одно помер би в нелюдських муках, тягар провини Скотта не ставав меншим. Кожна порошина життя, кожен його атом — неоціненний, особливо цей останній, палаючий атом, який до власного загибуну підтримував життя Джека Броді. Нема нічого ціннішого в світі, ніж останній нерв, що прив'язує людину до життя. Ось єдина гідна людини філософія, коли йдеться про життя і смерть.

— Зупиніться, йа оста,— знову наказав він шоферові.

Він не міг заявитись до Уоррена з такими думками. Йому треба було пройтися, щоб якось розвіятись.

— Скільки? — неуважливо запитав Скотт. Шофер відповів йому безпорадним поглядом. Скотт подивився на лічильник і поклав йому в руку

кілька монет, додавши чайові,— правда, не дуже багато, щоб не принизити його людської гідності.

— Хай осяє господь вам шлях,— ввічливо подякував йому шофер.

— Так само й вам, і хай береже він вашу сім'ю,— відповів Скотт і пішов геть.

Зберегти своє життя, як-зберіг його він, як зберегли його Куотермейн, Сем та

навіжений Атия,— чи є що в світі дорожче за це?

— Скотті! Йдіть сюди, я вас підвезу!

По той бік вулиці вілісом їхав Пікок з двома своїми сетерами — Шейлою та Пітером — на задньому сидінні. Помітивши Скотта, він зупинив машину біля мосту Каср-ель-Ніл.

— Не клопочіться, я прогуляюся пішки,— гукнув йому Скотт.— Велике спасибі.

— Ви до старого?

— Еге.

— Хай живуть скотти! 1 — вигукнув Пікок, рушаючи далі.

Скотт обійшов міст і попрямував геть від Набітату. Що важливо в житті?

Зараз, наприклад, важливо вчасно потрапити до Уоррена. Він повернув назад і поспішив до штабу.

Прийшов він вчасно, але йому довелося почекати в приймальні. Секретарка, яка там сиділа, теж виявилась подругою Люсі, проте Скотт її не цікавив. Серед усіх англійок в Набітаті вона була найменш допитливою, і Скотту стало шкода Уоррена. Про цю жінку йому розповідав Куотермейн. До війни вона була відомою художницею-модельєром, працювала в журналі мод. Життя в неї видалось явно нелегке — воно позбавило її всякої жіночності. Не залишилось ні привабливої ніжності форм, ані найменших ознак щедрості... Думки його знов полинули в небезпечному напрямі. Скотт розгорнув газету, щоб заглушити їх чимось іншим.

На першій сторінці він прочитав, що за вчинений замах на Амера Гусейна-пашу арештовано єгипетського офіцера Гамалю аль-Мухтара.

— Заходьте, Скотт!—перебив йому читання невеселий голос Уоррена.— Зачекайте хвилинку, я зараз звільнюся.

Скотт увійшов до генеральського кабінету, а Уоррен вийшов до приймальні й причинив за собою двері, залишивши Скотта на самоті. Скотт знову взявся за газету, думаючи про Гамалю, хоча й розумів, що краще про нього не думати. Принаймні зараз.

Через силу напружуючи увагу, він прочитав на тій самій першій сторінці, що Росія цинічно сказала про другий фронт, ніби він так ніколи й не відкриється. А Геббельс заявив, що англійці готують новий наступ у Західній пустелі, і це дуже на руку Німеччині, бо кожен наступ британської армії завжди кінчається ганебним провалом, і чергова їх спроба обіцяє англійцям тільки новий і, мабуть, найжорстокіший розгром. Цього разу Роммель напевне пожене їх аж до Каїра. А що т-хчХ? Єгиптяни підіймуть повстання і поквитаються з СІЮЇМИ англійськими хазяями...

1 Скотти — група кельтських племен, від яких походить назва Шотландії (старовинна назва — Скотландія).

— Ви мені пробачте, Скотт, — ще з порога сказав заклопотаний Уоррен, повертаючись до себе в кабінет. Він щільно причинив двері, підійшов до трофейної вішалки, взятої в італійців у форті Капуццо, і зняв з неї свою полотняну куртку.— Мені треба спішно їхати в зону каналу. Змушений вас покинути. Про ваше нове призначення вам доведеться поговорити з генералом Черчем. Не заперечуєте?

Скотт допоміг йому натягнути куртку на покалічену ліву руку.

— Гарзд, сер.

Ввійшов ад'ютант, з виправкою бравого вояка, страшенно молодий і недосвідчений в своїй роботі.

— Даруйте, сер,— звернувся він до Уоррена,— але ^я все-таки не розумію: маю я право на стайні для поні

в Замалеку? Мені здавалося, ніби ви говорили, що маю.

— Так, говорив.

— Тоді вони вас зовсім не зрозуміли, сер.

— Зверніться до полковника Бредмена. Все, Філ-потс, ви вільні.

— Слухаю, сер,— сказав ад'ютант і вийшов.

— Це мій новий помічник. Гравець у поло. Нічого не поробиш, Скотт. А вас я хотів би попросити виконати для мене тим часом одну роботу.

— Завжди готовий, генерале.

Уоррен взяв ремінний стек і коробочку з пілюлями.

— Намітьте мені на карті з десятків підходящих пунктів для розміщення складів пального. Почніть десь одразу ж на північний захід від Тріг-Капуццо і протягніть ланцюжок миль на сто на захід. Тільки не дуже близько до траси, але й не дуже далеко від неї. До цих складів мусять бути підходи для грузовиків і навіть танків. Ви знаєте, яку морову ми мали з паливом. Тільки-но заглибишся в пустелю — і вже кінчається бензин, а через каністри ми, бувало, втрачали його більше, ніж у будь-якому бою. А яка користь від танків, коли їх нічим заправити? Так трапилося в Сіді-Резег. Пі пального, ні ремонтних майстерень. Не можна було відремонтувати танки! Це ще гірше, ніж нестача бензину. Ось чим я хочу зараз зайнятися. Для танків нам потрібні аварійні машини. Адже під Соллумом діяли в бою лише п'ять танків з п'ятдесяти, бо решту ми просто не могли зрушити з місця. Бракувало ремонтних засобів. Тому я й прошу вас підшукати такі місця, куди ми могли б принагідно і наперед завезти пальне. Я не збираюся більше посилати у бій добрі машини й добрих солдатів, якщо вони не матимуть бензину і не можна буде вчасно вивести їх з-під удару. Надто в нас багато невиправданих втрат. А наші друзі в Лондоні не хочуть на це зважати. Ви мені допоможете, Скотт? Уоррен придержував рукою двері.

— Слухаю, сер. Ми з Куотермейном зробимо все, що треба.

— От і добре. Зробіть особисто для мене. Бо, власне, це не входить у ваші прямі обов'язки. А про нове призначення поговорите вже з генералом Черчем. Сподіваюсь, воно вам припаде до душі, хоч завдання далеко не з легких.

У старого солдата були свої турботи, свої страхи за величезні втрати в техніці й живій силі. Він був до краю заклопотаний цим. Зараз Уоррен зібрався в Абу-Сувейр, щоб оглянути нові ремонтні майстерні. Його друзі в Лондоні безпам'ятні, їх важко в чомусь переконати, вони тільки все вимагають. Коли б старий генерал зважився на одвертість, він би сказав, що його друзі в Лондоні — дурні й головотеси, які заважають виграти війну. Йому теж доводилося гнати людей на забій, знаючи, що на нього завжди

чатує невдача й можливість фатальної помилки.

Обидва вони все ще стояли біля дверей.

— Ага, ще одне, Скотт. Здається, Люсі Пікерінг прийде до нас у п'ятницю на обід. Може, й ви завітаєте? На той час генерал Черч ознайомить вас з новими обов'язками, і ми зможемо поговорити.

— Дуже вам вдячний, сер. Неодмінно прийду.

Двері відчинилися. Тривога, напружені пошуки виходу — все знову сховалося за незримим кордоном, і Уоррен пробіг через кімнату своєї секретарки, мов соромлива дівчина, що рятується від переслідувань настирливого кавалера.

— До побачення, сер,— покvapливо кинула йому секретарка.

Та генерал улсе встиг вискочити в коридор.

— О, капітане Скотт,— сказала секретарка, коли він, почекавши заради пристойності кілька хвилин, вийшов з кабінету Уоррена.

— В чім річ?— Скотт зрозумів, що піймався.

— Ви йдете до генерала Черча, так?

— Можливо. То й що?

— Я мушу це знати, мені треба домовитися, щоб вас прийняли. Адже справа невідкладна.

— Я сам домовлюся,— відповів Скотт.

— Краще, якщо ви це зробите зараз.

— Он як?

— Саме так, капітане Скотт. Генерал Черч чекає на вас. Справа важлива, і її не можна зволікати.

— Знаю.

— Ну, то як? Підете до нього зараз?

— На жаль, я маю ще невідкладнішу справу.

— Невже? А яку саме, капітане Скотт?

— Боюся, що вона суто особистого порядку.

— Із нею не можна почекаати?

— Ні в якому разі.

— Ясно. Тоді я подзвоню генералові Черчу. Прошу зачекати.

— Я зайду навпроти, до полковника Пікока,— покvapливо сказав їй Скотт.— Він сам домовиться з Черчем. Гаразд?

— Ну що ж... Нехай буде по-вашому. Гаразд.

— Дякую. На все добре.

Вона була надто зайнята, щоб відповісти на його прощання. Скотту знову стало шкода Уоррена.

Скотт знав, куди б йому хотілося звернутись по допомогу,— за спиною в Набітату, за спиною в посольства,— у віллу з пісковуку, де працювала Люсі. Та він не стане просити у неї допомоги, хоч ця допомога дуже йому потрібна. Пікок — людина порядна і зробить те, що його просять, треба тільки швидше попросити.

— Ну?— добродушно запитав Пікок.

— Уоррена викликали в Абу-Сувейр. Доведеться мати розмову з Черчем.

— Еге. Мені щойно сказали. От не пощастило... Уоррен уже все підготував. Усе чисто...

— Та я, власне, до вас не з цим,— сказав Скотт, сів, скинув кашкета й відчув, що просити Пікока йому зовсім неважко.— Сьогодні вранці арештували одного чоловіка, який стріляв у єгипетського політичного діяча. Ви читали?

— Та я тікаю від газет, мов від чуми, друже. Але краєчком вуха щось чув. Ото потіха! Невже його справді спіймали?

— Виходить, спіймали. Ви можете поговорити з начальником військової поліції, щоб мені дали з ним побачення? Мабуть, треба буде одержати дозвіл єгипетських властей...

— А на якого біса вам це здалося?

— То мій друг.

— Свят, свят, свят! Оце так чудасія! Ви не жартуєте?

Пікок подивився на Скотта й подумав: "Та де ж його очі? Бач, як глибоко позападали, як низенько прикриті віями, як надійно захищені від сонця..."

— Ні, не жартую,— відповів Скотт.— Якби ви могли це влаштувати... Мені конче потрібно з ним поговорити. Як, на вашу думку, є хоч якась можливість витягти його з в'язниці?

— Ви що, збожеволіли?

— Ні, чого ж? Начебто при своєму розумі.

— Але ж він стріляв в одного з наших! Точніше, в одного з тих приручених єгиптян, яких наше посольство годує з свого коритця.

— Здається, стріляв,—пробурмотів Скотт.—Авжеж, стріляв.

— Військові власті в такі справи не втручаються, Скотті. До того ж...

— Ви можете попросити начальника військової поліції?

— Гаразд. Але ви на це не дуже надійтеся.

— Я хочу з ним тільки поговорити. Пікок вагався.

— Вони неодмінно зажадають знати, про що може говорити англійський офіцер з типом, який стріляє в наших. А що як він німецький агент?

— Ні. Тут зовсім інше. Він не німецький агент... А чому б вам не сказати, що справа пов'язана з розвідкою?

— З розвідкою?..

— Авжеж, з розвідкою, хай йому сто чортів.

— Правильно, Скотті! Це вже розумніше. І я б сказав — по-лицарському. Ви не заперечуватимете, якщо я піду з вами?

— Я волів би зустрітися з ним сам на сам.

— Ну, добре. Тільки майте на увазі, часу буде мало. Сендерс!

— Слухаю, сер.

— З'єднайте мене з полковником Ріверсом-Шоу з управління військової поліції.

Сендерс додзвонився до Ріверса-Шоу, який відрубав, що й на постріл не підійде до

цієї справи. "Спробуйте промацати радників посольства",— порадив він Пікоку. "Ясно, Діккі",— відповів Пікок і наказав Сен-дерсу з'єднати його з Майком Сейєрсом з посольства. Цей заявив, що справа не така вже проста, бо арештованим зацікавились у дуже високих колах і посольство ні в якому разі не захоче вплутувати в цю історію військове командування — тут і без нього вже замішано надто багато людей.

Скотт відчув, як перед ним виростає стіна. Можливо, вперше в житті він так ясно бачив, як перед людиною виростає стіна.

— Хай буде, як є,— сказав він Пікоку.— Облиште.

— Не можна так легко складати зброю,— відповів Пікок. Могутність його особистих зв'язків було поставлено під сумнів. Він подзвонив Пенденісу, який сказав, що тут замішана політика, а в політику краще не лізти, бо потонеш у цьому смердючому гнойовищі; якщо хлопець і уколошкав одного жирного інтригана, то це тільки робить йому честь; але замах пролив світло на деякі непривабливі факти тутешнього життя, він близько зачіпає усю двірцеву кліку, яку наше посольство хоче тримати на ланцюгу; ні, для таких справ у нього надто короткі руки — тут гравцями виступають тузи, та ще які тузи!

— А він справді вам друг, той молодчик?— ще раз спробував хоч що-небудь вивідати Пікок.

— Повірте, це не має ніякого значення.

— Сідайте,— сказав Пікок.

Він подзвонив ще одному знайомому, цього разу — з розвідки; той також запевнив, що зробити нічого не можна: такими справами відає особливий відділ розвідувальної служби. Сторонніх навіть близько не підпускають. Подібні речі вимагають дуже тонкої політики і ще тонших інтриг, на які здатні лише місцеві політики.

— Є в мене ще один на прикметі — про нього треба було згадати в першу чергу,— сказав Пікок.— Най-таємніший серед усіх таємних агентів.

Але Скотт уже волів, щоб Пікок і тут зазнав невдачі.

— Пітер, алло,— викликав когось Пікок.— Послухайте, Пітер, а знаєте — ви й досі не розплатилися! Ні. Я не образився, тільки якось незручно, що я плачу, а ви не платите. Ну ясно! Зрештою ми з вами партнери, і я почуваю себе відповідальним за цю справу. Заплатите? Молодець! Тепер слухайте, Пітер... Гарзд, гарзд! Дайте мені закінчити. Тут до мене прийшов Скотт. Ви його знаєте — той, що був у Шкерінга. Так от, він хоче перекинутися слівцем з отим божевільним, що стріляв у Амера-пашу. Його вчора арештували... Все це я знаю. Знаю! Правильно... Але й ми маємо свої маленькі секрети... Чув, чув! А хіба не можна підкотитися з заднього ходу? Дуже потрібно, щоб уладнати одне дільце, яке ми тут затіяли... Ні, ми не хочемо порпатися в усіх цих формальностях. А ви не можете зробити самі?.. Знаю, що тут політика, але ж нас цікавить зовсім інше. Ну, яка вам різниця, Пітер? Десять хвилин. Будьте другом, влаштуйте нам це. Тільки швидше, поки вони його не у колошкали. Завтра побачимось... Так, у Енд-рю. Я заплачу, а ви мені потім віддасте... Еге, подзвоните мені. Чекаю.

— От не уявляв, що це буде так складно,— сказав йому Скотт.

— Нічого дивного — політика. Як упав, то й пропав.

— Невже його справді можуть за це розстріляти?— запитав Скотт з робленою байдужістю.

— Аякже! Хіба він цього не заслужив?

— Хтозна.

— Я б не став винуватити його в тому, що йому забажалося пальнути в одного з мерзенних типів, яких ми водимо на повідку. Та все-таки він переборщив. Справа обернулася дуже серйозно. Ха-ха! Навіть наша контррозвідка і та заметушилася. А з нею це рідко буває!

— Ах, ще контррозвідка...

— Він справді вам такий близький друг, цей суб'єкт?

— В певному розумінні...

— Тоді б я, на вашому місці, був страшенно обережний.

Скотт кивнув.

— А вам коли-небудь спадало на думку, що він може викинути такого коника?

— Та як вам сказати...

— Ну, ви хоч знаєте, яка нечиста сила надала йому це зробити?

— Мабуть, він ненавидів англійців. І, мабуть, буз певен, що людина, в яку він стріляв, зраджує Єгипет англійцям. По-моєму, він жалкує, що зробив це.

— Гарненьке діло! Та де б зараз були ці єгиптяшки без нас, англійців!

Задзвонив телефон; Пітер сказав, щоб вони йшли негайно. Скотту пощастило, він усе влаштував, тільки треба поспішити.

Пікок довів Скотта на вілісі до якоїсь установи з центрі Каїра, що мала вигляд контори закупника бавовни. В приміщенні, де панували тиша й прохолода (затемнена шторами кімната, чисті підлоги, прибраний стіл і ніякої метушні), англієць у білій сорочці й білих штаних сказав їм, що, завдяки щасливому збігу обставин, цей самий терорист перебуває зараз у міністерстві внутрішніх справ, куди його привезли на допит. Якщо Скотт поїде прямо туди, він його застане. Тільки нехай там не забарюється і, головне, не признається, звідки він і яка в нього служба. Там на нього чекатимуть. На розмову дається п'ять хвилин, не більше. Сам Пітер нічого не бажає про це знати і, коли його запитають, волів би залишитися в цілковитому невіданні, бо справа надто вже делікатна. Проти цього суб'єкта мають зуб не тільки посольство і двір, але й усі місцеві політики, які самі бояться кулі. Від нього вимагають зізнання щодо намірів та складу організації.

— Вашого молодчика всі тут бояться наче вогню,— сказав Пітер,— бо коли від політики переходять до стрілянини, це вже не жарт.

Шофер Пітера — суданець з обрядовими надрізами на обличчі, як у Еррофи," тільки глибшими й ширшими,— мовчки довів Скотта в старому чорному "остіні" ДО рудуватого квадратного будинку міністерства внутрішніх справ. Ліфтер був придуркуватий, однак з першого жесту втямив, куди треба гостеві, і провів його

рипучими запиленими коридорами в кімнату, де рожевий поліцейський у цивільному одязі й фесці зустрів Скотта розуміючим інтимним поглядом, немов колегу. Після довгих привітань і численних нагадувань пошепки про їх спільного друга (очевидно, Пітера) Скотта одвели в маленьку кімнату, геть заляпану чорнилом— у чорнилі були навіть запилені й подряпані стіни, ніби чиновники влаштовували тут час від часу веселі побоїща. На лаві біля заґратованого вікна, проти потворного старого поліцейського з гвинтівкою, сидів Гамаль з закутими в кайдани руками й ногами. Допит йому дався нелегко, і погляд його був десь далеко-далеко, але Скотту все одно здавалося, що він бачить перед собою най-вольовішу і найрозважливішу людину з усіх, хто зустрічався йому в житті.

— Гамаль!— озвався до нього Скотт.— Як ви себе почуваєте?

На застиглому обличчі Гамалю з'явився недовірливий вираз.

— А-а-а! Чого ви тут?

У Гамалю був такий вигляд, ніби він довго обливався потом. Одяг його наскрізь промок і був брудний, а велике, давно не голене підборіддя загострилось. Він сидів згорбившись, і його незручна поза свідчила про те, що він дуже стомився і що рана його страшенно мучить. Він явно підупав на силах. В душі, думав Скотт, він зараз бореться з сумнівом. Страшне підозріння у зраді, здавалось, лякало його, розхитало саму основу його чистої, незайманої віри.

— Чого ви тут, капітане?

— Я прочитав про вас...— відповів Скотт. Він і досі тримав у руках газету. Хвиля гарячого почуття раптом залила йому груди, проте він знав, що це не жалість.

— Але чому ви прийшли?

— Спочатку я сподівався, що зможу вам допомогти,— сказав Скотт, сівши на краєчок конторського стола,— однак задовго до того, як я сюди добився, мені вже стало ясно, що це безнадійно. Я нічим не можу вам допомогти.

— Нічого,— з полегкістю видихнув Гамаль по-англійськи.— Тепер це байдуже. А я подумав...

Скотт покvapливо хитнув головою, не дозволяючи йому висловити того, що він подумав.

— Як вони вас знайшли?— запитав він Гамалю.

— Не знаю. Вони майже одразу прийшли в ту кімнату, куди мене перевезли. Це близько від дому лікаря. Хтось, мабуть, їм сказав.— Він знизав плечима.— Адже ми маємо й ворогів, не тільки друзів. І політична боротьба, капітане, ніколи не проходить мовчки. Мої друзі можуть вирішити, що донос зробили ви...— Гамаль здригнувся, відчувши неймовірність і мерзенність того, що він сказав, але все-таки закінчив: — Повірте, капітане, Хакім неодмінно подумає, що ви мене зрадили. Вам загрожує велика небезпека.

у А з чого Хакіму так думати? Він же знає...

— Він знає тільки одне: всі англійці для нього підступні. Він дуже скрктний. Його ненависть зтяжніша й безрозсудніша, ніж у запальної людини. Він вирішить, що це

зробили ви, і поклянетесь вам помститися.

Скотт не дослухався до його слів. Гамаль схопив його за коліно:

— Ви повинні їм довести, що це не так. Чуєте? Подзвоніть у контору його батька і попросіть, щоб Хакім з вами зустрівся.— Гамаль і без того говорив тихо, щоб його не чув шавіш *, а ім'я Хакімового батька вимовив зовсім пошепки.

— Даремно ви турбуєтесь,— сказав Скотт.

— Ні, даремно! Вони досі вірять, що все вирішує куля,— з запалом перебив його Гамаль.— Ви в небезпеці, бо я не можу з ними побачитись. Ви повинні самі їм сказати...

Старий поліцейський стривожено косився в їх бік; Гамаль нахилився до Скотта і щось йому шепотів. Шавіш сам був добрим шепотуном, а тому й інших підозрював у лихих намірах.

— Ще кого-небудь арештували?— запитав Скотт, щоб збити розмову на інше.

— Вони кажуть, що забрано всіх, та це умисна брехня,— Гамаль витер з обличчя піт; його морозило, очі в нього були запалені.— Вони примушували мене виказати друзів, але я заявив, що діяв сам один, тільки з власної волі, і це, до речі, правда.

— Ви їм сказали, що жалкуєте про свій вчинок?

— Ні, бо я не жалкую. Я просто відчуваю, що то був хибний крок. Я вам про це говорив. Але я ні про що не жалкую. Я радий, що паша вижив. Радий, що й сам я зрозумів свою помилку. Ось що я їм сказав.

— Вони вас не поглядять за це по голівці.— Скотт знав: він мусить попередити Гамалю, що муки його не скінчилися, що найгірше ще попереду. Та Гамаль усе розумів і без нього.

Унтер-офіцер (араб.).

— Мене повісять?— запитав він. І сам собі відповів:— Так. Напевне.

— Навіщо ви взагалі зізнавалися в чому б то не було?

— Я сам себе про це запитую і не знаходжу ясної відповіді. Не зі страху. І не тому, що бажав спокутувати якусь провину. Очевидно, тому, що подумав: "Гамаль, не можна починати з неправди". Хай буде, що буде, але я мушу говорити правду, інакше вони позбавлять мене моєї сили.

— Це може дорого вам обійтись. Вони будуть нещадні.

— Знаю. І готовий до найгіршого. Страшить мене тільки одне...

Він говорив так, ніби збирався про щось попрохати Скотта, і той уже налаштувався вислухати його просьбу. Та виявилось, що Гамаль звертається з проханням до самого себе.

— Я не можу дозволити, щоб мене зганьбили. Розумієте, це в них проти мене найсильніша зброя. Знеславити мене, вкрити ганьбою. Раніше я цього не уявляв. Здайся, кажуть вони, зречися своєї правди і своїх переконань. Усі ми знаємо, як погано живеться вашому народові, але будь таким, як ми. Живи, як ми, кажуть вони. Кинь свою справу, кажуть вони, і стань таким, як ми всі. Часом вони говорять це навіть лагідно. Але завжди з наміром розтоптали мою душу: "Соромся, Гамаль!" Або: "Ну що тобі до цього,, Гамаль?" Або: "Іди до нас, Гамаль!" І якщо вони змусять мене хоч на

мить відчутти ганьбу, тільки-но в мене закрадеться думка, що мені справді немає до цього діла, тоді пропав і я сам, і все те, заради чого я жив. Пропав і мій народ. Бачите, куди вони б'ють! У найвразливіше місце. І потрібне їм не моє тіло, а моя душа.

— Якщо їм не пощастить занапастити вашої душі, вони розправляться з вашим тілом,— застеріг його Скотт.— Будьте обережні. Ні в чому не зізнавайтесь. Ні в чому!

— Пізно, капітане. Але як добре, що ви мені це говорите!— Гамаль поклав свою темну, гарячу й тремтливу руку на руку Скотта,— Навіщо ви до мене прийшли? Вам це не пошкодить?

— Я вже сказав: мені здавалося, що є надія допомогти вам. Але послухайте, Гамаль, ви розумієте, що повстали проти цілого світу?

Гамаль засміявся:

— Вам гірко за мою долю, капітане?

— Можливо. Ось ви все говорите про те, за що боролися, про врятування народу, про правду. А ви знаєте, що на себе взяли, коли зробили той постріл?

— Як же я можу не знати? Все своє життя ми тільки про це і мріяли.

— Але одна людина, жменька людей, пістолет...

— Невже й ви хочете довести мені, що все безнадійно? Що треба було сидіти склавши руки, бо однаково все безнадійно?

— Ні. Я цього не кажу.

— Отже, ви вірите, що моя справа варта того, щоб я за неї постояв? Тільки по щирості, капітане!

— Вірю. Якщо ви розумієте її масштаби. Тоді вірю*

— Вам самому заглядала у вічі смерть, ще й не раз?

— Бувало...

— І як же ви гадаєте: варта моя справа того, щоб за неї накласти головою?

— Ну що я можу сказати?

— Бачите!— добродушно промовив Гамаль, розминаючи закуті ноги,— От ви мене й підтримали.

Скотт відчував себе безпорадним, як ніколи.

— Мені прикро, що я нічим не можу вам допомогти. Це мене дуже гнітить.

— Ех, капітане!— сказав Гамаль.— Вам треба подбати про свою власну долю.

— Мою чи Англії?— запитав Скотт.— Щодо мене — скажу, Гамаль: я розумію, що ви зробили. Я розумію ваш вчинок краще, ніж наші англійські справи. І думаю я зараз про вас, а не про англійців та їхню долю.

— Англійці теж мають вибір між правдою і кривдою. Подумайте про це!

— Розумію,— сказав Скотт.— І мабуть — уперше.

— Тоді все гаразд, капітане. Не турбуйтеся за мене. Ви мені вже допомогли.

— Ні. Ви не розумієте... Ви дивитесь на речі надто просто,— доводив своє Скотт.

Саме так і треба на них дивитись.

Але ви не бачите, кому ви кинули виклик, Гамаль.

— Гнобителям.

— Гнобителям? А хто вони такі? Подивіться ж! Ви кинули виклик посольству Великобританії, англійській службі безпеки, єгипетській поліції, розвідці (хай допоможе вам бог!), місцевим політиканам, двірцевій кліці, урядові і ще біс знає кому. Все це далеко не так просто, як вам гадається.

— Для нас це дуже просто, капітане. Мій народ...

— Господи, та ваш народ темний і затурканий. Він нічогісінько не знає.

— Він знає, що він темний і затурканий.

— А що йому відомо про вас і ту справу, якій ви себе присвятили?

— Майже нічого.

— І що ж?

— Зате мені відомо. А я завжди з ним, капітане. Ось чому поліцейські нагорі кажуть мені: "Відречись, Гамалю! Твоя справа безнадійна! Відмовся від неї, Га-малю!" Але я не можу відмовитись.

Поліцейський у фесці, що стояв за дверима, прочинив їх і по-змовницькому підморгнув Скотту. Він легенько смикнув бровою, грайливо натякаючи на те, що побачення треба кінчати.

— Вже виганяють,— сказав Скотт, з безпорадним розпачем розводячи руками.

— Знаєте що, капітане?— Гамаль зробив спробу підвестись, але одразу ж знову сів, мало не застогнавши від болю.— Мені жалко англійців.

— Побережіть свою жалість на інше, Гамаль.

— Вони ніколи не зрозуміють, за що ми їх зневажаємо, бо закривають очі на горе нашої країни. Всі вони зроду наче сліпі, любий мій друже, за винятком таких, як ви. Але ви мені сказали — у вас не знають, що таке братерство...

— Такі вже ми є,— скрушно погодився Скотт.

— Пригадуєте арабське прислів'я?— І Гамаль сказав по-арабськи:— "Коли говориш про братерство, хочеться, щоб про нього чув увесь світ".

— Яке братерство може бути під час війни?— заперечив Скотт.

— Шукайте — знайдете,— сказав Гамаль, і слова його ніскільки не скидалися на релігійну заповідь. Для арабів поняття братерства, душі, служіння справі, поняття віри, народу, перебільшені похвали, найпалкі-ші запевнення, химерні благання, клятви в любові та кровній близькості — не тільки природні у повсякденній розмовній мові, але й необхідні.

— Я нічого не можу для вас зробити,— засмучено повторив Скотт, сам не знаючи, на що він розраховував.— Зовсім нічого, Гамаль.

— Бачу. Все згорає в єдину мить,— сумно відповів Гамаль, усе-таки підводячись з лави.— І я сподівався, що встигну зробити значно більше. А подивіться, як швидко і непомітно усе скінчилось. Я мусив зробити щось значиміше, більше.

— Ви не повинні так думати, Гамаль. Облиште. Єгиптянин кивнув:

— Але ж це правда. Через помилку, якої я допустився, усе пропало марно.

— То була достойна помилка,— сказав Скотт.— Ви мусили зробити вибір. І почати

діяти. Мені теж здається, що і я повинен на щось зважитись, тільки з іншої причини, а може, і з тієї самої причини... Не знаю. Я залюбки пристрелив би одного англійського генерала, щоб довести...

— Ох, друже мій, не треба мене втішати.— Білі зуби Гамалєя блиснули ледь помітним звіриним оскалом.

Єгиптянин не зрозумів, а Скотт не став нічого пояснювати.

— Швидше,— підігнав їх шавіш.— Прошу вас,— додав він.

— Ну що ж, прощайте,— сказав Скотт, відповідаючи на міцний до болю потиск руки.

— Тільки 2К не забудьте,— палко нагадав йому Гамаль,— вам треба побувати в Хакіма. Дуже вас прошу. Скажіть йому!

Скотт кивнув, і шавіш зачинив за ним двері. В коридорі до Скотта багатозначно усміхнувся рожевощокий агент у фесці.

— Сьогодні вночі,— пообіцяв він, як обіцяє легковажна жінка,— він нам розкаже все. Все! Все! Все!

"Сьогодні вночі,— сказав сам собі Скотт, одягаючи картуза й міцно насуваючи його на свою костисту голову,— сьогодні вночі там, нагорі, єгипетські поліцейські виб'ють ногами з Гамалєя ту чоловічу силу, яку він так дбайливо оберігав, довірившись англійцеві".

РОЗДІЛ 21

— Порядок?— запитав Пікок, коли Скотт повернувся.— Я надумав гайнути з вами. Постараюсь, щоб усе пройшло тихенько-мирненько. Але Черч має намір провести цю розмову в присутності своїх акціонерів, тобто надати їй особливої діловитості. Би готові виявити діловитість, Скотт?

"Акціонерами" називали оперативний відділ Черча.

— Мені все одно.

— Правильно, Скотті! Правильно, друже! Будемо зберігати в усій цій справі трохи іронічну інтонацію,— підбадьорював його Пікок, пильно на нього поглядаючи.— Кому, кому, а вам так зовсім нічого втрачати.

— А що вони там накрутили, можете ви нарешті сказати?

— Та я ж казав. Вони справді хочуть доручити вам щось дуже відповідальне. Значно відповідальніше, ніж будь-коли доручали Пікерінгу. Проте — мовчу, не варто забігати наперед, щоб часом не наврочити.

— Гаразд, не забігаймо наперед,— погодився Скотт.— Хай все іде своїм порядком.

— Шейла! Іди геть! Дай Скотті спокій.— Пікок зіпхнув стеком Шейлу з сидіння віліса.— Вона у вас просто закохана, друже. Коли б у неї вижило хоч одне цуценя, я б подарував його вам. Така чудова сука!

Шейла тицялась мордою Скотту в потилицю й лизала йому вуха.

Коли вони від'їхали, Пікок, піклуючись про Скотта, попередив:

— Цього разу, Скотті, облиште свою знамениту гру в мовчанку і хоча б натякніть, як ви зараз ставитеся до Черча.

Вони круто повернули за ріг; Скотт ухопився за борт машини.

— У мене єдине бажання: пристрелити Черча,— сказав він.— Покінчити з цим раз і назавжди.

Пікок від захвату аж ляснув по кузову автомобіля. Його радість було чути на весь Набітат:

— Нарешті! За цілий рік хоч раз, а таки спромігсь на дотеп. От молодець! Давно пора!

— Авжеж пора,— сказав Скотт.— Давно пора англійцям стріляти в англійців.

— Чудово, неперевершено! Я й сам не знаю, Скотті, чого ми цього досі не робимо. І що нас тільки стримує? Слово честі, ніколи над цим не задумувався. А хтось же, по-моєму, стріляв у Бонара Лоу, чи в Кемпбелла Бен-нермана, чи у Бернарда Шоу,— одне слово, в когось із цих типів. Ну ясно! Мабуть, ірландець. Тоді це не береться до уваги. Дозвольте трохи подумати, і я вам завтра скажу, чому англійці не стріляють в англійців. Але клянусь — це геніальна ідея!

— Не варт до неї ставитись надто серйозно,— сказав йому Скотт.— І не надумайте розбиратися в цьому питанні науково.

— Наука тут ні до чого, друже. Все вирішує інстинкт!

— Інстинкт?— перепитав з підозрою Скотт.— Який ще інстинкт?

— Треба переконати себе в бажанні кого-небудь пристрелити. Це, мабуть, не так уже й важко.

— Гаразд, тільки, прошу, не приплутуйте сюди науку,— наполягав Скотт.— Вона нас заведе у безвихідь.

— Правильно, Скотті! Правильно, друже! З жартом жити веселіше.

Пікок завернув свій віліс на зупинку штабних машин і підкотив майже впритул до великого закритого "форда".

— Можна подумати, що тут не штаб, а шикарний готель,— сказав він, махнувши стеком у бік найрізноманітніших приватних машин, що їх офіцери ставили на цій відомчій зупинці.— Того й чекай, що з нас почнуть правити гроші за постій.

Він показав Скотту на військового, що пройшов повз них до машин.

— Зверніть увагу на старого Баркера-Дендерсона — отой он нетіпаха з брудною бородою — хіба він не схожий на землекопа? Зараз умоститься в свій допотопний "хілмен", опустить заляпане багнюкою жовте скло, запалить смердючу люльку (він її цілісінький ранок натоштував у себе в кабінеті), випустить у вікно машини хмару жахливого диму, заведе мотор... бачите, вже заводить... ще кілька клубків ядучого диму... вмикає швидкість... Ні, ви тільки погляньте!.. Ще затяжка — і поїхав. Старий пень! Але просто чародій у всьому, що стосується електрики. Ходімо. Я вас проведу на цей матч.

Скотт ішов слідом за ним, відчуючи такий самий приплив симпатії до цієї людини, який він нещодавно відчув до Гамалю.

Ніякої наради не було, і Черч спровадив Пікока геть.

— Сідайте ближче, Скотт, та зніміть свою амуніцію.— У Черча навіть ввічливість

виявлялась у формі наказу.— Мені якось дивно бачити на вас оте реміння.

Скотт сів на найближчий стілець, не потурбувавшись відповісти, що портупея йому підтримує штани.

— В цю війну портупею носять тільки піжони,— вів далі Черч, розтягуючи тонкогубий рот в подобу добродушної усмішки.— Ви цього, звичайно, пам'ятати не можете, але портупея служила нам добру службу в першу війну; ми тоді носили незрівнянно важчі пістолети й гранати. Доводилось її одягати, щоб зменшити навантаження на поясний ремінь. Але тепер особисту зброю і гранати носять рідко; в такій війні, як зараз, вони й не дуже потрібні офіцерові. В окопній війні, в рукопашному бою, коли ти на відчай душі кидаєшся вперед, конче треба щось мати в руках, інакше відчуваєш себе зовсім беззахисним. І все одно у тебе ідіотський вигляд.

Черч розгортав перед Скоттом такі мальовничі й такі дорогі йому спогади. Нанизуючи слово на слово, він намагався розтермосити гостя, пробитися крізь його непроникну броню.

Скотт слухав, не підводячи очей. Він розстебнув мідну пряжку портупеї, витяг з-під погони шлею, скинув ремінний пояс з пістолетом у кобурі, акуратно все це скрутив і поклав біля себе на полірований стіл.

— Нам з вами треба обговорити багато питань,— сказав Черч, промацуючи шлях до головної теми розмови.— Але мені здається, що насамперед вам треба знати, чого ми від вас хочемо, а потім уже...— Черч підвів свої поцятковані дрібним ластовинням руки. Він надзвичайно потребував допомоги.

Та Скотт і в гадці не мав іти йому назустріч.

— Адже я знаю: ви можете й відмовитись од цього доручення. Генерал Уоррен вважає, що вам треба надати право вибору. Йому здається, що тут треба цілком покластися на ваше почуття обов'язку, бо справа дуже небезпечна. Що ж до мене,— різко закінчив Черч,— то я завжди такої думки: що більша небезпека, то більшого вимагає обов'язок...

— Так точно, сер,— перебив його Скотт.

Він чекав, але, глянувши на бундючну пику кривавого Черча, раптом відчув, що вся його довголітня звичка очікувати кудись зникла. Очікування розтліває душу, і ось, нарешті, він звільнився від цієї найзаска-рублішої і, мабуть, найшкідливішої риси своєї вдачі: від звички очікувати, мовчки придивлятися, поки майбутнє само не виясниться, поки в думках не сяйне сонячний промінь. Нарешті він розпрощався з цією звичкою.

Черч ніби щось відчув:

— Ви довго чекали, Скотт. І ось тепер настав час для справжнього випробування всього, що ви встигли надбати,— вашого досвіду, вашого особливого вміння діяти в пустелі,— одне слово, того, для чого ви ніби й створені. Здається, ви щось сказали?

— Ні, генерале, я слухаю.

— Шкерінг багато дав би за таке доручення, але ми тепер знаємо, що фактично виконувати його все одно довелося б не Пікерінгу, а вам.

Черч пробоєм ішов до своєї мети, і Скотт відчув, що цього разу його удар припав

саме туди, куди він мітив: генерал звертався до несхитної віри Скотта — віри в уміння, накопичене незліченними поколіннями таких самих Скоттів.

— Справа така,— сказав Черч.— Ми хочемо, щоб ви непомітно провели двісті чоловік і не менше як півсотні грузовиків до дороги на Агейлу, тобто на двісті п'ятдесят миль у ворожі тили. Зважте, Скотт, я підкреслюю — непомітно. Якщо ви це зумієте, то вже тільки це само по собі буде величезним досягненням. В цьому вся суть операції, бо в разі невдачі може провалитись увесь наш задум.

Скотт кивнув; Черч дивився йому у вічі, ніби ще не втратив надії на його підтримку.

— Але підійти з загоном до дороги — це ще не все, це тільки половина справи,— вів далі Черч.— Опинившись там, треба негайно себе виявити, стати відкрито перед лицем ворога. Ваші грузовики будуть обладнані макетами броні та гармат. Цю "техніку" і людей ви розставите так, щоб Роммель повірив, ніби проти нього зосереджено ударний кулак. Ви повинні йому здатися добре озброєним з'єднанням з артилерією і бронетранспортерами, серйозною аазпрозою його тилам,— значно серйознішою, ніж якийсь там бродячий загін в кількасот чоловік. Ду як, Скотт, говорить це про що-небудь вашій уяві?

Уяві Скотта це говорило багато про що, але він хотів дослухаєш до жшця.

— Йарш Роммель отямиться, ви справді нападете на дорогу, псшодячжсь так, ніби являєте собою могутній ударний кулак і дуже реальну загрозу; та у вас на кілька ічздшт., л&аб-уть, і вистачить сили. Завдання полягає в тому, щоб за всяку ціну — розумієте, за всяку ціну — примусити Роммеля спішно перекинути з району Агейли ітшійську "Ariete" I, а міюже, й більшу частину всього бронетанкового жорпусу, який він там тримає в резерві. Якщо ви зумієте відтягнути на себе ці два угруповання, хоча б частково, на один-два дні, наш план обходу Тобрука ж оволодіння дорогою на Бенгазі увінчається успіхом. Нам до зарізу потрібен цей час, щоб зробити иродом у передньому краї Роммеля і прорватись туди ріаніше;, ніж він встигне пустити у хід резерви. Ви зрозуміли мету операції? Треба, щоб вона була вам абсолютно ясна.

— Так, генерале, суть операції мені зрозуміла.

— Коли ви зайдете так глибоко в тил, вам загрожуватимуть дві серйозні небезпеки. По-перше, це очевидна можливість нападу з повітря. Але наші військово-повітряні сили обіцяють послати в цей район усе, що зможуть, і протягом двох днів прикриваши вас від ворожої авіації. А по-друге, вас чекає цілковитий розгром, якщо "Ariete" або німецькі танки вріжуться у ваше розташуванавш чи обійдуть вас з тилу рашше, ніж ви встигнете відетугкітж. Що ж, Скотт, немає потреби навіть говорити, яка а^рнвава баня вам тоді буде.

В цьому криється найбільша небезпека, дуже серйозна небезпека, —Скотт, Поки Роммель не зрозуміє, що його обманули, він кидатиме на вас усі сили, щоб зни-

"Таран" — назва дивізії (італ.).

щити вас швидко й нещадно. Отже, ви, Скотт — ви особисто,— повинні будете провести його за ніс, якщо так можна висловитись, провести за ніс по пустелі.

Тим часом під кінець другого дня — не пізніше ніж уранці третього — я вдарю у

лівий фланг його переднього краю біля Тобрука, поверну на дорогу до Бенгазі, змушу його кинути вас і сконцентрувати сили для відсічі мені. Це дасть вам змогу, якщо все піде гаразд, вчасно відступити.

Кривавий Черч відкинувся назад, опустив нижче настінну карту й провів по ній своїм прозорим пальцем, показуючи, якого нищівного удару він сподівається завдати в районі Тобрука. Але на карті, на цій карті великого масштабу, Скотт бачив тільки Джало — кружечок, чорний хрестик і тоненьку червону лінію.

— План нескладний, і обставини вимагають, щоб ви, один з небагатьох, знали наші тактичні та стратегічні задуми. Звичайно, вам ще належить виробити загальні положення з генералом Уорреном та зі мною, дістати відповідне звання і все інше, необхідне для проведення цієї операції. В цьому розумінні ваше майбутнє, я б сказав, цілком забезпечене — все залежить тільки від вас... Але перш ніж ви скажете своє слово, я хотів би додати ще дещо, для вашого ж добра...

Скотт майже зовсім перестав прислухатися до того, що говорить Черч. За мить усе його ество ніби злилося з цією великою настінною картою, на якій були позначені всі пам'ятні для нього місця — не тільки Джало, але й Агейла і Тобрук, Сіва і Джаррабуб,, і сотні інших, непримітніших назв, які ні для кого нічого не значили і які так багато говорили тільки йому. Траси, триангуляційні пункти, цистерни, кам'яні піраміди,, могили, гірські проходи. А під ланцюжком червоних рисок з цифрами 21/31 — біла пляма з написом: "Не розвідано". Він так реально відчув усю відлюдність і пустоту цих місць, що отямився тільки тоді, коли в його свідомість знову вдерся голос Черча.

— Облишмо поки що карту,— сказав кривавий Черч і, різко смикнувши шнурок, з тріском згорнув її у рулон.— Особисто мені не хотілося б доручати цю операцію нікому іншому. На вас я можу покластись. І досі я розмовляв з вами цілком приватно,, хоч вам відомо, що в армії, та ще у воєнний час, не заведено давати офіцерам право вибору чи зважати на їхні уподобання, посилаючи на перше-ліпше завдання.— Черч знизав плечима, очевидно, відповідаючи на власні думки.— Не знаю, Скотт, як вам і пояснити... Час від часу зустрінеться тобі така далеко не пересічна людина, і важливо скласти їй належну ціну. Може, ви й народжені для чогось героїчного. Гадати не будемо. Але так чи інакше, а ви успадкували частку легендарної слави Пі-керінга. Хоча, судячи з того, що я про вас знаю, мені здається, ви здатні піти набагато далі за Шкерінга, аби лиш було на те ваше бажання.

А можливість — ось вона, перед вами. Тільки якщо ми визнаємо ваші таланти, і навіть згодні терпіти деякі риси вашої вдачі, то й ви в свою чергу мусите пам'ятати про свою нову, віднині незрівнянно більшу відповідальність. Цілком ясно — з усім, що залишилось від шляхово-топографічного загону, доведеться покінчити. І, як я вже згадував, ви повинні будете працювати в тісному контакті з генералом Уорреном та зі мною. Інакше кажучи, Скотт, з кочівника пустелі ви маєте стати командиром регулярної армії з відповідним становищем, званням і владою.

Черч обернувся до Скотта й нагородив його усмішкою — дивна нагорода!

— Хочеться сподіватись — я говорю особисто про себе,— що наше... наше з вами

взаєморозуміння ростиме й міцнітиме.— Тон у генерала все ж таки був сухуватий.— В тому разі, звичайно,— поквапився додати він,— якщо ви погодитесь на це призначення. Навряд чи треба вас попереджати, що ваше "так" чи "ні" поширюється не тільки на це завдання. Від вашого остаточного слова залежить дуже багато для вас особисто.

Останню фразу Черч вимовив навіть з деяким запалом.

— Ну, то як?— спитав генерал. Посмішка уже не приховувала його роздратування.

Скотт сидів нерухомо, нерухоміше, ніж будь-коли в своєму житті; тіло його напружилось, мов для стрибка, але з душевною млявістю було покінчено, покінчено раз і назавжди.

— Я не думаю, генерале, що можу взяти на себе це доручення,— промовив він.

— Що ви сказали?— Черч аж рывкнув від несподіванки.— Не можете чи не хочете?

— Наскільки я зрозумів, мені було дано право вибору?

— Генерал Уоррен дав вам це право.

— Ну от я й відмовляюсь.

— Ви гадаєте, що задум наш нездійснений? Так вас накажете розуміти, Скотт?

— Ні, чому ж нездійснений? Навпаки, генерале, він цілком реальний.

— Тоді, може, ви не довіряєте мені особисто?—■ жовчно запитав Черч.

— Справа й не в цьому,— обережно відповів Скотт, а потім сухо додав: — Можливо. Не знаю.

— Ви розумієте, від чого відмовляєтесь?

— Так точно, сер. Добре розумію.

— Тоді вам слід було б подумати про ваш обов'язок!

— Все залежить від того, генерале, як розуміти свій обов'язок,— відповів Скотт різкіше, ніж йому хотілось. У його наміри зовсім не входило, щоб ця розмова закінчилася скандалом.

Але генерал Черч усміхнувся і потер руки, ніби жарт зайшов надто далеко.

— Ну що ж, Скотт,— сказав він,— я можу розтлумачити, в чому полягає ваш обов'язок. Ваш обов'язок — робити те, чого ми од вас вимагаємо. Він полягає в тому, щоб беззаперечно виконати це доручення, бо ми вирішили, що ви для цього підходите. Ваш обов'язок — служити так, як вам належить служити. І тут, по суті, ніякого вибору немає. Поки ви підпорядковані мені, ви робитимете саме те, що, на мою думку, ви здатні робити, те, чого ми від вас зажадаємо. Мені тільки шкода, що ви не побажали ввійти в середовище рівних, що визнали за краще служити як випадкова і підневільна людина. Та коли так, потурбуйтеся з'явитись до мене завтра точно о десятій ранку.— На мить Черча прорвало.— Ви дурень!— сказав він злобливо.— Ми дали вам можливість вибитись у люди! Прикро, що тепер вам доведеться тільки коритись наказам, стати звичайним виконавцем, рядовим солдатом замість того, щоб користуватися владою і привілеями. Все! Можете йти...

Скотт підвівся. Він простягнув руку за портупесею. В неї був замотаний пістолет, він лежав на столі. Скотт мовчки розкрутив пояс і став застібати пряжки.

Тепер він міг відповісти на всі запитання, що не давали йому спокою: і щодо

Гамалю, і щодо Куотер-мейна, і щодо самого себе, і щодо безглуздої смерті людей. Тепер він навіть знав, чому одні англійці не стріляють в інших англійців.

Перед ним сидів генерал. Генерал по-батьківськи умовляв його, розкривав перед ним блискучі перспективи, йшов на поступки і визнавав заслуги. Генерал пропонував йому взяти на себе небезпечну і героїчну справу, яка вимагала виняткового вміння і знань, яка була принадна для будь-якої людини й відповідала її найглибшій душевній потребі виявити себе до кінця. Беріться за неї, сказав генерал, все залежатиме тільки від вас, сказав генерал, якщо ви захочете змінити своє становище в житті, змінити своє майбутнє, змінити свої мрії та поривання, змінити свої думки, своїх друзів, віру, вдачу, клас.

"Ідіть до нас!"— сказав поліцейський Гамалю. "Ідіть до нас!"— сказав генерал Скотту. Відповідь була одна й та сама, тільки тут не було потреби стріляти. Все, що від тебе вимагалось,— це відхилити таку великодушну пропозицію.

Скотт віддав честь і залишив генерала займатися своїми справами.

РОЗДІЛ 22

Залишок дня Скотт провів з Семом; спочатку вони боролися в клубі Маккавейв, а потім пили пиво і їли мезе в барі "Геліо". Сем трохи було не поклав його на обидві лопатки старомодним прийомом, але в останню мить Скотт зробив кидок через голову і блискавично підтягнув Семові ноги догори. В барі "Геліо" вони грали в доміно, спершись ліктями на байкову скатертину і прикриваючи грубезними долонями свої кості. Всі партії виграв Сем, і Скотт заплатив за прокат доміно та за пиво. Залишивши Сема в барі, він повернувся до Пікока.

— Навіщо ви це зробили?— запитав його Пікок.— Чому ви відмовились?

— Пізно про це говорити,— відповів Скотт.— Все вже зроблено.

— Зроблено, то зроблено,— пробубонів Пікок,— але ви знаєте, кому дісталось призначення?

— Ні.

— Мені,— сказав Пікок.— Ви гадаєте, я справлюся з ним?

— Безумовно.

— Дурниці, Скотті! Я лише командуватиму, а діло все одно доведеться робити вам. Ви будете моїм заступником. Тільки користі від мене не ждiть.

— А чого ви погодились?

— Та сам не знаю. Мені сподобалась думка взяти з собою в пустелю Шейлу і Пітера, нехай побігають на задньому дворі у Роммеля. Здорово, га?

— Що ж, стимул не гірший за інші. Не турбуйтеся, все буде гаразд.

— Знаю. Але призначення слід було прийняти вам, Скотті. Завжди краще грати першу скрипку. Хіба до вас не доходить, що й цього разу все ляже на ваші плечі?

Скотт кивнув:

— Війна є війна. Та й відмовився я, по суті, не від самого призначення...

— А від чого ж, хай вам чорт?

— Зовсім від іншого. Та зараз не варто про це говорити.

Скотт багато разів бував у цьому кабінеті, але сьогодні вперше зручно вмовстився на брезентовому похідному стільці й відчув задоволення, що перебуває в компанії Пікока. Всю скованість наче рукою зняло.

— Ви певні, що зробили правильно, Скотті?— запитав Пікок.

Скотт ліниво кивнув головою, погрався ремінним стеком полковника і ще ясніш зрозумів: він зробив правильно.

На серці йому раптом Стало так легко, що він скористався телефоном Пікока і просто звідти подзвонив Люсі Пікерінг. Вона сказала, що заїде по нього до тітоньки Клотільди, нехай він її там почекає. Нічого більше вона говорити не стала, і Скотт одразу пішов до себе в пансіон.

За його відсутності там уже побував Куотермейн. Він попросив у тітоньки Клотільди чорнила й паперу і залишив Скотту записку:

"Дорогий генерале Скотт!

Якщо ви цього ще не знаєте, доводжу до вашого відома, друже, що нас з Атиєю вже злапали і зараз попруть на "вако" 1 в Сіву. Це—чергова витівка Черча. Він оголосив, що ми братимемо участь у великому рейді (аж до самої Агей ли) разом з хлопцями з загону далекої дії. Навіщо це? От чортів виродок! У мене є всі підстави гадати, що операції розробляє тепер ваша приятелька місіс Пікерінг. Роммелю буде не до сміху!

Якщо це означає кінець нашого шляхово-топографічного загону, то я негайно припиняю листування з начальством і повертаюся до себе на склад у Фуке, вдавши, ніби я звідти нікуди й не йшов. Сподіваюся, що склад стоїть на місці.

Атия в препаскудному настрої,— він, по-моєму, горює, що змушений кинути сім'ю в такій біді. Не сумніваюся, що ви за ними доглянете; а може, поговорите з Пікоком, щоб Атию відіслали назад у Каїр. Якщо шляхово-топографічного загону більше не буде, то Сема й Атию найсправедливіше було б повернути туди, звідки їх забрали. В армії їм нічого більше робити.

Не ображайтесь на мене за те, що я сказав про Люсі Пікерінг. Коли вона й замовила кому-небудь слівце про те, щоб нас розлучити, то, мабуть, піклувалась тільки про наше благо або ще про чийсь благо,— може, і про своє власне. А я кажу вам це для вашого блага — і, таким чином, ми з нею квити. Усіх їй благ! Мені завжди не подобалась її хижість, і тому я з чистим сумлінням ставлюся й до неї по-хижацьки.

Внизу надривається від крику сержант, намагаючись скоріше мене звідси витягти. Біда ваша в тому, що вам ніколи не зрозуміти моєї теорії щодо чорної віспи. Читав, що спіймали вашого терориста. Ви явно віддаєте перевагу єгиптянам перед англійцями. Мені це зрозуміло. Можливо, саме тут і криється відповідь на всі ваші сумніви.

Зустрінемося в Агейлі або в якомусь іншому місці, де кривавому ідіотові Черчу забagnetься пустити нас на котлети. Але визвольте хоча б Сема й Атию.

Ваш покірний слуга

С. Куотермейн"

Скотт чекав. Він чекав і з крилатим піднесенням, і з гнівом, і з печаллю, і з нетерпінням, і з гострою настороженістю — всі ці почуття оселилися в ньому

1 Американський літак.

назавжди. Але йому було прикро, що Куотермейн повірив, ніби він усе-таки піде з Черчем.

Було вже пізно ловити Пікока, але зранку через Уоррена або через Пікока він швидко видере з пазурів Черча Атию та Сема. Пікок уже зробив Атию і Сема сержантами ("Не заради звання, а заради платні",— пояснив він вибачливим тоном), і це показало Скотту, що кінець шляхово-топографічного загону, не кажучи вже про його власну долю,— справа вирішена. Кочівникам пустелі не потрібні "були звання та чини.

Він чув, як у надвечірніх сутінках тітонька Клотільда гукає: "Фелу! Фелу! Фелу!" Скотт вийшов на площадку цегляних сходів і перехилився через бильця, щоб краще роздивитись, що діється вниз. Було тьмяно видно глинобитну стіну, з якої колись так несподівано зіскочив Гамаль. Скотту здавалося, ніби хлопець і досі ще там, у саду, такий самий гнівний і поривчастий, ще не поранений і не облитий тюремним потом. Зусиллям волі Скотт одігнав видіння: все одно він нічим не може допомогти єгиптянину. А той йому дав розуміння речей, недоступних англійцям, переконав, що не можна мовчати, що братерство людей існує. Куоті правий. Мабуть-таки він, Скотт, не дуже відчуває себе англійцем. Може, це й вирішує в його житті усе.

— Ви ще чекаєте?— озвалась до нього знизу тітонька Клотільда.

Він здивувався, що вона його помітила.

— Обережно, не спирайтеся на поручні. Це небезпечно.

Стоячи на своєму ненадійному балкончику, Скотт знав, що в його житті це не кінець чогось, а тільки початок. Він ще не розумів як слід, що саме починалось, але на душі в нього розливався спокій. Йому здавалося, що так і мусить бути після години боротьби з Семом, після холодного душу та зміни білизни. Відчуття було суто фізичне. Він почував себе легко й вільно, але на це не можна було дуже покладатись. Ще так багато не домовлено з цією англійкою, яка ніби сьогодні приїхала з села, а мовчанкою з нею ніяк не відбудешся; їй він мусить усе пояснити. Вона вже знала про те, що він зробив,— певне, почула одразу, тієї ж миті. Скотту сказав про це її голос, коли він говорив з нею по телефону: "Я ще не вирішила, що з вами робити!"

В її словах була погроза, а може, й стурбованість, сумнів. Він не знав. Та він зуміє справитися з цим. Тепер йому нічого не страшно, він здолає будь-яку перешкоду. Вони були надто щедрими, вони так не шкодували себе, що навряд чи спіткнуться тепер на дріб'язковій розбіжності.

До Скотта долинув з вулиці гудок клаксона її "шевроле".

— Скотті!— покликала вона неголосно, знаючи, що він її все одно почує.

Він натягнув кашкет, насунувши його за звичкою низько, мов середньовічний шолом, зійшов східцями в сад, під молоді мангові дерева.. Біля воріт він уже міг розгледіти обриси постаті в машині, але ще не бачив обличчя. Та йому й не треба було його бачити: він здалеку відчував упевненість Люсі в своїй правоті.

Скотт вийшов з воріт і на широкому тротуарі просто перед собою помітив якусь

тінь. Він відчув, що хтось очікує його, і обернув голову. І тієї ж миті зрозумів, що зараз у нього вистрілять. То був мовчазний лейтенант Хакім, який ще вірив, що все вирішує куля.

— Ах ти ж поліцейський виплодок!— з глухою ненавистю просичав Хакім по-англійськи і вистрілив, тримаючи важкий "люгер" у правій руці і підтримуючи його тонкою кистю лівої.— Ось тобі, англієць! Ось вам усім! Усім англійцям! Усім англійцям!

Всі кулі ввійшли Скотту в груди, і тільки остання в руку, якою він хотів захиститись, примовляючи:

— Ні, Хакім! Не я! Не я!

Та сказав він це занадто пізно.

Скотт не чув, як відлунюють постріли; не бачив, як майнула тінь людини, котру він ледве знав; не розібрав,, що кричить жінка; не зрозумів, від чого такий страшний біль у всьому його великому тілі,— він нічого більше не бачив, не відчував і не розумів. Все, що йому залишилося, було мовчання, довге сліпе мовчання, таке довге, що в цьому мовчанні, здавалося, минуло все його життя. І тієї самої миті, коли він обірвав це мовчання, воно вирішувало: жити йому чи померти.

Каїр

Червень, 1956